

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965: 71

Försvarsdepartementet

VAPENFRI TJÄNST

BETÄNKANDE

AVGIVET AV 1964 ÅRS UTREDNING RÖRANDE

VAPENFRIA VÄRNPLIKTIGA

Stockholm 1965

STATENS

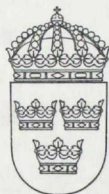
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Kronologisk förteckning

1. Sveriges sjöterritorium. Kihlström. 135 s.+1 utviksblad. U.
2. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
3. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 120 s. Ju.
4. Tandvårdsförsäkring. Kihlström. 186 s. S.
5. Mättenheter. Kihlström. 47 s. Fi.
6. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Esselte. 100 s. I.
7. Praktik- och feriearbetsförmedling. Esselte. 177 s. I.
8. Skånes och Hallands vattenförsörjning. Esselte. 513 s.+5 st. kartbilagor. K.
9. Arbetsmarknadspolitik. Esselte. 567 s. I.
10. Antikvitetskollegiet. Esselte. 281 s. E.
11. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. Esselte. 280 s. E.
12. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. Esselte. 741 s. E.
13. Rättegångshjälp. Norstedt & Söner. 166 s. Ju.
14. Godtrotsförvärv av lösöre. Norstedt & Söner. 241 s. Ju.
15. De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. Esselte. 129 s. E.
16. Ny jordförvärvslag. Hæggström. 193 s. Jo.
17. Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beckman. 94 s. Ju.
18. Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispassch. Ansvarsbestämmelser m. m. Esselte. 221 s. Ju.
19. Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. Svenska Reproduktions AB. 333 s.+1 st. kartbilaga. K.
20. Radions och televisionens framtid i Sverige. I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. Hæggström. 530 s. K.
21. Radions och televisionens framtid i Sverige. II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. Hæggström. 227 s. K.
22. Dagstidningarnas ekonomiska villkor. Esselte. 212 s.+1 st. kartbilaga. Ju.
23. Uppbördsfrågor. Esselte. 228 s. Fi.
24. Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. Kihlström. 88 s. S.
25. Studieplaner för lärarutbildning. Esselte. 490 s. E.
26. Ändringar i ensittarlagen m. m. Esselte. 61 s. Ju.
27. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden. Esselte. 192 s. Jo.
28. Nytt skattesystem. Remissyttranden. Esselte. 633 s. Fi.
29. Lärarutbildningen IV: 1. Esselte. 714 s. E.
30. Lärarutbildningen IV: 2. Esselte. 92 s. E.
31. Specialundersökningar om lärarutbildning V. Esselte. 441 s. E.
32. Höjd bostadsstandard. Esselte. 569 s. I.
33. Vägmarken. Kungl. Luftfartsstyrelsen. 296 s. K.
34. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. Esselte. 103 s. Ju.
35. Nykterhet i trafik. Esselte. 91 s. K.
36. Sveriges släktnamn 1965. AB E G Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 485 s. H.
37. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 5. Förslaget till riksdagsordning. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
38. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. Esselte. 151 s. I.
39. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. Esselte. 115 s. I.
40. Kommunala bolag. Esselte. 345 s. I.
41. Pensionsstiftelser II. Esselte. 302 s. Ju.
42. Körkortet och trafikutbildningen. Esselte. 292 s. K.
43. Statens trafikverk. Esselte. 196 s. K.
44. Stöd åt hästaveln. Kihlström. 193 s. Jo.
45. Beredskap mot oljeskador. Kihlström. 96 s. H.
46. Radiolag. Kihlström. 55 s. K.
47. Statens vägverk. Kihlström. 135 s. K.
48. Arbetstid och arbetsinspektion för vägtrafiken. Esselte. 324 s. K.
49. Hälso- och socialvårdens centrala administration. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 388 s. S.
50. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Målsättning och utformning. Esselte. 310 s. S.
51. Gemensamma bostadsförmedlingar. Hæggström. 64 s. I.
52. Soldathemsverksamheten. Hæggström. 167 s. Fö.
53. Polisutbildningen. Hæggström. 322 s. I.
54. Författningsfrågan och det kommunala sambandet. Kihlström. 584 s.+1 utviksblad. Ju.
55. Barn på anstalt. Esselte. 356 s.+16 s. ill. S.
56. Fackutbildning i automatisk databehandling. Hæggström. 127 s. E.
57. Samordnad rehabilitering. Del 3. Rehabiliteringsinsatser i näringslivet. Tiden-Barnängen. 64 s. S.
58. Radioansvarighetslag. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 130 s. Ju.
59. Kyrklig beredskap. Hæggström. 324 s. E.
60. Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola. Beckman. 269 s. E.
61. Mönsterskydd. Norstedt & Söner. 415 s. Ju.
62. Vissa pensionsfrågor. Svenska Reproduktions AB. 57 s. S.
63. Lokaler för ungdomsverksamhet. Kihlström. 100 s. E.
64. Riksdagens justitieombudsmän. Norstedt & Söner. 257 s. Ju.
65. Hemarbete och servicekontakter. Beckman. 140 s. S.
66. Kontinentalsockeln. Svenska Reproduktions AB. 145 s. Ju.
67. Skoglig yrkesutbildning. I. Beckman. 171 s. Jo.
68. Värnplikten. Esselte. 656 s. Fö.
69. Om upphandling av försvarsmateriel. Esselte. 153 s. Fö.
70. 1958 års utredning kyrka—stat. VI. Lagstiftning. Rättskipning. Beckman. 271 s. E.
71. Vapenfri tjänst. Berlingska boktryckeriet, Lund. 122 s. Fö.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965:71

Försvarsdepartementet

VAPENFRI TJÄNST

BETÄNKANDE

AVGIVET AV 1964 ÅRS UTREDNING RÖRANDE

VAPENFRIA VÄRNPLIKTIGA

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

LUND 1965

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

STATIONERS' HALL, LONDON, W.C. 2

Innehåll

I. Direktiv för utredningen	7
II. Allmän översikt	10
Tidigare lagstiftning rörande samvetsömma värnpliktiga	10
Nuvarande lagstiftning rörande vapenfria värnpliktiga	12
Omfattningen av vapenfri tjänstgöring m. m.	13
III. Villkoren för medgivande av vapenfri tjänst	16
Nuvarande bestämmelser	16
Allmänna synpunkter på tillämpningen	16
Utredningens synpunkter	17
IV. Prövningen av samvetsbetänkligheterna	19
Nuvarande bestämmelser	19
Kritik mot ansöknings- och prövningsförfarandet	21
Utredningens synpunkter	24
V. Inskrivnings- och urvalsprövning	30
Nuvarande bestämmelser	30
Utredningens synpunkter	31
VI. Uttagning och registrering m. m.	33
Nuvarande bestämmelser	33
Utredningens synpunkter	34
VII. Tjänstgöringens art	38
Samhällets funktion under krigstid	38
Allmänna riktlinjer för vapenfri tjänstgöring	41
A. Civildövsarsutbildning i brandtjänst	42
Utredningens synpunkter	45
B. Reparationstjänst vid statens järnvägar	47
Utredningens synpunkter	49
C. Reparationstjänst vid vattenfallsverket	50
Utredningens synpunkter	51
D. Hälso- och sjukvårdstjänst	52
Utredningens synpunkter	55
E. Ekonomitjänst	56
Utredningens synpunkter	58
F. Expeditionstjänst	58
Utredningens synpunkter	60
Jehovas vittnen	61
Utredningens synpunkter	66
VIII. Tjänstgöringens längd	68
Tidigare bestämmelser	68
Utredningens synpunkter	69

Tillgodoräknandet av fullgjord tjänst	73
Utredningens synpunkter	73
IX. De vapenfrias förmåner	77
Ekonomiska och sociala förmåner	77
Utredningens synpunkter	77
Bärandet av uniform	77
Utredningens synpunkter	77
Personalvård m. m.	78
Utredningens synpunkter	78
X. Ersättning för vapenfrias arbetsinsatser	80
Nuvarande förhållanden	80
Utländska jämförelser	80
Utredningens synpunkter	81
Avsättning av medel till fredsforskning	82
XI. Kostnader	83
Ersättning åt ordförande och ledamöter	83
Kostnader för nämndens sekretariat	83
Ersättningar till utredningsmän, experter m. fl.	84
Övriga kostnader	84
Ekonomiska förmåner till vapenfria	84
Sammandrag av kostnader	84
Sammanfattning	86
Förslag till lagtext	94
Specialmotivering	103
Bilaga I Utländsk lagstiftning	110
Bilaga II Fredsorganisationernas undersökning	121

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet

Genom beslut den 6 december 1963 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för att utreda frågan om de vapenfria värnpliktigas tjänstgöringsförhållande m. m.

Med stöd av nämnda bemyndigande uppdrog departementschefen den 3 januari 1964 åt chefredaktören Frans Nilsson, ordförande, samt dåvarande expeditionschefen i försvarsdepartementet, nuvarande regeringsrådet Åke Paulsson och ledamoten av riksdagens andra kammare Einar Rimmerfors att utföra ifrågavarande uppdrag.

Därjämte har departementschefen den 15 januari 1964 förordnat dåvarande budgetsekreteraren i försvarsdepartementet J. H. Nilsson att vara sekreterare åt utredningen. Sedan Nilsson den 3 september 1964 erhållit begärt entledigande från uppdraget, har departementschefen samma dag såsom sekreterare förordnat dåvarande stabskonsulenten — numera förste byråsekreteraren — vid försvarsstabens personalvårdsbyrå, Sigward Olofsson.

Departementschefen har vidare dels den 1 december 1964 anmodat överstelöjtnanten i Bohusläns regementes reserv C. A. Westrin, dels den 20 september 1965 tillkallat assessorn vid hovrätten för Nedre Norrland C.-I. S. Skarstedt att såsom experter biträda utredningen.

Utredningen har antagit benämningen *1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga*.

Sedan utredningsarbetet numera slutförts får utredningen vördsamt överlämna sitt betänkande.

Stockholm den 2 december 1965.

Frans Nilsson

Åke Paulsson

Einar Rimmerfors

/ Sigward Olofsson

KAPITEL I

Direktiv för utredningen

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, finans- och civildepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, fråga om översyn av tjänstgöringsförhållanden för vapenfria värnpliktiga m. m. och anför därvid följande.

»Enligt 1 § värnpliktslagen den 30 december 1941 är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller aderton år till och med det under vilket han fyller fyrtiosju. I 27 § meddelas föreskrifter om de värnpliktigas tjänstgöring m. m., varjämte beträffande värnpliktiga, som hyser samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, hänvisas till särskild lagstiftning. För värnpliktig, som är inkallad till tjänstgöring, föreskrives i 32 § skyldighet att verkställa den tjänsteförrättning, som anvisas honom av vederbörande befälhavare. I 1 § lagen den 26 mars 1943 om vapenfria värnpliktiga stadgas att värnpliktig, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, må fullgöra värnpliktstjänstgöringen såsom vapenfri värnpliktig. Den som erhåller tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring som vapenfri värnpliktig skall enligt 2 § samma lag uttagas till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller, då omständigheterna sådant påkallar, till expeditions-, yrkes- eller handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten eller för civilt bruk utom densamma för statens eller kommuns räkning. Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen och ammunition. Enligt 3 § lagen om vapenfria värnpliktiga är vapenfri värnpliktig skyldig att för sin utbildning tjänstgöra en tredjedel längre tid än vad som anges i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen. Tjänstgöringen må i omgångar fördelas över hela värnpliktstiden.

Det övervägande antalet vapenfria värnpliktiga uttages till civilförsvartjänst. Ett mindre antal uttages till sjukvårdstjänst inom krigsmakten. Uttagning äger även rum för linjereparationstjänst vid vattenfallsverket och ledningsreparationstjänst vid statens järnvägar. Ett relativt litet antal vapenfria värnpliktiga uttages till arbetstjänst och disponeras i krig av civilförsvarsstyrelsen. Någon uttagning till expeditiöns-, yrkes- eller handräckningstjänst vid krigsmakten förekommer ej numera. Fredsutbildningen äger som regel rum inom det område för vilket uttagning skett; vapenfria värnpliktiga som uttagits till linjereparationstjänst fullgör dock en del av fredstjänstgöringen inom annat område.

I motioner vid 1963 års riksdag (I: 169, II: 203) väcktes fråga om översyn av lagen om vapenfria värnpliktiga i vad angår arten och omfattningen av tjänstgöringen för sådana värnpliktiga. Andra lagutskottet, som inhämtade yttranden av överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, framhöll i utlåtande nr 55 att tjänstgöringsuppgifterna för de vapenfria värnpliktiga måste — såsom överbefälhavaren framhållit — väljas under hänsynstagande till totalförsvarets behov av personal. Vad som framkommit under behandlingen av motionerna gav emellertid anledning till antagande att — även med denna utgångspunkt — tjänstgöring för de vapenfria värnpliktiga skulle kunna anordnas även på andra områden än de som nu ifrågakommer. Utskottet ansåg, att möjligheterna att utvidga tjänstgöringsområdet för dessa värnpliktiga borde undersökas. Beträffande tjänstgöringstiden för ifrågavarande värnpliktiga anförde utskottet, att militär tjänstgöring vanligtvis medförde större påfrestningar och även större risker än vapenfri tjänst. Redan på grund härav var det enligt utskottet motiverat, att de vapenfria ålades längre tjänstgöring än öv-

riga värnpliktiga. Framför allt var det emellertid antagligt, att bestämmelsen om längre tjänstgöringstid hade en återhållande verkan. Det kunde emellertid förtjäna övervägas, om skillnaden i tjänstgöringstid mellan vapenfria och övriga värnpliktiga för närvarande var rätt avvägd. Det kunde vidare enligt utskottet tänkas att tiden för tjänstgöringen borde anpassas efter tjänstgöringens art, så att vapenfria värnpliktiga med mera krävande uppgifter kom i åtnjutande av kortare tjänstgöringstid än övriga vapenfria. Även dessa frågor ansåg utskottet böra prövas, när möjligheterna till nya tjänstgöringsområden för de vapenfria värnpliktiga undersöktes. Under åberopande av det anförda föreslog utskottet, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning av möjligheterna att utvidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring, varvid samtidigt frågan om tjänstgöringstidens längd för dessa värnpliktiga borde övervägas. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

I riksdagens år 1962 församlade revisorers berättelse upptogs frågan om fördelning av kostnaderna för vapenfria värnpliktigas tjänstgöring. Revisorerna påtalade, att av de myndigheter utanför krigsmakten som tog vapenfria värnpliktiga i anspråk endast domänstyrelsen betalade för denna arbetskraft. De fann detta förhållande otillfredsställande och begärde ett tillrättaläggande. Statsutskottet, som inhämtade yttrande av överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning och dåvarande arméintendenturförvaltningen, fann i utlåtande nr 124 i likhet med revisorerna och remissmyndigheterna rimligt, att de myndigheter, särskilt affärsdrivande verk, som anlätde vapenfria arbetskraft, i princip belastades med utgifterna för denna. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge tillkänna vad utskottet anförde i anledning av riksdagens revisorers ifrågavarande uttalande. Riksdagen fattade beslut i enlighet med utskottets hemställan.

Jag vill förorda, att förevarande spörsmål upptages till utredning. En dylik utredning bör i första hand undersöka möjligheterna att vidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring och framlägga förslag hur utbildningen för dessa värnpliktiga bör anordnas. Utgångspunkten för utredningen skall därvid vara, att målet för utbildningen är att de vapenfria värnpliktiga skall kunna fylla en uppgift inom totalförsvaret. Vid sina

överväganden rörande den förlängda tjänstgöring i förhållande till övriga värnpliktiga, som vapenfria värnpliktiga skall fullgöra, bör utredningen samråda med 1960 års värnpliktsutredningen och beakta de förslag som denna utredning kan komma att framlägga om tjänstgöringens längd för skilda värnpliktskategorier och om sättet för tjänstgöringsskyldighetens uttagande. Utredningen bör vidare pröva frågan om bestridande av kostnaderna för de vapenfria värnpliktiga som tages i anspråk av myndighet utanför krigsmakten. Slutligen bör utredningen ha att utarbeta förslag till de ändringar i lagen om vapenfria värnpliktiga, vartill utredningens förslag kan komma att föranleda.

Utredningen bör utföras av högst tre sakkunniga. I den mån så erfordras bör till utredningen kunna knytas särskilda experter, sekreterarebiträde eller annat erforderligt biträde.»

I skrivelse den 20 november 1964 har riksdagen under åberopande av vad som anförts i andra lagutskottets utlåtande (nr 61) anhållit, att väckta motioner angående de vapenfria värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och behandlingen av samvetsömma värnpliktiga måtte överlämnas till 1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga. Kungl. Maj:t har i anledning därav den 4 december 1964 förordnat, att motionerna nr I: 133 och II: 164 samt II: 112 skall överlämnas till utredningen.

I de likalydande motionerna I: 133 och II: 164 har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring av direktiven till utredningen om de vapenfria värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden, att också möjligheter till tjänstgöring inom vidare fält än totalförsvaret kan prövas».

I motionen nr II: 112 har hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till regeringen anhålla om utredning snarast möjligt av frågan om åstadkommande av en lämpligare behandling av personer, som på grund av samvetsbetänkligheter vägrar att utföra tjänst

som vapenfria värnpliktiga eller inom civilförsvaret».

Kungl. Maj:t har vidare den 2 september 1965 till utredningen överlämnat en av Norrbottens läns landsting gjord framställning rörande garantier för tillhandahållande i Boden och Luleå av visst antal vapenfria värnpliktiga som vårdare i ambulanstjänst, för att tagas under övervägande vid fullgörandet av det till utredningen lämnade uppdraget.

Under fullgörandet av det meddelade uppdraget har utredningen haft överläggningar med 1960 års värnpliktsutredning samt med bl. a. cheferna för för-

svarsstaben, civilförsvarsstyrelsen, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen m. fl. myndigheter. Utredningen har i samband med företagna studiebesök vid olika tjänstgöringsplatser för vapenfria värnpliktiga inhämtat synpunkter från såväl de vapenfria som deras chefer och arbetsledare. Därutöver har utredningen sammanträffat med utredningsmän, som förordnats att biträda vid prövning av ansökningar om vapenfri tjänst, samt med representanter för fredsorganisationernas samarbetskommitté, Jehovas vittnen m. fl.

KAPITEL II

Allmän översikt

Tidigare lagstiftning rörande samvetsömma värnpliktiga

Frågan om de s. k. samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöringsförhållanden aktualiserades första gången i vårt land genom en motion till 1898 års riksdag. Den föranledde ingen annan åtgärd från riksdagens sida än att ärendet överlämnades till 1898 års värnpliktskommittés prövning. I sitt 1899 avgivna betänkande ansåg sig emellertid kommittén inte kunna förorda, att samvetsömma värnpliktiga befriades från vapenövningar.

Sedan frågan ånyo upptagits motionsvägen vid 1901 års riksdag och därvid rönt en positiv behandling, utfärdade Kungl. Maj:t den 21 februari 1902 en *cirkulärskrivelse om behandlingen av samvetsömma värnpliktiga*. Kungl. Maj:t bemyndigade däri vederbörande truppförbandschefer att — därest de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall fann övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrade att fullgöra vapentjänst, därtill föranleddes av allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst — förordna, att sådan värnpliktig skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet.

De samvetsömma värnpliktiga var emellertid fortfarande hänvisade till att fullgöra tjänst vid truppförband. Detta ansågs inte utgöra en tillfredsställande lösning av frågan. Under följande år

yrkades därför i ett flertal riksdagsmotioner, att de samvetsömma värnpliktiga måtte beredas tillfälle att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. Motionerna föranledde ingen åtgärd förrän 1917. Då tillkallades sakkunniga, som skulle utreda värnpliktstjänstgöringens ordnande för värnpliktiga, vilka hyste religiösa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Utredningen resulterade i ett förslag till särskild lagstiftning. I sina huvuddrag överensstämde denna med de principer, som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts cirkulär av 1902. Betänkandet kom även att ligga till grund för 1920 års lagstiftning i ärendet.

Enligt 1920 års *Lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänst* (SFS nr 303/1920) samt Kungl. Maj:ts kungörelse angående tillämpningen av nämnda lag (SFS nr 742/1920) kunde värnpliktiga, som hyste allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning, erhålla tillstånd, *antingen* att tjänstgöra vid krigsmakten utan att övas i vapnens bruk eller bära vapen eller ammunition, *eller* att utföra civilt arbete för statens räkning.

Ansökan om vapenfri tjänst jämte intyg, *dels* av präst (pastor) *dels* av två trovärdiga personer, skulle inges till inskrivningsrevisionen, som hade att fatta beslut i ärendet. Beslutet skulle därefter av inskrivningsrevisionen an-

mälas till Kungl. Maj:t, som bestämde tjänstgöringens art.

Ovan refererade lagstiftning var emellertid av provisorisk karaktär. Den ersattes senare av 1925 års *Lag om värnplikliga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänst* (SFS nr 338/1925) jämte tillämpningsbestämmelser (SFS nr 515/1925). Enligt denna lag vidgades grunden för erhållandet av vapenfri tjänst. Förutom på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter kom den att omfatta annan därmed jämförlig orsak, s. k. etiska betänkligheter. Förutsättningarna för vapenfri tjänst framgår av följande utdrag ur lagtexten:

»Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning värnpliktslagen föreskriver, må

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse allenast tjänstgöring med vapen, fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje slag av militär tjänstgöring, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning.»

Ansökningsförfarandet följde i huvudsak tidigare tillämpade regler. Sålunda ägde inskrivningsrevisionen fortfarande att avgöra ansökning, som avlämnats i samband med inskrivningsförrättningar. Ansökning, som inkommit efter inskrivningen prövades däremot av Kungl. Maj:t.

Den nya lagstiftningen medförde en markant ökning av antalet vapenvägrare, främst sådana som medgivits civil tjänst. Därför ifrågasattes från skilda militära myndigheter en återgång till den begränsning av samvetsbetänkligheternas art, som gällde åren 1920—1925. I motioner till 1934 års riksdag (FK nr 111 och AK nr 223) hemställdes även om vissa åtgärder i syfte att undanröja de uppen-

bara brister, som vidlådde den nya lagen. Samma krav restes när det gällde bestämmelserna om straffpåföljd för den, som obehörigt utnyttjade lagens föreskrifter eller lämnade medhjälp därtill.

Huvudsakliga anledningen härtill var den ökade s. k. etiska samvetsömheten, vilken ansågs »härröra från den propaganda, som bedrevs av bl. a. vissa försvarsfientliga s. k. fredsföreningar».

Under utskottsbehandlingen förklarade *andra lagutskottet*, att det fanns anledning förvänta, att Kungl. Maj:t i samband med behandlingen av föreliggande framställningar skulle ta under övervägande de åtgärder, vilka kunde vara erforderliga för att bereda ökad möjlighet att vid bedömningen av ingivna ansökningar skilja de fall, då samvetsbetänkligheterna grundar sig på en ärlig och varaktig övertygelse, från fall av annan art. Utskottet hemställde därför, att motionerna icke måtte föranleda någon åtgärd, vilket även blev riksdagens beslut.

Uttalandet från lagutskottet föranledde emellertid Kungl. Maj:t att 1935 utfärda vissa skärpta krav på den utredning, som erfordrades för erhållande av vapenfri tjänst.

De skärpta utredningskraven medförde en stark minskning av antalet etiskt samvetsömma. Detta påpekades även av *andra lagutskottet* i yttrande över motioner till 1937 års riksdag vari yrkades, att s. k. etiska skäl inte skulle accepteras som grund för tjänstgöring som samvetsöm. Utskottet ansåg, att ytterligare någon tids erfarenhet av utvecklingen borde avvaktas innan särskilda lagstiftningsåtgärder vidtogs.

Förnyade yrkanden i samma riktning till 1940 års riksdag avvisades också. Däremot beslöts att skärpa tjänstgöringsbestämmelserna. Det innebar, att civilt arbete kunde åläggas samvetsöm värnpliktig såväl inom försvarsväsendet som eljest för statens räkning. Därigenom

kom skillnaden i tjänstgöringshänseende mellan vapenvägrare och civilarbetare i praktiken endast att bestå i, att de förstnämnda var skyldiga att bära uniform och hade kortare tjänstgöringstid.

Den 30 augusti 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga för att inom departementet biträda med vissa spörsmål om samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöringsförhållanden. Efter verkställt uppdrag avgav utredningen den 18 mars 1942 sitt betänkande med förslag till *Lag om vapenfria värnpliktiga*, vilket kom att ligga till grund för den nu gällande lagstiftningen i ämnet.

Nuvarande lagstiftning rörande vapenfria värnpliktiga

I 1943 års *Lag om vapenfria värnpliktiga* (SFS nr 121/1943 med ändring SFS nr 543/1944 och SFS nr 451/1948) stadgas, att värnpliktig för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd må fullgöra tjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig. Den, som erhållit sådant tillstånd, skall uttagas till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret. Då omständigheterna så påkallar kan han också uttagas till expeditions-, yrkes- och handräckningstjänst, till civilt arbete vid krigsmakten eller till civilt arbete utom densamma för statens eller kommuns räkning.

Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

Tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst meddelas av Kungl. Maj:t.

Närmare bestämmelser rörande ansökning- och prövningsförfarandet är meddelade i *Kungl. Maj:ts kungörelse med vissa bestämmelser rörande vapenfria värnpliktiga* (SFS nr 122/1943 med ändring SFS nr 189/1956 och SFS nr 100/1965).

Enligt dessa skall värnpliktig, som önskar erhålla vapenfri tjänst, inge skriftlig, till Kungl. Maj:t ställd ansökan härom. Denna skall lämnas eller över-sändas till inskrivningschefen i det inskrivningsområde inom vilket den värnpliktiges kyrkobokföringsort är belägen. Befinner sig den värnpliktige i tjänst skall ansökan inlämnas till vederbörande truppförbandschef.

Till ansökan bifogas bl. a. intyg utfärdat på heder och samvete av två till myndig ålder komna, trovärdiga personer, vilka under långvarig bekantskap med sökanden förvärvat ingående kännedom om hans personliga förhållanden, att de är övertygade om att bruk av vapen mot annan skulle för honom medföra djup samvetsnöd.

Sedan ansökningshandlingarna inkommit till inskrivningsmyndigheten skall dessa omgående sändas till polismyndigheten i sökandens hemort. Denna skall utreda sökandensandel och intygsgivarens trovärdighet. Den har också att undersöka huruvida intygsgivarna möjligen gjort sig kända för agitation mot den vanliga värnpliktstjänstgöringen.

När polismyndighetens utredning inkommit till inskrivningsmyndigheten skall handlingarna ofördröjligen överlämnas till den särskilda utredningsman, som Kungl. Maj:t förordnat att biträda vid prövningen. Inom viss föreskriven tid skall sökanden anmodas infinna sig hos utredningsmannen för samtal enligt dennes bestämmande. Utredningsmannen skall därvid inhämta erforderliga upplysningar angående sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter, som kan vara av betydelse för ärendets avgörande. Utan dröjsmål skall därefter utredningsmannen till inskrivningschefen överlämna ett utlåtande, som kan ligga till grund för ett beslut om huruvida bruket av vapen mot annan person skulle för sökanden medföra djup samvetsnöd.

Handlingarna i ärendet skall av inskrivningschefen vidarebefordras till försvarsdepartementet.

Bifalles ansökan sker uttagning till tjänstgöring i kommandoväg. Närmare bestämmelser rörande uttagning och tjänstgöring för vapenfria värnpliktiga är meddelade i generalorder (nr 1300/1961 med ändringar i go 1761/1962 och 704/1963). Enligt dessa skall vapenfri värnpliktig uttagas i den tjänst, vartill han med hänsyn till civil utbildning, kroppsbeskaffenhet och allmän fallenhet bedömes bäst lämpad. Överflyttning från en tjänst till en annan (ändrad uttagning) kan även ifrågakomma om detta med hänsyn till den värnpliktiges egenskaper eller eljest befinnes lämpligt.

Det övervägande antalet vapenfria värnpliktiga uttages till civilförsvarstjänst, ett mindre antal till sjukvårdstjänst inom krigsmakten. Uttagning sker även till linjereparationstjänst vid vattenfallsverket samt till ledningsreparationstjänst vid statens järnvägar. Ett relativt litet antal vapenfria värnpliktiga, i regel de som vägrar att fullgöra varje slag av tjänstgöring, uttages till arbetstjänst för att i krigstid disponeras av civilförsvarsstyrelsen. Någon uttagning till expeditiöns-, yrkes- eller handräckningstjänst vid krigsmakten förekommer inte numera.

Vapenfri värnpliktig tilldelas under tjänstgöring uniformspersedlar och viss annan personlig utrustning. Uniformerna saknar truppförbandsbe-teckningar och kompanimarkeringar samt är försedda med knappar av civil typ. Vid fredstjänstgöring har den vapenfrie, om han så önskar, rätt att bära egen civil klädsel. Vapenfri, som tjänstgör vid krigsmakten, kan emellertid åläggas att bära uniform av ovan angivet slag, om vederbörande regementschef finner det nödvändigt med hänsyn till tjänstens krav.

I krigstid är vapenfri med tjänstgöring vid krigsmakten, skyldig att bära uniform, medan den, som tjänstgör utanför krigsmakten, skall bära den klädnad, som vederbörande civila myndighet anbefaller.

Under tjänstgöringen tillhandahålles vapenfri värnpliktig förplägnad och förläggning enligt i huvudsak samma grunder, som gäller för övriga värnpliktiga. Bär han under tjänstgöringen egna civila kläder, utgår beklädnadssättning enligt särskilda bestämmelser.

Penningbidrag och utryckningsbidrag utgår enligt samma grunder som värnpliktsavlöningskungörelsen anvisar för övriga värnpliktiga. För vapenfri värnpliktig får dock penningbidraget inte förhöjas förrän han fullgjort en tjänstgöringstid om sammanlagt 404 dagar (för övriga värnpliktiga sker sådan höjning efter 304 dagar). I förekommande fall utgår familjebidrag enligt i familjebidragsförordningen angivna regler.

Vapenfri värnpliktig åtnjuter fri sjukvård samt tandvård i samma utsträckning, som gäller för övriga värnpliktiga. Vid skada eller sjukdom, som ådragits under tjänstgöringen, har han också rätt till ersättning enligt i militärsättningsförordningen angivna bestämmelser. Likaså är bestämmelserna rörande grupplivförsäkring för värnpliktiga giltiga även för de vapenfria.

Enligt brottsbalken 21 kap. 20 § intar de vapenfria värnpliktiga i princip samma straffrättsliga ställning som övriga värnpliktiga. Det gäller även om tjänstgöringen fullgöres vid civil myndighet.

Omfattningen av vapenfri tjänstgöring m m

Enligt från försvarsdepartementets kommandoexpedition inhämtade uppgifter

uppgick antalet vapenfria i värnplikts-åldern vid utgången av 1964 till i runt tal 9.300. Därav hade omkring 3.700 fullgjort dem åliggande fredstjänstgöring.

I syfte att närmare belysa den årliga frekvensen redovisas i följande tablå

en sammanställning över antalet ansökningar m. m., som föranlett beslut om överförande till vapenfri tjänst respektive återgång till vanlig värnplikt under åren 1945—1964.

År	Vapenfri tjänst		"Totalvägrare"		Bruttoantal vapenfria	Återgång till vapentjänst	Netto-antal vapenfria
	1)	2)	1)	2)			
1945	177	161	—	—	338	69	269
1946	242	8	38		288	9	279
1947	245	17	19	76	357	1	356
1948	249	73	16	5	343	5	338
1949	541	75	15	4	635	4	631
1950	238	98	8	6	350	1	349
1951	201	119	7	25	352	6	346
1952	269	119	28	26	442	8	434
1953	286	130	48	64	528	7	521
1954	221	94	37	64	416	18	398
1955	432	61	31	44	568	10	558
1956	320	25	30	41	416	8	408
1957	266	64	31	19	380	10	370
1958	339	56	30	39	464	5	459
1959	225	65	38	46	374	10	364
1960	311	42	27	50	430	16	414
1961	317	44	39	34	434	6	428
1962	413	76	42	48	579	18	561
1963	474	62	37	40	613	15	598
1964	436	55	37	51	579	10	569

- 1) Ansökan inlämnad före eller i samband med inryckning till tjänstgöring.
- 2) Ansökan inlämnad efter det viss del av värnpliktstjänstgöringen fullgjorts.

I tablån redovisade »totalvägrare» avser värnpliktiga som överförts till vapenfri tjänst antingen efter ansökning om befrielse från varje slag av värnplikt eller efter anmälan att de vägrat fullgöra vanlig tjänstgöring, till vilken de in kallats. Huvuddelen av dessa utgöres av Jehovas vittnen. Av tablån framgår även hur många vapenfria som efter ansökan medgivits återgång till »vapentjänst».

Ansökningarna om vapenfri tjänst görs vid inskrivningen, under militärtjänstgöringen eller efter det att denna fullgjorts. Av det skälet är det inte möjligt att åstadkomma en fullt tillförlitlig redovisning av de vapenfrias fördelning på

respektive åldersklasser. Då det ändå kan vara av intresse att få tendensen belyst, visas i nedanstående tablå de senaste årens relationer mellan antalet värnpliktiga som medgivits vapenfri tjänst och det aktuella årets åldersklass.

Vapenfri tjänst beviljad år	Antal inskrivna vpl	Antal vapenfria vpl	% av åldersklassen
1960	58.445	430	0,735
1961	63.193	434	0,686
1962	67.303	579	0,861
1963	68.074	613	0,901
1964	67.425	579	0,859

Utredningen har genom försvarsdepartementets kommandoexpedition även inhämtat vissa uppgifter om de vapenfrias samfunds- eller grupptillhörighet.

Uppgifterna bygger på de besked, som de vapenfria själva lämnat i samband med utredningen om förutsättningarna för medgivande av vapenfri tjänst.

Samfund (grupp)	1960	1961	1962	1963	1964
Pingströrelsen	167	188	230	198	215
Svenska Baptistsamfundet	47	77	66	84	54
Svenska Missionsförbundet	41	45	53	72	64
Örebro-Missionen	1	4	28	39	40
Svenska Adventistsamfundet	16	14	11	17	12
Helgelseförbundet	6	8	11	17	16
Andra samfund	75	19	67	38	31
Jehovas vittnen	76	75	79	74	83
Övriga med icke religiös motivering	1	4	34	74	64

I gruppen »Andra samfund» har sammanförts medlemmar i olika samfund, bl. a. Alliansmissionen, Maranata, Plymouth-bröderna, Kväkarna m. fl, men även medlemmar i Svenska kyrkan, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Metodistsamfundet och Frälsningsarmén samt enstaka katoliker och buddister.

Av redovisningen framgår, att huvuddelen av de vapenfria åberopar religiösa motiv för ansökan om vapenfri tjänst. Omkring hälften av dessa har sitt religiösa hemvist inom pingströrelsen. Även till baptistsamfundet och missionsförbundet redovisas en stark förankring.

Antalet redovisade vapenfria inom dessa båda frikyrkosamfund är dock numera mindre än gruppen Jehovas vittnen — vilka samtliga är s. k. totalvägrare. Vapenfria med icke religiös motivering (etiker) har under de senaste två åren varit numerärt jämförliga med vapenfria anslutna till baptistsamfundet respektive missionsförbundet. Denna grupp kan emellertid vara något större än den i tablån redovisade, beroende på att en del kvarstår som medlemmar i Svenska kyrkan och därför uppgivit den som samfundstillhörighet.

KAPITEL III

Villkoren för medgivande av vapenfri tjänst

Nuvarande bestämmelser

För att vapenfri tjänst skall kunna medges anger gällande lagstiftning, att bruk av vapen mot annan medför djup samvetsnöd för den värnpliktige. I förarbetena till lagstiftningen har det uttryckts så, att värnpliktens fullgörande i vanlig ordning skulle hos den enskilde föranleda uppkomsten av en samvetskonflikt, vars tvångsvisa lösande skulle föranleda djup samvetsnöd. Lagstiftningens syfte är att förhindra, att en sådan samvetskonflikt eller samvetsnöd uppkommer.

Lagen anger däremot inte, att samvetskonflikten skall ha viss grund. Inte bara religiösa motiv godtages utan även sådana, som i dagligt tal brukar benämnas etiska. I sammanhanget bör framhållas, att 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga uttalade, att samvets-skäl av det slag vartill hänsyn borde tagas, knappast i djupare mening kan uppdelas i religiösa eller etiska. De sakkunniga hade därför övervägt att föreslå, att skälet för undantagsställning skulle i lagtexten anges vara endast en ärlig och varaktig samvetsövertygelse. Något konkret förslag i denna riktning framlades emellertid inte. Utredningen anslöt sig i stället till den i 1925 års lag angivna formuleringen »religiös övertygelse eller annan jämförlig orsak».

Såväl av propositionen som av andra lagutskottets utlåtande framgår, att lagstiftningen inte är avsedd att omfatta den, som anser sig berättigad att använda

vapen för att främja sitt eget eller sin grups mål, men som hyser betänkligheter mot att använda vapen till samhällets försvar.

Allmänna synpunkter på tillämpningen

Utredningen har bl. a. vid samtal med vapenfria värnpliktiga inte sällan mött uppfattningen, att uttrycket samvetsnöd enbart förknippas med betänkligheter av religiös natur och därför inte täcker den konfliktsituation, som föranleds av s. k. etiska skäl. I de senare inrymmes exempelvis förnuftsmässiga, allmänmoraliska, pacifistiska eller politiska motiv.

Ofta återopas samtidigt flera olika skäl — t. ex. religiösa skäl i förening med humanitära eller förnuftsskäl. De olika motiven tillsammans med psykologiska faktorer är ibland så invälda i varandra, att det t. o. m. för den enskilde kan vara svårt att avgöra vari huvudmotivet består. Därvid kan svårigheter uppstå för den enskilde att skilja mellan inre personlig övertygelse och en omedveten yttre påverkan, vare sig denna kan härledas till personliga miljöförhållanden, kamratsolidaritet eller bejakande av en ideell livsinställning eller samhällsetisk åskådning. Lägges härtill, att ställningstagandet i allmänhet måste ske redan i 18—19-årsåldern, är en motivförskjutning följaktligen lättförståelig. Den torde även förklara de olika tolkningar av begreppet samvetsnöd, som mött utredningen.

Situationen belyses ytterligare i en till

utredningen överlämnad undersökning, som verkställt av fredsorganisationerna. Undersökningen omfattar två grupper om 238 och 116 vapenfria. Den förstnämnda gruppen bestod av i januari 1964 tjänstgörande vapenfria, jämförelsegruppen av genom centrala värnpliktsbyrån slumpvis utvalda vapenfria ur åldersklasserna 1956, 1958, 1960 och 1962, vilka redan fullgjort första tjänstgöringsomgången såsom vapenfria.

På frågan varför vederbörande är vapenvägrare har de, som uppgivit sig sakna religiös anknytning, använt formuleringar med orden »etisk», ideella», »förnuftsmässiga», »moraliska» eller »politiska» skäl för att markera sin övertygelse att de inte kan fullgöra värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Bland de, som anfört religiösa motiv, överväger uttryck som »av religiösa skäl», »samvetsskäl», kristna skäl», »jag är frälst», »min tro» etc. Flera har också använt kombinationen »etisk-religiösa» skäl för sin begäran om vapenfrihet.

Inom båda grupperna har i flera fall fogats kommentarer till svaren. Några exempel på dessa återges här nedan:

»Av moraliskt-politiska skäl, och, som jag inbillar mig, av förnuftsskäl.»

»Jag tror inte att militarism är en lösning på några problem. Jag anser det fel att döda.»

»Finns inget annat godtagbart alternativ.»

»Kan ej döda en medmänniska och anser det därför vara oriktigt att ställa sig i en organisations tjänst, vars utbildning syftar till att lära människor att döda.»

»Av sunt förnuft — religiösa skäl.»

»Om jag inte vägrar vapen har jag, visserligen under vissa — kanske behjärtansvärda — omständigheter, men ändå gått med på att döda — detta skulle oroa mitt samvete.»

»Min ståndpunkt är, att världen kan bevaras i fred utan krigsvapnens förskräckelser, genom upplysning och förståelse.»

»Jag tror, att fredlig samexistens är möjlig och jag anser, att krig endast är till för att skada mänskligheten. Jag tror också, att människan som individ är emot krig. Skulle därför alla människor ha laglig och »Moralisk» rätt att vägra vapen, skulle risken för krig inte vara stor.»

Begäran om vapenfri tjänst kan alltså

baseras på såväl religiösa som moraliska och förnuftsmässiga värderingar. Vanligen har därvid de religiösa trosmässiga skälen varit tillräckliga för att grunda samvetsnöd inför militärtjänstens yttersta konsekvenser. I begreppet samvetsnöd tycks vid tillämpningen även ha kunnat inrymmas de skiftande etiska och andra värderingar, som sökandena var och en från sin utgångspunkt velat inlägga däri.

Utredningens synpunkter

Utredningen vill understryka, att en på enbart etiska och andra värderingar byggd övertygelse kan vara lika ärlig och djupgående, som ett trosmässigt accepterande av uppsatta bud eller moralregler. Den bör därför också respekteras av samhället i lika grad. Övertygelsen om att man inte kan bruka vapen mot annan måste emellertid vara av så allvarlig och personlig karaktär och uppfattas så förpliktande, att fullgörandet av värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning skulle leda till en konfliktssituation, vilken kan karakteriseras som samvetsnöd. Om så är fallet betyder de orsaksmässiga bevekelsegrunderna mindre än den övertygelse de konstituerar.

I sammanhanget kan framhållas, att den i *Norge* i februari 1965 genomförda nya vapenfrihetslagstiftningen uppställer som villkor för befrielse från militärtjänstgöring, att fullgörandet av denna skulle för den enskilde medföra, att han kommer »i konflikt med sin allvarliga övertygelse». Även den i *Finland* år 1959 antagna lagen om fullgörandet av värnplikt såsom oönskad anger som villkor »religiös eller etisk övertygelse». Den under 1964 införda s.k. vapenvägrarstatuten i *Belgien* medger vapenfri tjänst för den, »som på grund av religiösa, filosofiska eller moraliska skäl är övertygad om, att man icke får döda sin nästa». Motsvarande lagstiftning i *Frankrike* som genomfördes i december 1963, anger »re-

ligiös eller filosofisk övertygelse» såsom villkor för medgivande av vapenfri tjänst.

Under hänvisning till utredningens ovan uttalade mening bör den nuvarande lagtexten ges följande förtydligande formulering:

»Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med värnpliktigs allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för den värnpliktige medföra samvetsnöd, må denne erhålla tillstånd att, i stället för värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri tjänstepliktig fullgöra tjänstgöring i den ordning denna lag stadgar.»

Genom formuleringen »allvarlig personlig övertygelse» vill utredningen ge uttryck för sin uppfattning att det väsentliga är övertygelsen i sig själv, medan de motiv som föranlett övertygelsen kan vara av skiftande natur. Samtidigt vill

utredningen starkt understryka, att det endast är i avseende på reaktionen mot militärtjänstgöringens yttersta konsekvenser — att tvingas bruka vapen mot annan — som en särbehandling bör komma ifråga. Enbart en allmänt negativ inställning till landets försvar kan inte godtagas som grund för vapenfrihet.

Som framgår av det anförda föreslår utredningen att uttrycket »djup samvetsnöd» utbytes mot enbart »samvetsnöd». Därmed avses inte någon ändring i sak. Ordet samvetsnöd är i sig självt uttryck för en så djupgående konflikt-situation, att någon gradering i djup eller mindre djup logiskt sett inte är möjlig.

Genom den föreslagna formuleringen uppnås även en närmare överensstämmelse med nordisk och annan internationell vapenfrihetslagstiftning.

KAPITEL IV

Prövningen av samvetsbetänkligheterna

Nuvarande bestämmelser

Enligt Kungl. Maj:t kungörelse med vissa bestämmelser rörande vapenfria värnpliktiga (SFS nr 122/1943 med ändring SFS nr 189/1956 och nr 100/1965) har den, som söker vapenfri tjänst att själv förebringa bl. a.:

dels skriftlig, på heder och samvete avgiven försäkran av sökanden, att bruk av vapen mot annan skulle för honom medföra djup samvetsnöd;

dels uppgift huruvida sökanden företrädesvis önskar bli uttagen till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller ock uttagas till eller användas i expedition-, yrkes- och handräckningstjänst vid krigsmakten eller civilt arbete utom densamma för statens eller kommuns räkning;

dels intyg, utfärdat på heder och samvete av två till myndig ålder komna, trovärdiga personer, vilka under långvarig bekantskap med sökanden förvärvat ingående kännedom om hans personliga förhållanden, att de är övertygade om att bruk av vapen mot annan skulle för honom medföra djup samvetsnöd, vilket intyg jämväl skall innehålla utförliga upplysningar i följande hänseende, nämligen beträffande intygsgivarnas ålder, personliga uppfattning i värnpliktsfrågan, det antal intyg rörande samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringen de avgivit, tid och förhållanden, varunder intygsgivarna känt sökanden, sökandens livsföring och religiösa övertygelse ävensom de omständigheter i övrigt, på vilka intygsgivarnas omdöme grundas.

Fram till 1 juli 1965 skulle sökanden dessutom själv anskaffa

dels intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet ifråga om sökandensandel, samt

dels intyg av polismästare eller stads-

fiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet ifråga om omförmälda intygsgivares trovärdighet ävensom av polismyndighet verkställd utredning i frågan huruvida intygsgivarna gjort sig kända för agitation mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Utöver i detta moment angivna intyg må sökanden vid ansökningen föga de andra intyg eller övriga handlingar, som han kan vilja åberopa till stöd för densamma.

De ovan återgivna föreskrifterna överensstämmer i allt väsentligt med de bestämmelser, som gällde före 1943.

Denna form av skriftlig utredning kritiserades av 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga, som bl. a. anförde följande:

»Erfarenheterna torde giva vid handen, att denna skriftliga utredning icke är tillräcklig som underlag för en verklig prövning av halten i de anmälda samvetsbetänkligheterna. I främsta rummet har detta berott därpå, att de avgivna intygen ofta varit behäftade med allvarliga brister. Sålunda har det förekommit att värnpliktiga, som sökt ifrågavarande tillstånd, avgivit intyg för varandra. Det är känt, att formulär till intyg tillhandahållits av sammanslutningar och tidningar. I många fall har utredningen i annan ordning visat, att intygsgivaren icke haft eller icke kunnat hava tillräcklig kännedom om de förhållanden, han avgivit i intyget. Det undandrager sig bedömandet om dessa brister är särskilt utmärkande för ifrågavarande typ av intyg; varje domstol för att inte säga varje myndighet i riket torde i större eller mindre grad hava kunnat konstatera det ringa värdet av intyg, som förebragts av part eller sökande och som icke beedigats. Det ligger emellertid nära till hands att antaga, att missförhållandena göra sig särskilt starkt gällande, då det gäller intyg om samvets-

ömhet. Det måste vara svårt för en medlem av sådan sammanslutning, där kanske alla medlemmarna hava en mot försvaret negativ inställning, att vägra en trosbroder intyg om att denne hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot militär tjänstgöring; en vägran är mycket nära en beskylldning för bristande trohet mot sammanslutningen. I särskilt hög grad synes missförhållandena emellertid hava gjort sig gällande beträffande intyg om s. k. etisk samvetsömhet. Gång efter annan har i riksdagen påtalats, att intyg om sådan samvetsömhet kunnat erhållas på mycket lösa grunder. Å andra sidan gäller om intyg utfärdade av personer, vilka för den prövande myndigheten äro väl kända för objektivitet och omdömesförmåga, att de äro av stort värde. Det av polismyndighet utfärdade intyget om intygsgivarnas trovärdighet kan emellertid ingalunda anses innebära garanti för sådana egenskaper. Polismyndigheten vägrar i de allra flesta fall icke några intyg om trovärdighet, med mindre vederbörande fällt till ansvar för brott.»

Trots de sakkunnigas starkt kritiska syn på den förekommande skriftliga utredningen föreslog de ingen ändring av då gällande bestämmelser. En bidragande orsak härtill kan ha varit, att Kungl. Maj:t i januari 1941 utfärdat föreskrifter om, att den skriftliga utredningen skulle kompletteras genom personliga samtal med den sökande. Enligt dessa bestämmelser skulle den värnpliktige, i stället för att förete intyg av präst i kyrkobokföringsorten, infinna sig hos en av domkapitlet förordnad prästman för samtal. Det ålåg därvid denne, att inhämta behövliga upplysningar om sökandens personliga förhållanden och andra omständigheter av betydelse för ärendets avgörande. Med denna undersökning som grund hade därefter prästmannen att avge ett uttalande om allvaret i sökandens samvetsbetänkligheter.

Enligt de sakkunnigas mening ägnade sig i regel de utsedda prästmännen åt utredningsuppgiften med största allvar samt med vilja och förmåga till objektivitet. Även om formellt oklanderliga

intyg om samvetsömhet förebragts, hade utredningsmännen i vissa fall kunnat konstatera att sökandens livsföring och övrigaandel inte var förenlig med de krav, som rimligen borde ställas på den, som begärde undantagsställning på grund av samvetsbetänkligheter. Systemet ansågs även ha en återhållande inverkan ifråga om ansökningar från personer, som saknade ärliga motiv. Man antog, att de inte ville utsätta sina personliga förhållanden för det noggranna skärskådande, som undersökningsförfarandet innebar. Det framhölls emellertid också att provningssystemet kunde leda till att de, som av olika skäl inte förmådde förebringa den erforderliga formella utredningen likväl fick sina samvetsbetänkligheter respekterade.

De sakkunniga, som ansåg det personliga utredningsförfarandet vara av väsentlig betydelse vid provningen av de anförda samvetsbetänkligheterna, anförde bl. a. följande:

»Med hänsyn till vad ovan anförts och då såväl teologisk sakkunskap som den vana att bedöma människor och den förmåga att vinna förtroende, som ofta utmärka prästmän, måste anses vara av betydande värde för utredningen av de särskilda fallen av anmäld samvetsömhet, vilja de sakkunniga, ehuru vunnit erfarenhet från systemets praktiserande i ett eller annat fall lett till tvekan om vederbörandes lämplighet för uppgiften förorda, att systemet i princip bibehålles. Om än det synes naturligt, att personer tillhörande svenska kyrkans prästerskap alltjämt anlitas för ifrågavarande uppgift, torde dock även andra med självård förtrogna böra kunna ifrågakomma.»

Huruvida det föreslagna provningssystemet var tillfyllest för att åstadkomma den noggranna utredning, som måste ligga till grund för Kungl. Maj:ts beslut, ansågs emellertid tveksamt. Enligt de sakkunniga var det särskilt angeläget, att åstadkomma personlig kontakt mellan den beslutande myndigheten och sökanden. Sådan kontaktmöjlighet hade tidi-

gare förekommit, då inskrivningsrevisionerna hade att avgöra ärenden rörande vapenfrihet. Dessa ägde nämligen rätt att kalla sökanden till personlig inställelse och att höra personer, vilka ansågs kunna lämna upplysningar av värde för ärendets avgörande. I stället för de avskaffade inskrivningsrevisionerna föreslog därför de sakkunniga ett särskilt organ — Försvarsdepartementets värnpliktsråd. Detta skulle avge yttrande över alla ansökningar om vapenfri tjänst samt föreslå lämplig tjänstgöring för dem, som av Kungl. Maj:t beviljats vapenfri tjänst. Rådet skulle även kunna förelägga den sökande att personligen inställa sig inför rådet, eller av detta anlitad person eller myndighet, för kompletterande utredning. Genom kontakt med intygsgivare och andra personer ansågs ett dylikt råd kunna medverka till fullständigare utredning. Det skulle även föreslå lämpliga lokala utredningsmän och bistå dessa med råd och anvisningar för prövningsverksamheten. I rådet, som skulle utses av Kungl. Maj:t, borde krigsmakten, prästerskapet och de frikyrkliga vara representerade.

Föredragande departementschefen anförde bl. a. att den tillämpade ordningen med delvis individuell och muntlig prövning genom särskilda utredningsmän tillkommit under beredskapstiden. Erfarenheten hade visat, att den tidigare huvudsakligen på skriftliga intyg grundade utredningen inte möjliggjorde en verklig prövning. All anledning ansågs därför föreligga att bibehålla den organisation,

som skapats under omständigheternas tryck och som i stort sett fungerat tillfredsställande. De sakkunnigas förslag i dessa avseenden biträdades av departementschefen.

Förslaget om inrättande av ett särskilt råd för en samordnad beredning av ansökningar om vapenfri tjänst hade avstyrkts av chefen för armén. Departementschefen ansåg det inte heller för tillfället nödvändigt, att inrätta ett permanent organ för ändamålet. Ett tillfredsställande resultat borde kunna nås genom att Kungl. Maj:t förordnade särskild föredragande för dessa frågor och att denne bereddes möjlighet att anlita den sakkunskap inom olika områden, som kunde anses nödvändig. Skulle det senare visa sig erforderligt med ett råd av den typ de sakkunniga föreslagit, borde det ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut därom.

Kritik mot ansöknings- och prövningsförfarandet

I fredsorganisationernas tidigare omnämnda undersökning förekommer ett par frågor med direkt anknytning till det nuvarande ansöknings- och prövningsförfarandet. Även om vissa invändningar kan göras mot undersökningens uppläggning och genomförande, speglar den de vapenfrias inställning till berörda frågeställningar.

En av frågorna till de intervjuade lyder så här: Vad anser du om ansökningsförfarandet i allmänhet?

	Av de 238		Av de 116	
	antal	%	antal	%
Bra	43	18,1	20	17,2
Mindre bra	48	20,2	28	24,1
Olämpligt	31	13,0	11	9,5
Komplicerat	135	56,8	67	57,8
Annan synpunkt	11	4,6	5	4,3
Inget svar	9	3,8	1	0,9

Endast 18,1 respektive 17,2 procent ansåg nuvarande ansökningsförfarandet vara bra. Det är dock att märka, att en del av dessa till sitt svar fogat även reservationen »komplicerat». Åsikten att ansökningsförfarandet är komplicerat omfattas av 56,8 resp. 57,8 procent av de intervjuade. Av de till svaren fogade kommentarerna framgår bl. a. att man tycker det är »för mycket pappersexercis» eller en procedur »utan annan avsikt än försvårande».

Kritiken mot det nuvarande utredningsförfarandet belyses i undersökningen genom följande frågeställning: Anser du att det nuvarande förfaringssättet (med kyrklig eller frikyrklig utredningsman, oberoende av sökandens livsåskådning, för att pröva äktheten av dennes bevekelsegrunder) är tillfredsställande? Har du annat förslag? Vilket?

	Av de 238		Av de 116	
	antal	%	antal	%
Ja	101	42,5	48	41,3
Nej	74	31,1	47	40,5
Vet inte	47	19,7	15	12,9
Inget svar	15	6,3	3	2,6
Annat förslag	24	10,1	27	23,3

Som framgår av sammanställningen har 42,5 procent respektive 41,3 procent av de intervjuade ansett det nuvarande systemet tillfredsställande. Däremot har 31,1 respektive 40,5 procent icke ansett det lämpligt med präst eller annan religiöst förankrad person som utredningsman. Tendensen är något starkare markerad inom 116-gruppen, där 47 nej-svar står mot 48 ja-svar. Antalet tveksamma är mindre inom denna grupp, som också uppvisar de flesta alternativförslagen.

I kommentarerna till svarsalternativen har de intervjuade bl. a. betonat, att skälen för den sökande kan vara mycket olika, och att utredningsproceduren ställer stora krav på objektivitet hos utredningsmännen.

Flera kommentarer låter förstå, att behandlingen av den blivande vapenfria anses mer eller mindre godtycklig, beroende på utredningsmannens inställning till sökanden. En pingstvän skriver, att han blev »förhörd av en präst i två om-

gångar fyra resp. två timmar». En baptist säger, att undersökningen blev »en verklig provosten i fem och en halv timmes skriftligt och muntligt förhör». Därmed åsyftas tydligen bl. a. det frågeformulär, som användes av utredningsmannen. En annan baptist, till yrket ämneslärare anser att frågeformuläret »är allt för svår-förståeligt och krävande för en normal-begåvad person». En etiker och blivande lärare anser, att utredningsmannens metoder är »delvis provocerande, mycket ovidkommande» och att »det är olämpligt att präst sköter utfrågningen». Kritiken delas av en medlem i Örebromissionen, som emellertid gör följande tillägg: »Fast angående skriftliga och muntliga förhören är det nog lite olika från plats till plats. Inte minst beroende av prästen som förhör». En medlem av en Betel-församling framhåller också, att »den präst man blir anvisad att besöka bör ha en neutral inställning till vapenvägran».

En medlem av missionsförbundet, som i det egna fallet inte funnit anledning till kritik tror, att den utredningsman (präst) som han fått »skulle passat alla, men det är inte alla utredningsmän som passar». En pingstvän betonar, att utredningsmannen i hans fall »var icke opartisk» och en meningsfrände till honom att »präst skall ej försöka påverka någon i den ena eller andra riktningen, alltså skall han vara *neutral*». »Det är icke nödvändigt med en kristen utredningsman, som ofta vill påverka», anser en medlem av Örebromissionen, medan en pingstvän menar, att »det vore lämpligare med en utbildad psykolog som naturligtvis skulle vara helt *neutral*». Nuvarande förfaringssätt, tillägger den senare, »har låst fast idén så att den blivit ett monopol för kyrkan». En präst kan väl tänkas vara kapabel att även bestämma uppriktigheten hos andra än de, som vägrar av religiösa skäl, anser en annan pingstvän, men, säger han, det vore väl bra om det fanns möjlighet att välja mellan »olika sorters folk». Samma ståndpunkt intar en etiker: »Religiös, ateist, och dylikt har skilda utgångspunkter, varför skall då en dogmatiker, om än vidsynt, utreda». Alla är inte lika, betonar en medlem av Örebromissionen: »Utredningsmannen kunde ju höra på och verkligen tänka på den enskilde personens samvete och uppfattning».

Någon av de intervjuade finner det oriktigt att utredningspersonerna ger alternativfrågor med sikte på att svaren skall »leda i gropan». Utredningsmannen »bör vara en person som verkligen utreder, inte som i många fall försöker få den värnpliktige att ändra åsikt», anser en pingstvän. »Har en person vägrat», framhåller en medlem av Jehovas vittnen, »så har han gjort det på grundval av övertygelse från Guds ord om han är ett Jehovas vittne. Det finns ingen präst, som kan ändra på hans beslut».

Även problematiken med olika mognadsgrad och utbildning hos den presumtive vapenvägraren berörs i intervjuerna. En baptist uttrycker detta på följande sätt: »En sann och ärlig vilja att inte under några omständigheter döda människor borde vara lika tungt vägande argument i vapenvägrarfrågan, som förmågan att med förnuftsskäl övertyga en erfaren förhørsledare om ens avsky för vapen. Alla 18-åringar är inte drivna debattörer; skall dom behöva anlita advokater?»

Bland etikerna beklagar en att »rationella synpunkter åsidosättes helt» medan en annan analyserar lagtexten på följande sätt: »Observera den skriande inkonsekvensen! Lagtexten säger *djup samvetsnöd*, och ändå skall den teoretiska bakgrunden prövas. Speciellt gäller detta etikerna. Det finns ingen laglig täckning för de krav på teoretisk konsekvens och allmänt teoretiskt ansvar, som ställs». Han föreslår därför, att utredningsförfarandet ändras och att även »ren teoretisk övertygelse med rationella bevekelsegrunder» skall kunna grunda vapenfrihet.

Flera förslag går ut på att man bör ta hänsyn till sökandens livsåskådning vid utredningen. En av de intervjuade tror, att utredningsmannen skulle lättare förstå sökanden om han själv vore vapenvägrare, men erkänner att risk för partiskhet skulle kunna uppkomma. Han föreslår därför, att det i stället skulle vara »två personer, en av vardera riktningen, som var för sig får samtala med den sökande». En annan intervjuad vill ge valmöjlighet mellan t. ex. präst, domare eller psykolog. En etiker och blivande psykolog anser att prövningen — om den skall bibehållas — bör ske av någon kommunal förtroendeman, kanske någon jurist eller advokat. En sjundedagsadventist anser att en direkt prövning i samband med inskrivningen av »därtill *passande* prästman» vore det

bästa, medan en pingstvän och en etiker menar, att en opartisk prövningsnämnd vore den lämpligaste lösningen. Denna uppfattning får även stöd av en baptist, som tycker att »flera i samråd borde pröva äktheten», och en etiker som anser, att prövningen borde ske av en psykolog eller prövningsnämnd, om prövningsförfarandet måste bibehållas.

Utredningens synpunkter

Ansökningsförfarandet

Utredningen har under sina studiebesök vid förläggningar för vapenfria värnpliktiga mött i huvudsak samma invändningar som redovisats i fredsorganisationernas undersökning. Även vid samtal med utbildnings- och arbetsledare samt företrädare för inskrivnings- och utredningsmän har kritiska synpunkter i berörda avseenden framkommit.

Tydligt är att i vissa fall svårigheter uppstått för sökanden att finna intygsgivare, som ägt tillräckligt långvarig bekantskap med sökanden för att kunna lämna erforderligt intyg. Detta tycks främst ha förekommit i de fall sökanden först i samband med den förestående inskrivningen eller i samband med en nyss genomgången själskris tvingats till ett personligt ställningstagande.

Även ifråga om polismyndigheternas intygsgivning tycks svårigheter ha förekommit. Det gäller särskilt om sökanden nyligen inflyttat. Den ordinarie arbetsbelastningen hos polismyndigheterna kan också ha medverkat till de uppgivna svårigheterna.

Fr. o. m. 1/7 1965 har emellertid kravet på anskaffandet av intyg från polismyndighet slopats, vilket underlättat ansökningsförfarandet. Utredningen om sökandensandel och intygsgivarnas trovärdighet m. m., skall i stället utföras av polismyndighet efter anmodan av inskriv-

ningsmyndighet. Fortfarande kvarstår dock skyldigheten för sökanden att själv anskaffa personligt intyg rörande de anförda samvetsbetänkligheterna.

Vid en jämförelse med utländsk lagstiftning kan konstateras, att i såväl *Danmark*, *Finland* som *Norge* utredning om sökandens trovärdighet och levnadsomständigheter ankommer på vederbörande myndigheter. Sökandens egna åtgärder begränsas till att inge en motiverad ansökning till vederbörande militära myndigheter, vilken bör åtföljas av de intyg eller övriga handlingar, varmed sökanden vill styrka sin trovärdighet eller åberopade skäl. Inte heller i *Belgien*, *Frankrike*, *Nederländerna* och *Västtyskland* uppställs några andra krav i angivna hänseenden. I *Belgien* föreskrives dock, att sökanden skall lämna referenser till personer, som kan intyga äktheten av hans motiv.

Utredningen finner för sin del nuvarande förfarande när det gäller begäran om vapenfri tjänst otillfredsställande. Det bör räcka med en enkel ansökning, en hänvisning till sökandens skäl mot att fullgöra värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning samt referenser till minst två trovärdiga personer som väl känner sökanden och hans personliga förhållanden. Om sökanden själv så önskar bör det givetvis vara honom obetaget att bifoga handlingar, varmed han vill styrka sin trovärdighet eller anförda skäl. Det bör därefter ankomma på myndigheterna att bedöma och utreda de av sökanden åberopade skälen. Utredaren skall därvid ha frihet att söka kontakt med personer, organisationer eller myndigheter vilka kan antas lämna uppgifter om sökanden som är av värde för ställningstagandet.

Ansökningen lämnas till inskrivningsmyndigheten eller — om sökanden redan inryckt till militärtjänstgöring — till vederbörande förbandschef.

Prövningsförfarandet

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse med vissa bestämmelser angående vapenfria värnpliktiga (3 § 2 mom), skall sökanden, sedan han vid inskrivningen genomgått föreskriven prövning rörande duglighet till krigstjänst, hänvisas till särskild utredningsman för utredning och prövning av ansökan om vapenfri tjänst.

Utredningsmännen förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av *dels* vederbörande domkapitel, *dels* frikyrkliga samarbetskommittén. Fördelningen är f. n. 109 präster i svenska kyrkan medan 8 är knutna till olika frikyrkosamfund.

Enligt personalredovisningsinstruktionen (PRI mom 242) skall den värnpliktige hänvisas till den utredningsman, som är bosatt närmast den värnpliktiges vistelseort. Värnpliktig i Stockholm eller Göteborg kan efter eget val hänvända sig till någon av de där bosatta utredningsmännen.

Sker ansökan om vapenfri tjänst sedan vederbörande inställt sig till militärtjänstgöring, kan utredningen verkställas av militärpastorn vid förbandet.

Vid utredningen föreläggs sökanden ett särskilt frågeformulär, som han självständigt skall besvara. Med ledning av detta och övriga upplysningar, som inhämtats om sökandens personliga förhållanden skall utredningsmannen genom samtal bilda sig en uppfattning om huruvida bruket av vapen mot annan skulle för sökanden medföra djup samvetsnöd. Den verkställda utredningen jämte utlåtande skall därefter överlämnas till inskrivningsmyndigheten, som i sin tur översänder handlingarna till försvarsdepartementet för slutligt avgörande.

Tydligt är, att kritiken mot det nuvarande utredningssystemet oftast kan härledas till det vid utredningen använda frågeformuläret. Det tillkom i samband med den 1941 införda utredningsmannainstitutionen. Enligt utredningens mening

är det inte ändamålsenligt och bör därför inte längre komma till användning.

Bundenheten till detta frågeformulär tycks också ha medfört, att utredningsmännen i åtskilliga fall oförskyllt kommit att drabbas av kritiken mot prövningsförfarandet. Det ligger f. ö. i sakens natur, att utredningsmannen under sitt samtal med sökanden tvingas att ställa denne inför olika problemställningar, som syftar till att utröna arten och graden av de anförda samvetsbetänkligheterna. Utredningens grannlaga natur och vetenskapen om att utredningsmannens utlåtande i realiteten kan bli avgörande för beslutet i ärendet, gör ingående samtal med sökanden nödvändiga.

Även om kritiken mot det nuvarande utredningssystemet förefaller alltför ensidig, kvarstår dock vissa principiella invändningar. I realiteten kan t. ex. en enda utredningsmans utlåtande bli avgörande för om de anförda betänkligheterna skall respekteras eller inte. Både inskrivningschefer och utredningsmän har betecknat detta förhållande som otillfredsställande ur såväl rättssäkerhetssynpunkt som av psykologiska skäl. Då det knappast kan undvikas att den sökande ställs inför frågor, som av honom kan uppfattas som försök till påverkan eller som utslag av bristande hänsyn till hans övertygelse är det särskilt angeläget, att förtroendet för utredningsinstitutet upprätthålles. I detta syfte har utredningen bl. a. ansett sig böra överväga huruvida medverkan av psykologisk eller sociologisk expertis kan vara lämplig vid prövningen av motiven för vapenfri tjänst.

Chefen för militärpsykologiska institutet har i anledning av utredningens förfrågan framhållit bl. a. följande:

»En prövning, som kan tillämpas analogt oberoende av den tidpunkt under värnpliktsåldern, då vederbörande begär vapenfri tjänst, torde även fortsättningsvis böra ske separat. Vid en sådan separat prövning bedömer jag att medverkan av psykologisk

eller sociologisk expertis skulle vara av stort värde både rent allmänt och särskilt vid bedömning av arten och allvaret av de samvetsbetänkligheter, som anförts av de s. k. etiska vapenvägrarna. Därvid skulle — under förutsättning att det sker under sådana former, som för såväl den enskilde som prövningsförfarandet är betryggande från sekretessynpunkt — erforderliga uppgifter från I-prov och intervjuer vid inskrivningsprövning kunna ställas till förfogande. För att säkerställa att fullständigast möjliga sådant underlag kan erbjudas beträffande samtliga, som i samband med inskrivning anmäler samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, måste emellertid nuvarande föreskrifter om hänvisning till exploration kompletteras så att sådan inskrivningsskyldig oberoende av uppnått I-provresultat får genomgå exploration.

För att ernå bästa möjliga utbyte av de från inskrivningsprövningen föreliggande uppgifterna bör vid den separata prövningen anlidade psykologer eller sociologer ha egna erfarenheter som inskrivningsexploratorer. Detta ger också möjlighet att i de fall där frågor om vapenfri tjänst aktualiseras först efter inskrivningstillfället, senare utföra motsvarande intervju och därmed underlätta en likformig bedömning i samtliga fall, oavsett när de uppkommer.»

1941 års utredning rörande samvetsömma värnpliktiga uttalade bl. a., att »om än det synes naturligt att personer tillhörande svenska kyrkan alltjämt anlitas för ifrågavarande uppgift, torde dock jämväl andra med självavård förtrogna böra kunna komma ifråga». Det bör även framhållas, att utredningen förutsatte att ett särskilt organ skulle inrättas, vars uppgift — förutom att avge yttrande över alla ansökningar om vapenfri tjänst — skulle vara att föreslå lämpliga lokala utredningsmän samt bistå med erforderliga råd och anvisningar för prövningsverksamheten.

En jämförelse med utländsk lagstiftning på hithörande område visar bl. a., att *Finland* har en central kommission för prövning av vapenfria. Kommissionen består av en lagfaren ordförande, en stabsofficer i aktiv tjänst, en psykiater,

en präst och en företrädare för socialministeriet.

Den som i *Norge* vill vara vapenfri, men som vägrar ansöka om vapenfri tjänst, eller vars ansökan avslagits, skall provas inför civil domstol.

Belgiska lagstiftningen föreskriver, att ansökan om vapenfrihet skall provas av en specialdomstol — »värnpliktsvägrarrådet» — som består av en domare, en advokat och en tjänsteman. Värnpliktsvägrarrådets beslut kan överklagas till »appellationsrådet».

I *Frankrike* provas ansökningarna av en särskild kommission, bestående av en domare som ordförande, tre officerare och tre övriga ledamöter. Även *Nederländerna* har en särskild prövningsnämnd i vilken de olika livsåskådningarna i landet är proportionellt företrädade. I *Västtyskland* sker prövningen av regionala prövningsnämnder bestående av en ordförande, som utses av försvarsministeriet, samt tre bisittare vilka förordnas av delstatsregeringen. Ordföranden, som har konsultativ röst i nämnden, skall ha domarekompetens eller vara högre förvaltningstjänsteman samt ha uppnått 35 års ålder. Bisittarna skall vara över 35 år samt på grund av sin livserfarenhet lämpade för uppdraget. Prövningsnämndens beslut kan överklagas till revisionskammaren och i sista hand till förvaltningsdomstolen.

Mot bakgrunden av ovan redovisade synpunkter finner utredningen det angeläget, att bästa möjliga förutsättningar för en allsidig objektiv och enhetlig prövning åstadkommes och föreslår därför, att ett centralt organ inrättas — förslagsvis benämnt *Nämnden för vapenfrihetsprövning*. Nämnden bör bestå av en lagfaren domare som ordförande, en prästman i svenska kyrkan, en frikyrkopastor, en företrädare för psykologisk prövningsverksamhet samt ytterligare tre ledamöter, som på grund av sina person-

liga kvalifikationer gör dem väl lämpade för uppdraget. Ledamöterna jämte personliga suppleanter förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid.

För nämndens verksamhet inrättas ett särskilt sekretariat.

Nämnden bör vid sin prövningsverksamhet äga befogenhet att inhämta komplementletterande uppgifter eller yttranden från såväl sökanden som enskilda personer, organisationer eller myndigheter. Den bör också antingen själv eller genom särskilda utredningsmän kunna verkställa den utredning i övrigt, som är nödvändig för prövningen. Om så anses erforderligt skall nämnden kunna förelägga sökande att personligen inställa sig inför nämnden. Även annan person bör kunna anmodas att inför nämnden lämna utlåtande, som bedöms ha betydelse för ärendets avgörande.

Kostnaderna för personlig inställelse liksom annan utredning ersättes av statsverket.

Av Kungl. Maj:ts proposition (nr 65 1965) rörande statsdepartementens organisation och arbetsformer framgår bl. a., att frågan om delegering och centralisering av vissa ärenden, som för närvarande avgörs av Kungl. Maj:t, är föremål för särskild bearbetning inom departementsutredningen. Det förutsätts, att den succesivt skall föranleda åtgärder av angiven innebörd. I denna fråga har även statsutskottet i sitt utlåtande (nr 105 1965) uttalat, att Kungl. Maj:t bör i princip vara oförhindrad att pröva frågan om flyttning av beslutanderätten till underordnad myndighet även i de fall, då i samband med lagstiftning eller anslagsanvisning uttalats, att beslutanderätten skall ankomma på Kungl. Maj:t.

Under hänvisning härtill, och till att den föreslagna Nämnden för vapenfrihetsprövning torde ha förutsättningar att tillgodose alla rimliga anspråk på objektivitet och enhetlig prövning, vill utred-

ningen föreslå, att den även tillerkännes beslutanderätt i vapenfrihetsfrågor. Beslutanderätt bör begränsas till att avse frågan om de av sökanden anförda skälen skall anses grunda vapenfrihet. Nämndens beslut förutsättes kunna av sökanden överklagas till Kungl. Maj:t.

Däremot bör nämnden — bl. a. av psykologiska skäl — inte avgöra sådana frågor som rör de vapenfrias uttagning, tilldelning eller tjänstgöring. Dessa handlägges lämpligast av särskild civil myndighet, varom förslag framlägges i annat sammanhang. Det bör dock vara nämnden obetaget att i vissa fall, då t. ex. tjänstgöringens art kan anses utgöra en integrerande del av prövningen, föreslå därav betingade åtgärder. Dessutom bör nämnden avge yttrande och förslag då värnpliktig under återopande av samvetsskäl antingen vägrat att fullgöra militärtjänstgöring eller gjort framställning om »hel befrielse» från värnpliktstjänstgöring. Beslutanderätten i det senare avseendet torde emellertid liksom hittills förbehållas Kungl. Maj:t.

I övrigt bör det ankomma på nämnden att utse lämpliga utredningsmän samt att bistå dessa med råd och anvisningar rörande prövningsverksamheten. Det förhållandet, att huvuddelen av de sökande återopar religiösa skäl för sin begäran om vapenfrihet, talar för att lämpliga prästmän eller pastorer inom frikyrkosamfunden i fortsättningen liksom hittills, behöver utnyttjas som utredningsmän. Utredningen anser emellertid att även andra härför lämpade personer skall kunna ifrågakomma. I båda fallen bör personer med psykologisk utbildning eller erfarenhet av social eller kurativ utredningsverksamhet sättas främst.

Utredningen har konstaterat, att utredningsmännen inte erhåller någon särskild vägledning för prövningsverksamheten, vilket är en brist i sammanhanget. Endast en tryckt instruktion finns, utarbe-

tad inom försvarsdepartementet i samband med införandet av utredningsmannainstitutionen år 1941. Den grundas emellertid på 1925 års lagstiftning, vilken då fortfarande gällde. Någon revidering av anvisningarna med hänsyn till 1943 års lagstiftning har inte ägt rum. Det bör ankomma på den ovan föreslagna prövningsnämnden att låta utarbeta erforderliga anvisningar och instruktioner för utredningsmännen.

För att underlätta utredningsmännens verksamhet vill utredningen dessutom föreslå sådan ändring av nu gällande bestämmelser, att utredningsmännen får rätt att ta del av det kvalifikationskort med uppgifter om inskrivningsprov och exploration m. m., som sökanden genomgått vid inskrivningen. Dessa är visserligen utformade med hänsyn till den militära tjänstens krav, men den fackutbildade exploratörens skattning av explorandens sociala anpassning och emotionella stabilitet — tillsammans med övriga uppgifter på kvalifikationskortet — kan ändå vara av värde för utredningsmannens genomförande av utredningen. Det bör ytterligare framhåvas om de förslag rörande särskild urvalsprövning för vapenfria genomföres, som förs fram i annat sammanhang.

Utredningsmännen bör också äga befogenhet att från myndigheter och enskilda inhämta uppgifter, som är erforderliga för utredning och utlåtande i ärendet. I förekommande fall skall de även vara skyldiga att till prövningsnämnden föreslå anstånd med ärendets avgörande exempelvis när sökanden anses behöva ytterligare tid för att överväga sin situation.

När särskilda skäl talar för detta, vill utredningen även förorda, att värnpliktiga, som efter inryckningen till fredstjänstgöring anmäler betänkligheter mot fullgörande av vapentjänst, skall efter ingiven ansökan om vapenfri tjänst

kunna hemförlovas i avvaktan på slutligt beslut i ärendet. Därigenom borde man kunna förebygga att en värnpliktig under stark affekt eller bistande psykisk balans gör sig skyldig till sådan vägran som ådrar honom bestraffning. Erforderliga bestämmelser härför torde kunna utfärdas i administrativ ordning.

Utredningen anser dessutom, att de vapenfria skall vara skyldiga att undergå förnyad prövning, när så anses påkallat. Det bör därvid ankomma på prövningsnämnden att bestämma förutsättningarna för en sådan omprövning och sättet för dess genomförande.

Under hänvisning till vad som anförts föreslår utredningen

att för prövning och beslut rörande ansökan om vapenfri tjänst inrättas en nämnd för vapenfrihetsprövning, bestående av en lagfaren domare som ordförande, en prästman i svenska kyrkan, en frikyrkopastor, en företrädare för psykologisk prövningsverksamhet samt ytterligare tre ledamöter, som på grund av sina personliga kvalifikationer är väl lämpade för uppdraget,

att ordförande och ledamöter jämte personliga suppleanter förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid,

att för nämndens verksamhet inrättas ett särskilt sekretariat,

att nämnden, utöver ovan angivna uppgifter, äger utse härför lämpliga utredningsmän som biträden i prövningsverksamheten och i övrigt fullgöra de åligganden och utöva de befogenheter, som fastställas i särskild instruktion,

att nämndens beslut rörande vapenfrihetsprövningen skall av den enskilde kunna överklagas till Kungl. Maj:t,

att ansökan om vapenfri tjänst skall ställas till nämnden för vapenfrihetsprövning, men inges till vederbörande inskrivningsmyndighet eller — om sökanden redan inryckt till värnplikts-

tjänstgöring — till vederbörande förbandschef,

att ansökning skall innehålla motive-
ring för de skäl, som utgör anledningen
till att sökanden inte anser sig kunna
fullgöra värnplikstjänstgöring i vanlig
ordning, samt referenser till minst två
trovärdiga personer, som väl känner
sökanden och hans förhållanden,

att ansökningshandlingarna skall av
mottagande militära myndigheter kom-
pletteras med kvalifikationskort och läkar-
besiktningshandlingar och därefter direkt
insändas till nämnden för vapenfrihets-
prövning, som låter verkställa erforderlig
undersökning och utredning i ärendet
och som därvid i förekommande fall
äger kalla sökanden till personlig in-
ställelse inför nämnden, ävensom att för-
anstalta om den ytterligare utredning,
som kan befinnas nödvändig för beslut
i ärendet,

att nämnden som biträden i prövnings-
verksamheten äger utse härför lämpliga
utredningsmän inom respektive inskriv-
ningsområden, inför vilka sökanden skall
vara skyldig att personligen inställa sig
för samtal och utredning,

att kostnaderna för nämndens verk-
samhet inklusive sökandens personliga
inställelse liksom annan utredning bör
ersättas av statsmedel enligt i administra-
tiv ordning fastställda ersättningsregler,

att åtgärder vidtages i administrativ
ordning för att anstånd med ärendets av-
görande eller andra av omständigheterna
motiverade åtgärder skall kunna vidta-
gas i syfte att åstadkomma bästa möjliga
förutsättningar för en objektiv och en-
hetlig prövning, samt

att vapenfri värnpliktig skall vara skyl-
dig att undergå förnyad prövning, när
så anses påkallat.

KAPITEL V

Inskrivnings- och urvalsprövning

Nuvarande bestämmelser

Enligt 58 § inskrivningsförrordningen skall varje värnpliktig genomgå läkarbesiktning och inskrivningsprov i den omfattning, som erfordras för bestämmandet av den värnpliktiges duglighet till krigstjänst samt lämplighet för olika slags utbildning och tjänstgöring.

Läkarbesiktningen sker enligt av Försvarets sjukvårdsstyrelse utfärdat besiktningsreglemente. Den avser att allmänt fastställa den värnpliktiges duglighet till krigstjänst samt hänförande till besiktningsgrupp och omfattar bl. a. kontroll av kroppslängd, vikt, synskärpa och färgsinne samt läkarundersökning enligt särskilt undersökningsschema.

Utöver denna undersökning, som alla värnpliktiga genomgår, sker speciell läkarundersökning av de värnpliktiga, som avses uttagas för viss speciell utbildning eller särskilt krävande tjänst.

Inskrivningsproven (I-prov) består av fyra olika delprov. Dessa är sammanställda i ett särskilt provhäfte, som utarbetats av militärpsykologiska institutet. Inskrivningsprovet, vilket genomföres under fastställd tidsperiod (hela provet ca 90 min.), syftar till att pröva vederbörandes allmänna språkliga begåvning och tekniskt-mekaniska lämplighet.

Med ledning av provresultaten fördelas de prövande på nio provgrupper av vilka provgrupp 5 utgör genomsnittsgruppen och provgrupp 9 omfattar de i intellektuellt hänseende bästa.

I samband med I-provet skall de prö-

vande på särskilda kort — kvalifikationskort (Kv-kort) — lämna vissa uppgifter om sig själva, såsom skolgång, yrkeserfarenhet m.m., samt anteckna önskemål beträffande uttagning och tilldelning etc.

De, som med ledning av I-provet hänförs till provgrupp 5 eller högre skall dessutom genomgå särskild exploration. Den sker genom intervjuer och utföres av särskilt utbildade exploratörer, som ställs till förfogande genom militärpsykologiska institutet. Även den, vars duglighet till krigstjänst kan ifrågasättas, skall genomgå exploration. Inskrivningschef kan dessutom i vissa enskilda fall besluta om en sådan. Så sker t. ex. då I-provet markant avviker från den undersöktes intellektuella och andra förutsättningar.

Ändamålet med explorationen är bl. a. att ge en mera fyllig bild av vederbörandes utbildning, sociala bakgrund och intressen, än vad som framkommit vid den tidigare inskrivningsproceduren. Den skall också ge underlag för en bedömning av den värnpliktiges eventuella lämplighet för befälsutbildning, om han på grund av sociala indikationer ej bör ifrågakomma för viss utbildning eller om han kan anses duglig till krigstjänst över huvud taget.

Med ledning av intervjun skall exploratören därefter göra en skattning av explorandens sociala anpassning och emotionella stabilitet inom en 5-gradig skattningsskala. Vidare skall explorandens befälslämplighet skat-

tas med ledning av de uppgifter om allmänbegåvningen och personlighetsmässiga förhållanden som framkommit vid I-provet respektive intervjun.

Resultatet av explorationen, liksom I-provsresultatet, besiktningsgrupp, skolbetyg, sjukdomsnummer m.m. införes på Kv-kortet till ledning för inskrivningsnämndens beslut rörande uttagning och fördelning. Efter inskrivningens avslutande översändes Kv-kortet jämte övriga inskrivningshandlingar till vederbörlig truppregistreringsmyndighet. Materialet utnyttjas där, dels vid den preliminära fördelningen av värnpliktiga på utbildningslinjer, dels vid det kompani, där den värnpliktige sedan skall tjänstgöra.

Efter inryckningen får varje värnpliktig till vederbörande kompanichef lämna en skriftlig levnadsbeskrivning. Tillsammans med de uppgifter, som framgår av Kv-kortet, ges kompanichefen därmed ett underlag för bedömningen av den värnpliktige. Detta kompletteras ytterligare genom ett personligt samtal, som kompanichefen skall ha med sina värnpliktiga.

Därutöver förekommer efter inryckningen särskilda *urvalsprov*, som avser att ytterligare utröna lämpligheten för viss specialutbildning. I förekommande fall står därvid såväl militär- som läkar-expertis till förfogande.

Utredningens synpunkter

Såsom framgått av det föregående följer såväl inskrivnings- som urvalsprovningen ett för den militära tjänstens krav bestämt mönster. Det innebär, att den, som söker och erhåller vapenfri tjänst, i realiteten inte blir föremål för en till den vapenfria tjänsten anpassad motsvarande urvalsprovning.

En påtaglig brist är att det s. k. kvalifikationskortet (Kv-kortet) enligt gällande bestämmelser rörande uttagning och tjänstgöring m.m. för vapenfria (go nr

1300/1961) *inte* skall översändas till myndighet eller arbetschef, under vilken den vapenfrie skall tjänstgöra. Berörda myndigheter och arbetschefer får därför inte del av uppgifter, som kan vara av värde vid de vapenfrias fördelning till tjänstgöring och deras anpassning till denna.

Inte heller synes de särskilda utredningsmännen vid provning av de åberopade samvetsbetänkligheterna äga tillgång till I-prov eller Kv-kort. De uppgifter rörande personliga data och levnadsförhållanden, som sökanden får lämna i samband med ifyllandet av utredningsmannens frågeformulär, är alltför kortfattade och ofullständiga för att kunna ersätta det bedömningsunderlag, som bl. a. Kv-kortet innehåller.

Enligt utredningens mening är det angeläget att de vapenfria blir delaktiga av urvalsprovningen i samma omfattning som värnpliktiga, uttagna till vapentjänst. Utredningen anser vidare, att alla värnpliktiga, som i samband med inskrivningen ansöker om vapenfri tjänst, bör genomgå exploration oavsett resultatet av inskrivningsprovet.

På särskild förfrågan huruvida militärpsykologiska institutet (MPI) kan medverka vid utformningen och genomförandet av ett sådant provningsförfarande, har institutet meddelat, att en sådan medverkan ligger inom ramen för institutets uppgifter.

MPI vitsordar också betydelsen av den vid explorationen genomförda utredningen av bland annat den inskrivnings-skyldiges sociala anpassning, emotionella stabilitet samt inställning till militär-tjänst och försvar. I den mån som inskrivningsskyldiga uppnått det provresultat, som föranleder exploration, ägnas redan nu ökad uppmärksamhet åt dessa faktorer. Anmärkningsvärda iakttagelser härvidlag kan även utläsas ur den redovisning av intervjuresultatet, som psykologen gör på frågeschema och kvalifika-

tionskort. De uppgifter, som med nuvarande utformning av explorationen erhålles vid intervjuerna, anses dock endast belysa en mindre del av de faktorer, som bör beaktas i samband med vapenfri tjänst.

Utredningen förordar, att alla inskrivningsskyldiga, som i samband med inskrivningsförrättningen söker vapenfri tjänst, skall genomgå särskild exploration. Den vanliga explorationen bör därvid utbyggas med en speciell intervju. Denna bör utformas i syfte att särskilt belysa även de faktorer, som kan vara av betydelse vid prövningen av ansökningen om vapenfri tjänst och därav föranledd uttagning och tjänstgöring. Utformning och genomförande av dessa intervjuer torde ankomma på militärpsykologiska institutet.

Utredningen föreslår vidare, att kvalifikationskortet skall åtfölja ansökningshandlingarna då dessa genom inskrivningsmyndighetens försorg insändes till nämnden för vapenfrihetsprövning. Kvalifikationskortet bör av nämnden ställas till förfogande för den särskilda utredningsman, som får i uppdrag att biträda vid prövningen av ansökningen. Därest denna bifalles skall kvalifikationskortet bifogas de handlingar i ärendet som tillställas uttagningsmyndigheten för att av denna utnyttjas vid uttagning och fördelning till tjänstgöring. Kvalifikationskortet bör därefter — i likhet med vad som gäller för värnpliktiga i vapentjänst — översändas till vederbörande utbildningsmyndighet för att tjäna som ledning vid placering till tjänstgöring och behandling av de vapenfria.

Närmare bestämmelser rörande kvalifikationskortens handhavande och förvaring m.m. bör utfärdas av militärpsykologiska institutet.

I princip samma förfaringssätt bör gälla i de fall vederbörande ansöker om vapenfri tjänst efter inryckningen till

värnpliktstjänstgöring i vapentjänst. Vis- sa olägenheter kan visserligen uppstå ifråga om hänvisningen till särskild exploration. Det bör dock vara möjligt, att åstadkomma en sådan genom hänvisning till inskrivningsnämnderna eller direkt till militärpsykologiska institutet. I gengäld lär inte behovet härav vara lika framträdande som i samband med inskrivningsförrättningen. Den sökande har i detta fall i samband med inryckningen genomgått den förut beskrivna urvalsprövningen m.m. Därigenom finns ett ytterligare material, som kan utnyttjas även vid det prövnings- och uttagningsförfarandet som föranleds av ansökningen om vapenfri tjänst.

Under hänvisning till det ovan anförda föreslås sålunda

att samtliga värnpliktiga, som söker vapenfri tjänst, bör genomgå exploration, och att denna utformas så, att den ger bästa möjliga underlag för bedömningen av de faktorer, som påverkar inställningen och anpassningen till den vapenfria tjänsten,

att på underlag av inskrivningsprov och exploration m.m. upprättat kvalifikationskort bifogas vid ansökningshandlingarnas insändande till prövningsnämnden för att tjäna till ledning vid prövningen av ansökning om vapenfri tjänst,

att kvalifikationskortet vid medgivandet av vapenfri tjänst överlämnas till uttagningsmyndigheten för att efter verkställd uttagning tillställas utbildningsmyndigheten till ledning vid tjänstgöringsplacering och behandling av de vapenfria, samt

att det bör ankomma på militärpsykologiska institutet att utforma och genomföra den föreslagna särskilda explorationen och utfärda de närmare bestämmelser, som kan anses erforderliga rörande kvalifikationskortens handhavande och förvaring.

KAPITEL VI

Uttagning och registrering m m

Nuvarande bestämmelser

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse (SFS nr 122/1943) skall uttagning till tjänstgöring av värnpliktig, som medgivits vapenfri tjänst ske på sätt Konungen i kommandoväg bestämmer. Föreskrifter härom återfinnes i general-

order (nr 1300/1961 med ändringar genom go nr 1761/1962 och 704/1963). Enligt dessa skall vapenfria värnpliktiga *med hänsyn till deras avsedda tjänstgöring under krig* uttagas enligt nedanstående.

Uttagning i	Avsedd tjänstgöring under krigstid
Sjukvårdstjänst	Tjänstgöring i sjukvårdsbefattning vid krigsmakten
Civildörsvarstjänst	Tjänstgöring huvudsakligen i brandtjänst vid: a) garnisonsbrandkåren i Boden m. fl. b) civildörsvarsstyrelsen eller styrelsen underlydande organ
Linjereparationstjänst	Tjänstgöring vid rikets kraftverk i linjereparationstjänst
Ledningsreparationstjänst	Tjänstgöring vid rikets järnvägar i ledningsreparationstjänst
Arbetstjänst	Civilt arbete vid krigsmakten eller utom densamma för statens eller kommuns räkning

Med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 30/12 1964 kan vapenfri värnpliktig, som är behörig att utöva läkaryrket eller avlagt medicine kandidatexamen åläggas fullgöra försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring med avsedd tjänstgöring i krig vid det allmänt civila medicinalväsendet. De fördelas till tjänstgöring av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd.

Såsom allmän regel för uttagningen gäller i övrigt, att vapenfri värnpliktig skall uttagas i den tjänst, vartill han med hänsyn till civil utbildning, kroppsbe-

skaffenhet och allmän fallenhet *bedömes bäst lämpad*.

De vapenfria värnpliktiga fördelas i mån av tillgång för tjänstgöring vid de myndigheter och tjänstgöringsplatser, som anges i tabellen på följande sida.

Vapenfri värnpliktig som uttagits till sjukvårdstjänst inom krigsmakten truppregistreras vid det förband vederbörande tillhör och inkallas till tjänstgöring enligt chefens för armén bestämmande.

Övriga vapenfria värnpliktiga truppregistreras vid respektive inskrivnings-

Myndighet	Uttagning	Tjänstgöringsplatser
Truppförbandschef	Sjukvårdstjänst	Enl. chefen för arméns bestämmande
Civildöförsvarsstyrelsen	Civildöförsvarstjänst	Av civildöförsvarsstyrelsen bestämda utbildningsbrandkårer samt statens civildöförsvarsskola i Rosersberg eller någon av dess fältskolor
Luftfartsstyrelsen	Civildöförsvarstjänst	Luftfartsverkets flygplatser
Kommandanten i Boden	Civildöförsvarstjänst	I 19, Boden
Chefen för S 2	Civildöförsvarstjänst	S 2, Karlsborg
Vattenfallsstyrelsen	Linjereparationstjänst	Vattenfallsstyrelsens skola i Åsbro, samt myndigheter som bestämmas i kommandoväg för arbetstjänst
Järnvägsstyrelsen	Ledningsreparationstjänst	Järnvägsstyrelsens skola i Revingehed samt vissa järnvägsstationer enligt järnvägsstyrelsens bestämmande
Uppsala universitets skogsförvaltning	Arbetstjänst	Skogsförvaltningens arbetsplatser m. fl.

expedition. Inkallelse till av civil myndighet anordnad utbildning eller tjänstgöring sker genom vederbörande inskrivningschef's försorg.

Till läkartjänst avsedda vapenfria värnpliktiga truppregistreras dock vid centrala värnpliktsbyrån och inkallas till tjänstgöring genom medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd.

Utredningens synpunkter

De vapenfrias status

Den kritik som från de vapenfrias sida ofta riktas mot det nuvarande uttagnings- och tjänstgöringssystemet tycks delvis vara psykologiskt betingad. Det faktum, att uttagningen till olika former av vapenfri tjänst bestämmas av försvarsdepartementets kommandoexpedition och registrering och inkallelse sker genom militär myndighets försorg, synes ibland leda till uppfattningen, att den vapenfria

tjänsten utgör en del av det militära systemet eller står under direkt eller indirekt påverkan av krigsmakten. Ytterligare näring för denna uppfattning erhålles genom att de vapenfria i straffrättsligt hänseende behandlas enligt samma regler, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst.

Även om det borde vara möjligt att genom upplysning om de faktiska förhållandena och motiven för nuvarande ordning kunna rätta förekommande missuppfattningar, anser dock utredningen psykologiska skäl tala för, att ärenden, som rör de vapenfrias uttagning och tjänstgöring bör handläggas av andra myndigheter.

Som ett led i detta syfte har utredningen i annat sammanhang föreslagit, att prövningen och avgörandet av ansökan om vapenfri tjänst skall ske genom en särskild prövningsnämnd, vilken genom sin sammansättning bör utgöra en garanti för opartisk prövning.

Enligt utredningens uppfattning bör den vapenfria tjänstgöringen inte längre utgöra värnpliktstjänstgöring utan konstneras som en fristående förpliktelse. Denna bör åläggas i särskild lag. Med hänsyn härtill och då utredningen föreslår, att vapenfri tjänstgöring i fortsättningen inte skall fullgöras vid krigsmakten, bör den vapenfrie under sin tjänstgöring inte längre anses som krigsman och följaktligen inte heller vara underkastad för krigsman gällande straffbestämmelser i brottsbalken m. m.

Med hänsyn till den ovan föreslagna ändringen av de vapenfrias status anser utredningen att det nuvarande uttrycket vapenfri värnpliktig inte bör bibehållas. Vid övervägande av vilken benämning som i stället skulle kunna komma i fråga, har »civiltjänstepliktig» i och för sig ansetts vara ett adekvat uttryck för de vapenfrias ändrade ställning. Inte minst ur rent språkliga synpunkter är emellertid detta likartat vissa redan befintliga begrepp inom totalförsvarets författningar — exempelvis civilförsvarsplikt (i civilförsvarslagen) och allmän tjänsteplikt (i lagen om allmän tjänsteplikt). Missuppfattningar och en viss begreppsförvirring kan således befaras uppstå om även det nyss övervägda uttrycket kommer till användning. Utredningen rekommenderar därför benämningen *vapenfri tjänstepliktig* på en värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst och att bestämmelser härom införes i författningar angående *tjänsteplikt för vapenfria*.

Uttagning

Vid valet av uttagningsmyndighet har utredningen under ovannämnda förutsättning stannat för att föreslå arbetsmarknadsstyrelsen. Avgörande har därvid varit, att denna *dels* svarar för handläggningen av arbetskraftsfrågor under såväl freds- som krigstid, *dels* att den

har en omfattande erfarenhet av yrkesväglednings- och yrkesutbildningsverksamhet, som gör den synnerligen lämpad att svara för uttagning, utbildning och fördelning till tjänstgöring även av vapenfria.

Då emellertid uttagning av vapenfria föreslås ske till tjänstgöringsområden, inom vilka fackutbildning och facktjänstgöring kan antas komma att åvila vederbörande myndigheter, bör dessa även beredas möjlighet att medverka vid uttagning och fördelning till utbildning och tjänstgöring. Detta kan lämpligen ske genom ett till arbetsmarknadsstyrelsen knutet samarbetsorgan. I detta bör ingå representanter för arbetsmarknadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, medicinalstyrelsen och en företrädare för enskilda hjälporganisationer.

Därmed torde erforderliga förutsättningar kunna skapas för att uttagning och fördelning kommer att ske med hänsynstagande till såväl olika samhällsbehov som den enskildes kvalifikationer och personliga lämplighet. Möjligheter för den enskilde att framföra önskemål om särskild tjänstgöring förutsättes kunna tillgodoses i samband med ansökan eller vid den därav föranledda utredningen.

Utredningen förutsätter att även ärenden rörande ändrad uttagning och anstånd med tjänstgöring skall avgöras av arbetsmarknadsstyrelsen efter hörande av berörda myndigheter.

Arbetsmarknadsstyrelsens beslut i uttagnings- och tjänstgöringsärenden bör kunna överklagas till Kungl. Maj:t enligt motsvarande regler som gäller för värnpliktiga i vapentjänst. Eftersom arbetsmarknadsstyrelsen sorterar under inrikesdepartementet bör besvärärenden liksom frågor rörande utbildning o. dyl. handläggas där.

Utbildning och tjänstgöring

Enligt utredningens mening bör ansvaret för de vapenfrias utbildning ytterst åvila arbetsmarknadsstyrelsen. Därvid förutsättes emellertid, att arbetsmarknadsstyrelsen skall kunna överlåta denna utbildning på olika fackutbildningsmyndigheter. Sålunda bör t. ex. luftfartsverket som hittills svara för utbildningen i brandtjänst, järnvägsstyrelsen för reparationsutbildningen, vattenfallsstyrelsen för den inom verket bedrivna reparations- och maskinistutbildningen, medicinalstyrelsen för hälso- och sjukvårdsutbildningen o. s. v. I dessa fall bör det även ankomma på vederbörande utbildningsmyndighet att enligt arbetsmarknadsstyrelsens bemyndigande utöva inspektion och kontroll av utbildningsverksamheten och den praktiska tjänstgöringen. Det bör i övrigt ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen att godkänna utbildningsplaner och samordna likartad utbildning inom skilda tjänstgöringsområden.

Registrering och redovisning

Som en direkt följd av att de vapenfria hänvisas till arbetsmarknadsstyrelsen, bör de även registreras hos denna. Tekniska problem talar dock för att ett visst samband med inskrivningsmyndigheterna bibehållas. Ett av dessa hör samman med folkbokföringssystemet, enligt vilket vissa förändringar rörande bl. a. den värnpliktiges civila status, flyttningar o. dyl. rapporteras till de militära myndigheterna. Att så sker är nödvändigt bl. a. för att de militära myndigheterna skall kunna vidta därav betingade omregistreringar och ändringar ifråga om de värnpliktigas krigsplacering, inkallelse m. m. De militära myndigheterna bör dessutom få behålla vissa grundhandlingar för den händelse någon vill återgå till vapentjänst. Betydelsen härav accentueras om vapenfri tjänst beviljas först

efter att viss tid fullgjorts som värnpliktig i vapentjänst.

Efter att från bl. a. försvarsstaben ha inhämtat närmare synpunkter på det registreringstekniska förfarandet, anser sig utredningen kunna förorda följande ordning.

Sedan ansökan om vapenfri tjänst bifallits av prövningsnämnden underrättas sökanden härom genom den inskrivningsområdesexpedition, där beslutet noteras. Värnplikthandlingarna översändes därefter av inskrivningsområdesexpeditionen till arbetsmarknadsstyrelsen med undantag för ett nummer- och namnkort, som behålles i inskrivningsområdesexpeditionens lokalregister. Därigenom kan folkbokföringstekniska uppgifter även i fortsättningen insändas till inskrivningsområdesexpeditionen och av denna vidarebefordras till arbetsmarknadsstyrelsen.

Arbetsmarknadsstyrelsen lägger upp ett särskilt register vid vilket samtliga vapenfria redovisas och där uppgifter rörande status, tjänstegrensutbildning, fullgjord tjänstgöring, vitsord, användbarhet och avsedd placering till tjänstgöring under krigstid m. m. införes.

Närmare bestämmelser rörande registreringsförfarandet och handhavandet av redovisningshandlingarna bör kunna utfärdas i administrativ ordning.

Genom det föreslagna systemet torde en av vapenfrihet betingad registrering vid arbetsmarknadsstyrelsen kunna ske utan ändring av den folkbokföringstekniska rapporteringen. Systemet underlättar även en eventuell återregistrering till militär myndighet. För arbetsmarknadsstyrelsen innebär redovisningen vissa meruppgifter men då denna i sin egenhet är uttagningsmyndighet och huvudman för utbildningen ändå måste redovisa huvuddelen av ovan angivna uppgifter, talar rationella skäl för att arbetsmarknadsverket även blir registreringsmyndighet.

Inkallelse till tjänstgöring

Inkallelse till av civil myndighet anordnad utbildning och tjänstgöring sker enligt nuvarande bestämmelser genom vederbörande inskrivningschefs försorg. Undantag gäller dock för vapenfria läkare, vilka inkallas till tjänstgöring genom medicinalstyrelsens beredskapsnämnd.

Utredningen föreslår att i fortsättningen inkallelse av vapenfria till utbildning och tjänstgöring skall ske genom arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med berörda utbildningsmyndigheter eller enligt av arbetsmarknadsstyrelsen utfärdade anvisningar.

Upplysning och information rörande vapenfrihet m. m.

Utredningen har i samband med bl. a. företagna studiebesök och samtal med enskilda vapenfria kunnat konstatera brister i fråga om informationen rörande vapenfri tjänst. I åtskilliga fall tycks bristande eller ofullständig information om vapenfrihetslagstiftningens principer, innebörden av begreppet totalförsvar samt tjänstgöringens art och omfattning ha vållat missförstånd. Det har i vissa fall resulterat i oöverlagda krav och handlingar från enskilda vapenfrias sida.

I den informationsbroschyr »Inför inskrivningen», som tillställs de inskrivningspliktiga före inskrivningsförrättningarna omnämndes tidigare inte alls den vapenfria tjänstgöringen. Sedan ett par år tillbaka lämnas emellertid dylika upplysningar. Av naturliga skäl måste de emellertid bli ganska knapphändiga i nämnda broschyr. Ett mera utförligt informationsmaterial bör därutöver hållas tillgängligt vid inskrivningsexpeditioner samt vid de militära förbandens personalvårdsexpeditioner och på begäran tillställas ifrågavarande värnpliktiga.

Utredningen föreslår därjämte att i

informationsbroschyren »Inför inskrivningen» intages hänvisningar till de myndigheter, genom vilka närmare upplysningar i berörda frågor kan erhållas.

Under hänvisning till det ovan anförda föreslår utredningen

att vapenfri tjänst fullgöres såsom en fristående tjänsteplikt i stället för i värnpliktslagen föreskriven tjänstgöring,

att värnpliktig, som medgivits vapenfri tjänst, benämnes vapenfri tjänstepliktig,

att arbetsmarknadsstyrelsen blir uttagnings- och registreringsmyndighet för vapenfria,

att i samband därmed frågor rörande vapenfrias uttagning och tjänstgöring överföres från försvarsdepartementet till inrikesdepartementet,

att arbetsmarknadsstyrelsen inrättar ett samarbetsorgan med företrädare för berörda utbildningsmyndigheter för uttagning och fördelning till utbildning och tjänstgöring,

att det skall ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen att samordna utbildningsverksamhet och tjänstgöring,

att det skall åligga respektive utbildningsmyndigheter att enligt arbetsmarknadsstyrelsens bemyndigande kontrollera fackutbildning och facktjänstgöring för vapenfria,

att inkallelse till utbildning och tjänstgöring skall ske genom arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med berörda utbildningsmyndigheter eller enligt av arbetsmarknadsstyrelsen utfärdade anvisningar,

att närmare bestämmelser rörande registrerings- och uttagningstekniska åtgärder regleras i administrativ ordning, samt

att särskilda åtgärder vidtages i syfte att meddela saklig information rörande innebörden av vapenfrihetslagstiftningen och tjänstgöringsförhållandena för vapenfria.

KAPITEL VII

Tjänstgöringens art

Samhällets funktion under krigstid

Om Sverige skulle bli indraget i krig måste man räkna med, att detta kommer att få karaktären av ett totalt krig. Erfarenheterna från andra världskriget visar bl. a. hur man genom en hänsynslös hemortsbekämpning sökte lamslå folkförsörjningen och åstadkomma så stora förluster bland civilbefolkningen, att folkets motståndsvilja knäcktes.

Efter andra världskriget har krigstekniken utvecklats ytterligare. Därmed har krigets totala natur blivit än mera markerad. En hänsynslös insats av massförstörelsemedel kan på mycket kort tid medföra stora förluster hos en befolkning, som oförberedd utsättes för terrorbekämpning med kärnladdningar och kanske även biologiska och kemiska stridsmedel. Flyg och fjärrvapenansfall mot olika delar av landet kan medföra, att samhällsmyndigheternas verksamhet försvåras eller omöjliggöres och att svåra bristsituationer uppkommer för medborgarna ifråga om försörjning och sjukvård m. m.

I en sådan situation, då ingen samhällsfunktion torde kunna undgå att beröras eller påverkas av krigsförhållandena, måste alla resurser samordnas till försvar för samhällets fortbestånd och skydd för befolkningens liv och egendom. Denna omställning av samhället till ett totalförsvar blir av synnerligen genomgripande natur. Förutom att det militära försvaret krigsorganiseras, kommer myndigheternas och andra ledningsorgans

verksamhet att förändras och förläggas till andra platser än i fred. Omfattande utrymningar och befolkningsförflyttningar är redan planlagda och torde i vårt land komma att beröra mer än tre miljoner människor. En fullständig omläggning av produktionen och distributionen av varor, som är nödvändiga för livets uppehälle, medför bl. a., att arbetskraft och distributionsmedel behöver tvångsdirigeras. Genomgripande åtgärder måste vidtagas för att bereda de av krigsåtgärder drabbade nödtorftigt uppehälle och vård. Även inom andra områden, t. ex. ifråga om penningmedelsförsörjningen, undervisningsväsendet, post- och nyhetsförmedlingen, lär en övergång till krigsorganisation bli ofrånkomlig.

Den allmänna målsättningen för *totalförsvaret* anges i Kungl. Maj:ts brev 28 juni 1963 vara följande:

»Totalförsvarets främsta uppgift är att vara så förberett för kriget, att det verkar fredsbevarande. Totalförsvaret måste därför snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka. Det skall ge uttryck för vårt folks vilja att bevara landets frihet och vår motståndskraft mot påtryckningar.

Skulle vi likväl utsättas för angrepp, är det krigsmaktens uppgift att möta detta och förhindra att svenskt territorium besätts. Civilförsvarets huvuduppgift är att skydda befolkning och egendom mot skador av fientliga anfall samt att rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. Det psykologiska försvarets uppgift är att vidmakthålla en fast försvarsvilja och motståndanda.

Sjukvård, socialvård, polisväsendet, kom-

munikationer och annan samhällelig verksamhet anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna.

Totalförsvarets olika delar samverkar och understödjer varandra så, att största möjliga försvarseffekt ernås.»

De uppgifter, som tillkommer *civilförsvaret*, är angivna i civilförsvarskungörelsen (SFS nr 377/1960) enligt följande

a) att planlägga och i enlighet med meddelade föreskrifter verkställa erforderliga åtgärder för att skydda civilbefolkningen samt anläggningar, byggnader och annan egendom mot fientliga anfall,

b) att i den mån det ej ankommer på polisväsendet, planlägga och utföra bevakning av anläggningar, byggnader och annan egendom till skydd mot spioneri och sabotage,

c) att i den mån det ej ankommer på annan, ingripa mot sådan brand eller skada, som orsakats av fientlig verksamhet eller av åtgärder som vidtagits till skydd mot dylik verksamhet intill dess andra samhällsorgan kunna träda till,

d) att under högsta civilförsvarsberedskap och, i den mån Kungl. Maj:t eller, vid trängande behov av omedelbara åtgärder, länsstyrelsen så förordnar, även eljest ingripa mot annan brand eller skada än sådan, som förorsakats av fientlig verksamhet,

e) att i den mån Kungl. Maj:t så förordnar, omhändertaga flyktingar, som i större antal ankomma till riket, samt

f) att medverka vid upprättandet av sjukhärbergen, ävensom, i den mån det kan ske utan att andra civilförsvarsuppgifter eftersättas, biträda andra samhällsorgan vid fullgörandet av uppgifter, som ankomma på den till följd av fientlig verksamhet.»

Till de förebyggande uppgifter, som åvilar civilförsvaret för att skydda och rädda liv, hör främst utrymning. Denna avser dels beredskapsutrymning, omfattande barn, sjuka, åldringar och andra icke arbetsföra personer jämte vårdare, dels omflyttning inom utrymningsort av dem, som skall kvarstanna där efter beredskapsutrymning, dels slutlig utrymning, omfattande dem, som inte lämnat orten under beredskaps-

utrymningen, i den mån de inte erfordras för verksamhet, som är oundgänglig för totalförsvaret.

I anslutning till utrymningen ankommer det även på civilförsvaret att vidtaga erforderliga åtgärder för inkvartering och utspisning m. m. till dess ansvaret härför kan övertagas av annan myndighet — i regel inkvarteringskommunen.

Den kommunala beredskapslagstiftningen ålägger kommunerna att vidtaga åtgärder till förmån för dem, som behöver bistånd på grund av krigsskada eller utrymning. Därvid skall särskilt behoven av bostad och nödigt uppehälle, vård och tillsyn tillgodoses. Denna skyldighet inträder i princip när till följd av krigsskada, utrymning eller omflyttning vederbörande genom civilförsvarets försorg anvisats bostad på inkvarteringsorten och inflyttat i denna.

På motsvarande sätt är kommun skyldig att övertaga ansvaret för driften av förläggning eller internat, som upprättats av civilförsvaret för bl. a. barn och åldringar, som till följd av utrymning eller eljest blivit hemlösa och för vilka inkvartering och vård inte kan ordnas på annat sätt.

Kommunerna skall också redan i fredstid vidtaga planläggning för bl. a. sådan reparationsberedskap, som erfordras för att värme och eldistribution, renhållning och avlopp, samfärdsl och transporter m. m. skall kunna fungera under krigstid och snabbt återupptas efter krigsskador.

Det åligger dessutom kommunerna att med hänsyn till planlagd inkvartering och efter länsstyrelsens anvisningar vidtaga erforderliga anordningar eller förberedelser för vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården.

För den *allmänt civila hälso- och sjukvården* — dvs. den hälso- och sjukvård, som bedrivs av annan än krigs-

makten och civilförsvaret — har bestämmelser utfärdats genom *krigssjukvårdslagen* (SFS 688/53) och *krigssjukvårdskungörelsen* (SFS 442/55). Enligt dessa äger Kungl. Maj:t bl. a. meddela föreskrifter om ledningen av den hälso- och sjukvårdande verksamheten, samt om samverkan mellan det allmänt civila medicinalväsendet, krigsmaktens hälso- och sjukvård samt civilförsvarets sjukvårdstjänst.

Den vård av krigsskadade eller eljest akut sjuka, som det åligger det allmänt civila medicinalväsendet att ombesörja, meddelas vid beredskapssjukhus och därtill anknutna sjukhärbargen. Beredskapssjukhus är i fred befintliga civila sjukhus för kroppssjukvård eller under krigstid upprättade särskilda sjukhus. Sjukhärbargen är avsedda för avvaktande och uppehållande vård samt eftervård. Vårdverksamheten vid sjukhärbargen avses huvudsakligen meddelas av sjukvårdssamariter under ledning av sjuksköterskor. Såväl beredskapssjukhus som övriga civila sjukvårdsanstalter är skyldiga att mottaga både civila och militära patienter.

För den öppna sjukvården skall landet indelas i krigssjukvårdsområden och krigssjukvårdsdistrikt, vilkas omfattning bestämmas av medicinalstyrelsen.

Varje krigssjukvårdsområde förestås av en krigstjänsteläkare. Dessutom skall finnas biträdande krigstjänsteläkare och annan hälso- och sjukvårdspersonal. Krigstjänsteläkaren skall inom sitt område fullgöra i huvudsak samma uppgifter, som eljest ankommer på provinssiälläkare. Han skall även vid behov biträda inom krigsmaktens hälso- och sjukvård.

Militär myndighet äger under krigstid erhålla bistånd av det allmänt civila medicinalväsendet för bl. a. omhändertagande av krigsskadade och sjuka för vård vid beredskapssjukhus. Likaså skall

bistånd lämnas ifråga om utförande av bl. a. laboratorieprov, tillhandahållande av blod och blodersättningsmedel samt försörjning med läkemedel och annan sjukvårdsmateriel.

Den ekonomiska försvarsberedskapens uppgift är att på kortast möjliga tid kunna omställa hela näringslivet till en på förhand planlagd och centralt dirigerad krishushållning. Till området för den ekonomiska försvarsberedskapen hänföres bl. a. beredskapsplanläggning rörande produktion, lagring och distribution av förnödenheter, ransonering av förnödenheter, bank- och betalningsväsendet, försäkringsväsendet, prisreglering, disposition av arbetskraft och tillgodoseendet av försörjningsviktiga transportbehov.

Ledningen av den ekonomiska försvarsberedskapen utövas under Kungl. Maj:t av överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. Handläggningen av det civila samhällets arbetskraftsfrågor åvilar därvid främst arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnderna. Arbetsmarknadsmyndigheterna har även att handha tillämpningen av den *allmänna tjänstepliktslagen* (SFS 83/59) varigenom tvångsingripande för bemästrande av arbetskraftsfrågor under beredskap och krig möjliggöres. Med stöd av denna lag och dess tillämpningskungörelse (SFS 461/61) kan Kungl. Maj:t vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga förhållanden meddela förordnande om tjänsteplikt för att tillgodose ändamål av synnerlig vikt för det allmänna. Dit hör exempelvis folkförsörjningen, samfärdseln, krigsmaktens eller civilförsvarets utrustning, underhåll, anläggnings- och reparationsarbeten. Förordnandet får dock inte gälla vapentjänst vid krigsmakten.

Tjänsteplikt kan åläggas envar fr. o. m. det kalenderår, under vilket han fyller sexton år t. o. m. det då han fyller sjut-

tio år. Den tjänstepliktige är skyldig att antaga och utföra sådant arbete, som hans kroppskrafter och hälsotillstånd medger. Den tjänstepliktige kan även av arbetsmarknadsmyndighet förbjudas att lämna sin anställning eller nedlägga sitt arbete. Undantagen från tjänsteplikt är endast den, som fullgör värnplikt eller civilförsvarsplikt.

Det *psykologiska försvarets* uppgift är att motverka fientlig psykologisk krigföring samt upprätthålla försvarsviljan. Av särskild vikt är därvid, att allmänheten i krig erhåller en snabb, fyllig och vederhäftig information om landets läge, statsmakternas åtgärder, försvaret och folkförsörjningen. Planläggningen av den statliga informationsverksamheten i krig åvilar närmast beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

Vid sidan av de specialregleringar, som utfärdats för totalförsvarets skilda områden, bör här även nämnas den s. k. *administrativa fullmaktslagen* (SFS 87/42) med tillämpningskungörelse (SFS 137/43). Enligt dessa bestämmelser kan bl. a. förenklingar ske ifråga om olika myndigheters organisation och verksamhet. Kungl. Maj:t kan t. ex. förordna om omflyttande av uppgifter från en myndighet till en annan. Förordnande kan även meddelas, att myndighet må fatta beslut i annan sammansättning, eller att statlig eller kommunal befattningshavare skall tjänstgöra i annan statlig eller kommunal befattning. Den administrativa fullmaktslagen ålägger även myndigheterna att planlägga de ändringar och inskränkningar i verksamheten, som erfordras för att de skall kunna fullgöra sina uppgifter under krigstid.

Allmänna riktlinjer för vapenfri tjänstgöring

Vid sina överväganden om möjligheterna att vidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring har utredningen

funnit sig böra utgå från de förhållanden, som kan komma att råda under krigstid inom ett för totalförsvaret organiserat samhälle.

I det föregående har påvisats, att det totala försvaret i krigstid omspannar alla samhällsområden. Det omfattar de samlade åtgärder, som måste vidtagas för att värna vårt lands självständighet och skydda befolkningens liv och egendom. I ett sådant läge är det knappast möjligt att finna tjänstgöringsuppgifter som inte på ett eller annat sätt, direkt eller indirekt, kan anses ingå i det totala försvaret.

Den extrema uppfattning, som tar sig uttryck i motvilja att utföra varje form av tjänstgöring därför att den kan komma det totala försvaret tillgodo, är enligt utredningens mening förnuftsmässigt orimlig och etiskt oförsvarlig. En vägran att acceptera t. ex. sjukvårdsutbildning därför att man under krig inte vill medverka till att en sårad soldat räddas till livet och därmed kanske även till en förnyad stridsinsats, kan svårligen förenas med den självklara plikten att hjälpa en medmänniska i nöd. Man bortser även helt från att sjukvårdsutbildning också ökar möjligheterna att rädda liv och lindra skador, som till följd av krigshandlingar drabbat t. ex. kvinnor, barn eller äldre. Elektrisk energi, för att ta ett annat exempel, kan visserligen användas både för krigsproduktion och trupptransporter, men den är precis lika nödvändig för produktion och distribution av livsmedel för civilbefolkningen, utrymningstransporter eller för sjukvårdsverksamheten och operationstjänsten vid sjukhusen. Från samma principella utgångspunkt kan f. ö. hävdas, att även om vapenfria placeras inom t. ex. vårdverksamheten, den kommunala administrationen, det kyrkliga församlingsarbetet eller inom vilket civilt sysselsättningsområde som helst, så medför detta

sannolikt, att annan personal kan frigöras i motsvarande omfattning för tjänstgöring i krigsmakten.

De anförda exemplen belyser svårigheterna att finna samhällsfunktioner under krigstid, som inte på ett eller annat sätt tjänar totalförsvaret. Om samhället hotas av krig eller utsättes för krigshandling kan en medborgare logiskt sett inte uraktlåta göra en insats, såvida han inte helt vill ställa sig utanför samhällsgemenskapen. Rätten att av samvets-skäl erhålla befrielse från att bruka vapen eller utföra tjänst inom krigsmakten innebär en undantagsställning som, enligt utredningens uppfattning, måste motsvaras av beredvillighet från de vapenfrias sida att inte driva sina krav utöver de gränser, som förnuft och etik uppställer.

Mot bakgrunden av dessa principiella synpunkter bör följande riktlinjer uppdragas för de tjänstgöringsuppgifter, som kan ifrågakomma för vapenfria.

1) Uppgifterna i såväl freds- som krigstid skall vara sådana, att samvets-skäl mot att fullgöra dem inte rimligen kan åberopas av någon.

2) Tjänstgöringen under krigstid bör avse för samhället betydelsefulla uppgifter.

3) Uppgifterna bör väljas inom områden där personalförstärkning erfordras eller där personal frigöres för andra väsentliga uppgifter i samhället.

4) Fredstjänstgöringen användes till en effektiv och ändamålsenlig utbildning för uppgifterna under krigstid och meningsfylld tjänstgöring inom ifrågavarande eller närliggande områden.

5) De uttagningsprinciper och tjänstgöringsvillkor som gäller för värnpliktiga, bör i huvudsak tillämpas även för de vapenfria.

Med utgångspunkt från de allmänna riktlinjer som således uppdragits ifråga om tjänstgöringsuppgifterna för vapen-

fria vill utredningen förordna nedan angivna tjänstgöringsalternativ. Utredningen förutsätter därvid, att formerna för de vapenfrias tjänstgöring och arten av denna inom vida gränser regleras i administrativ ordning på sådant sätt att största möjliga effektivitet förenas med den hänsyn till individuell övertygelse som rimligen kan tagas utan att gränserna för samhällets intressen överskrides.

Som framgår av de redovisade tjänstgöringsalternativen föreslår utredningen, att vapenfri tjänstgöring i fortsättningen inte skall äga rum vid krigsmakten.

A. Civilförsvarsutbildning i brandtjänst

Till civilförsvarsutbildning i brandtjänst uttagna vapenfria avses under krigstid att placeras som brandmän eller brandgruppchefer inom det allmänna lokala civilförsvarets brandkårer i vederbörandes hemlän. Målsättningen för den nuvarande fredsutbildningen i brandtjänst är att bibringa de vapenfria enskild färdighet motsvarande brandman vid yrkesbrandkår samt förmåga att leda utryckningsgrupp och tjänstgöra som instruktör i brandtjänst.

Om vapenfri tjänst medgivits redan i samband med inskrivningen skall en första tjänstgöringsomgång av 405 dagar fullgöras. I dessa fall förläggs i regel tjänstgöringen till luftfartsverket eller garnisonsbrandkårerna i Boden eller Karlsborg. Beviljas däremot vapenfrihet först i samband med pågående eller fullgjord första tjänstgöring och vederbörande därför ålägges att fullgöra *viss del* av sin tjänstgöring i vapenfri tjänst, placeras han i regel vid någon av civilförsvarets skolor för utbildning.

Enligt i kommandoväg utfärdade bestämmelser skall de till civilförsvars-tjänst uttagna vapenfria dessutom fullgöra ytterligare tre tjänstgöringsomgång-

ar om vardera 40 dagar, vilka skall taga sin början tidigast sjätte, tolfte respektive artonde året efter inskrivningsåret. Samtliga dessa fullgöres vid civilförsvarets skolor.

Behovet av vapenfria inom civilförsvarets brandtjänst

Under 1965 har totalt inkallats 519 vapenfria för utbildning i brandtjänst. Av dessa har sammanlagt 47 inkallats till garnisonsbrandkårerna i Boden och Karlsborg samt 162 i fyra omgångar till luftfartsverket, samtliga till 405 dagars tjänstgöring. Återstående 310 vapenfria har inkallats till längre eller kortare tjänstgöring vid civilförvarsskolorna.

Vid civilförvarsskolorna tjänstgör kontinuerligt 36 vapenfria, 18 vid civilförvarsskolan i Rosersberg och återstoden vid civilförvarsskolorna i Katrineholm, Tylösand och Nyadal.

Civilförsvarets anmälda önskemål om tilldelning av vapenfria värnpliktiga har fram till nuläget kunnat tillgodoses till ca 56 procent.

Av dessa har 83 procent placerats som brandmän, 3 procent som brandgruppchefer, 10 procent som motorsprutskötare och 4 procent i andra befattningar.

Nuvarande utbildning

1) Luftfartsverket

Enligt av luftfartsverket den 19/3 1965 fastställd kursplan för utbildning av vapenfria vid dess brandutbildningssektion, skall samtliga verket tilldelade genomgå en central utbildning i brand- och räddningstjänst vid verkets brandutbildningssektion Stockholm-Arlanda.

Kursplanens innehåll och omfattning framgår av följande tablåer:

Teoretisk undervisning

Ämne	Antal timmar
Luftfartsverkets organisation	1
Allmänt uppträdande i uniform	2
Militära bestämmelser	4
Civilförsvaret	4
Radiaskador och skydd	2
Brandsläckningslära	7
Pumpar	7
Stegar och linor	6
Restvärdesskydd och ambulanstjänst	2
Rökskydd	6
Fordonskännedom	12
Sambandstjänst, radio	2
Brandsignalsanläggningar	3
Sjukvård	39
Skogsbrand	1
Summa teoretiska utbildningstimmar	98

Praktisk undervisning

Ämne	Antal timmar
Allmänt uppträdande i uniform	3
Ambulanstjänst	2
Anspänningsövningar	2
Avslutningsprov	4
Bilkörning	12
Brandposter	6
Brandsläckning och livräddning	11
Flygplansbrand	22
Gymnastik, idrott och bad	15
Handeldsläckare	6
Inre tjänst	6
Linor	6
Materialkännedom	8
Materialvård	8
Mekaniska och kemiska brandsläckningsaggregat	6
Pumpar	12
Rökskydd	10
Stegar	8
Summa praktiska utbildningstimmar	147

Den totala längden av den centrala utbildningen uppgår således till 245 effektiva utbildningstimmar vilka fördelas på 40 utbildningsdagar.

Vidareutbildning vid luftfartsverkets flygplatser

Efter genomgången central utbildning placeras de vapenfria vid luftfartsverkets flygplatser. Där genomgår de först en decentraliserad utbildning om 35 timmar, varefter de under återstoden av första tjänstgöringsperioden fullgör tjänst vid flygplatsens brandkår. Brandövningar ordnas regelmässigt varje vecka. I övrigt omfattar tjänstgöringen återställnings-, underhålls- och reparationsarbeten av brandkårens utrustning samt beredskap.

Vid flygplatsbrandkårerna utgöres brandbefälet av fast anställda yrkesbrandmän. I övrigt består kårerna utslutande av vapenfria. Som exempel på olika ingripanden eller uppgifter under jourtjänsten vid flygplatsbrandkåren Malmö-Bulltofta 1964 kan bl. a. nämnas,

att utryckning med hela brandstyrkan efter alarmering förekommit 68 gånger. Därav har 58 gällt beredskap vid landningar av flygplan, som anmält uppkomna felaktigheter, 2 haverier och 8 eldsvådor inom flygplatsens anläggningar. Vidare kan nämnas att bansyn, bromskontroller samt ban- och fältkontroller förekommit i 258 fall, bärning och transport av sjuka vid flygplan i 104 fall, omläggning av skadade i 5 fall samt beredskap vid tankning av flygplan samt vid svetsning i 89 fall.

2) Garnisonsbrandkårerna

De till civilförsvarstjänst uttagna vapenfria utbildas under första tjänstgöringsomgången vid garnisonsbrandkårerna i Boden och Karlsborg. Enligt av respektive militära chefer utfärdade utbildningsbestämmelser skall utbildningen i brandtjänst ske i huvudsaklig överensstämmelse med i »Utbildningreglemente för brandkårer» angivna kursplaner.

Utbildningstidens fördelning på övningsgrenar framgår av följande tablå.

Övningsgrenar	Summar timmar
Handeldsläckningsmaterial	12
Slangmaterial	63
Pumpar m. m.	70
Stegar	39
Livräddningsmaterial	34
Rökskydd	57
Materialkunskap	49
Brandsignalanläggningar	4
Eldsläckningsteknik	98
Orientering inom eldsläckningsområde	43
Soteld	7
Organisation, författningskunskap	14
Brandsläckningens grunder	48
Civilt försvar	8
Sjukvårdstjänst	30
Sprängjtjänst	16
Motortjänst	16
Studiebesök	26
Stationstjänst	272
Fysisk träning m. m.	315

Den ovan redovisade brandtjänstutbildningen — 1220 utbildningstimmar — motsvarar ca 50 procent av den totala utbildningstiden, men sträcker sig över hela tjänstgöringsperioden. Återstående del av första tjänstgöringsomgången fullgöres såsom arbetstjänst vid kasernvårdsavdelningen.

3) *Civilt försvarsskolorna*

Som inledningsvis framhållits placeras vid civilförsvarsskolorna i huvudsak endast sådana vapenfria, som har att fullgöra en kortare del av första tjänstgöringsomgången än den eljest gällande. Tjänstgöringstiden är individuellt varierande. Den kan exempelvis för de till tjänstgöring under 1965 inkallade sträcka sig från 25 upp till 181 dagar. Inryckning till tjänstgöring sker i princip var fjärde måndag.

Enligt av civilförsvarsstyrelsen 1962 fastställda utbildningsbestämmelser skall de vapenfria under första tjänstgöringsomgången (405 dagar) genomgå

dels utbildningskurs för brandmän (42 timmar)

dels utbildningskurs för brandgruppchefer (64 timmar)

dels praktiska övningar i brandtjänst under en halv dag per tjänstgöringsvecka.

Därjämte skall de i största möjliga utsträckning anlitas som målanordnare, markeringspersonal o. dyl. vid övningar, som förekommer vid skolorna.

Under tjänstgöringsomgångarna 2—4, som samtliga fullgöres vid civilförsvarsskolorna, sker utbildning och övning i brandtjänst under 20 dagar för vapenfria, vilka är avsedda att bli placerade som brandmän vid civilförsvarsbrandkårerna under krigstid. De som skall bli brandgruppchefer ges därutöver ytterligare 5 dagars utbildning.

Utredningens synpunkter

Såsom framgått av redovisade utbildningsbestämmelser meddelas de vid luftfartsverket placerade vapenfria utbildning och praktisk tjänstgöring i brandtjänst under hela första tjänstgöringsomgången. Vid garnisonsbrandkårerna ägnas däremot endast ca 50 procent och

vid civilförsvarsskolorna avsevärt mindre del av första tjänstgöringsomgången åt effektiv brandtjänstutbildning.

Eftersom de till civilförsvartjänst uttagna vapenfria är avsedda att under krigstid placeras i befattningar som brandmän eller brandgruppchefer vid civilförsvarets lokala brandkårer, bör utbildningen härför vara likvärdig och bedrivas enligt i huvudsak enhetliga utbildningsplaner.

Utbildningsmålet är att bibringa en skild färdighet motsvarande yrkesbrandmans och hans förmåga att leda utryckningsgrupp. Målsättningen gör det angeläget att de för brandtjänstutbildning avsedda vapenfria ges en effektiv och ändamålsenlig fredsutbildning, som ger dem bästa möjliga förutsättningar att klara de avsedda uppgifterna under krigstid. Därav följer att s. k. »utfyllnadstjänst» utan sakligt samband med den avsedda tjänstegrensutbildningen inte bör förekomma i vidare mån än som motiveras av fredsutbildningens ändamålsenliga bedrivande.

Den inom luftfartsverket förekommande brandtjänstutbildningen fyller de ovan uppställda utbildningskraven och kan tjäna som förebild för den framtida brandtjänstutbildningen av vapenfria.

I annat sammanhang föreslår utredningen att all utbildning av vapenfria skall förläggas utanför krigsmakten och utan samband med denna. Därför bör även den nuvarande brandtjänstutbildningen vid garnisonsbrandkårerna upphöra. Erfarenheten visar, att denna form av tjänstgöring medfört betydande anpassningsproblem, som orsakat såväl disciplinära svårigheter som störningar i utbildningen. Slopandet av brandtjänstutbildningen vid garnisonsbrandkårerna är även ägnat att underlätta den av utredningen eftersträfvade samordningen av utbildningen.

Då svårigheterna är uppenbara att

inom ramen för civilförsvarsstyrelsens utbildningsorganisation ordna en tillfredsställande utbildning i brandtjänst, föreslår utredningen att som regel all dylik utbildning under första tjänstgöringsomgången meddelas av luftfartsverket.

Vapenfria, som har att fullgöra mindre än 405 dagar av första tjänstgöringsomgången, bör ges en för de avsedda uppgifterna under krigstid adekvat utbildning. De bör också ha en praktisk tjänstgöring, som så nära som möjligt anslutes till dessa. För vapenfria med relativt lång tjänstgöringstid bör detta kunna ske genom att de hänvisas till central utbildning vid luftfartsverkets brandutbildningssektion vid Arlanda och därefter beredes praktisk tjänstgöring vid civilförsvarets skolor och dess verkstad i Hyllstofta. Då det bl. a. råder brist på viss specialpersonal, såsom motorsprutskötare och slangreparatörer, bör det vara möjligt att under den fortsatta tjänstgöringen meddela dessa vapenfria härför erforderlig specialutbildning.

Beroende på de civila yrkeskvalifikationerna bör det även vara möjligt att ordna utbildning i lämpliga tjänstegrenar inom civilförsvaret, t. ex. utbildning till gruppchefer inom underhållstjänst och utspisningsgrupper, förvaltare, kockar och bilförare samt olika befattningar i sjukvårdskåren. Vissa tekniker och akademiker bedömes även kunna utnyttjas i teknisk eller administrativ tjänst inom civilförsvaret.

Den av utredningen föreslagna förbättrade urvalsprövningen bör vara ägnad att väsentligt underlätta placeringen av vapenfria värnpliktiga inom lämpliga tjänstgöringsgrenar och därmed även det administrativa arbetet vid civilförsvarskolorna. Inte oväsentliga rationaliseringsvinster i såväl administrativt hänseende som utbildnings- och kostnads-hänseende bör också kunna vinnas ge-

nom en koncentration av större utbildningskontingenter till en eller ett par av civilförvarsskolorna. Helt uteslutet är inte heller, att en effektivare och mera differentierad utbildning och tjänstgöring åtminstone delvis kan kompensera det arbetskraftsbortfall, som en utvidgad utbildning för med sig.

I övrigt bör civilförsvarets utbildningsplaner i brandtjänst utvidgas och den praktiska tjänstgöringen kompletteras med verkstadspraktik och reparations-tjänst. I princip torde inte bara utbildning utan även tjänstgöring för vapenfria kunna ske inom andra lämpliga tjänstegrenar inom civilförsvaret. Då emellertid vissa av dessa tjänstgöringsuppgifter är jämförliga med andra lämpliga sådana inom bl. a. den ekonomiska beredskapens och det allmänt civila medicinalväsendets områden, bör utbildningen samordnas. Denna samordning kan ske genom den centrala uttagningsmyndighet, som föreslås i annat sammanhang. Det kan även ankomma på denna att bestämma utbildning och tjänstgöring för sådana vapenfria, som efter överförandet till vapenfri tjänst endast har att fullgöra relativt kort tjänstgöring. Bestämmelser härom bör kunna utfärdas i administrativ ordning.

Med hänsyn till bl. a. svårigheterna att kunna utnyttja de till tjänstgöringsomgångarna 2—4 inkallade vapenfria vid flygplatsbrandkårerna, samt önskvärdheten av att de till brandtjänstutbildning uttagna även ges särskild utbildning i räddnings- och röjningstjänst, förordar utredningen att dessa tjänstgöringsomgångar liksom hittills fullgöres vid civilförvarsskolorna. Dessa bör också svara för behöflig repetitionsutbildning i brandtjänst.

Under hänvisning till ovan redovisade synpunkter föreslår utredningen sålunda,

att målsättningen för utbildningen i brandtjänst skall vara att bibringa de

vapenfria en utbildning i fred, som gör dem väl skickade att under krigstid bestrida uppgifter som brandmän och brandgruppchefer i de lokala civilförvarsbrandkårerna,

att fredsutbildningen sker enligt enhetliga utbildningsplaner, och att den praktiska tjänstgöringen förlägges inom området för tjänstegrensutbildningen,

att utbildningen av vapenfria, som har att fullgöra hela första tjänstgöringsomgången i brandtjänst, koncentreras till luftfartsverket,

att utbildningen i brandtjänst vid civilförvarsskolorna i huvudsak begränsas till att avse sådana vapenfria, som har att fullgöra kortare del av första tjänstgöringsomgången än den normalt gällande,

att den grundläggande brandtjänstutbildningen förlägges till luftfartsverkets brandutbildningssektion och den praktiska tjänstgöringen vid civilförvarsskolorna utvidgas till att omfatta även verkstadspraktik och reparationstjänst,

att även annan utbildning inom här för lämpliga tjänstegrenar inom civilförsvaret ordnas i den omfattning, som i administrativ ordning bestämmes, samt

att all repetitionsutbildning för i brandtjänst uttagna vapenfria koncentreras till civilförvarsskolorna, och att i denna även inlägges särskild utbildning i räddnings- och röjningstjänst.

B. Reparationstjänst vid statens järnvägar

Uttagningen till reparationstjänst avser att tillgodose statens järnvägars behov av reservpersonal för ledningsreparationstjänst under krigstid.

Målsättningen för utbildningen är att de vapenfria skall bibringas sådan enskild färdighet i reparationstjänst, materiellkännedom och säkerhetsföreskrifter, att de kan ingå som fullvärdiga medlemmar i de reparationsgrupper, som orga-

niseras inom statens järnvägar under krigstid.

Behovet av vapenfria i SJ:s reparationstjänst

Järnvägsstyrelsen har i sina till Kungl. Maj:t ingivna framställningar begärt, att varje budgetår få utbilda 120 vapenfria. Framställningarna har dock i allmänhet inte kunnat tillgodoses. Under de tre senaste budgetåren har t. ex. endast 74 respektive 90 och 90 av begärda 120 vapenfria kunnat ställas till förfogande. Till följd härav har statens järnvägars önskemål om tilldelning av vapenfria för tjänstgöring i ledningsreparationstjänst under krigstid hittills endast kunnat fyllas till ca 50 procent.

Till utredningen har dessutom under hand anmälts önskemål om tilldelning av vapenfria som beredskapspersonal för betjäning av bl. a. den ångloksreserv, som upprätthålles av beredskapsskäl. Härför erforderlig utbildning anses kunna ske vid statens järnvägars ånglokskola i Ystad. Möjlighet anses även föreligga att efter central utbildning fullfölja denna genom bl. a. praktisk verkstadstjänst vid statens järnvägars verkstäder.

Nuvarande utbildning i ledningsreparationstjänst

De till ledningsreparationstjänst vid sta-

tens järnvägar uttagna vapenfria fullgör en första tjänstgöringsomgång av 405 dagar. Därutöver förekommer tre tjänstgöringsomgångar om vardera 40 dagar. Dessa påbörjas tidigast sjätte, tolfte respektive artonde året efter inskrivningsåret.

Under tidigare delen av första tjänstgöringsomgången sker central utbildning vid SJ-skolan i Revinge inom endera av följande utbildningsgrenar:

elektrotjänstutbildning vid kontaktledningsskolan,

signaltjänstutbildning vid signalskolan, samt

teletjänstutbildning vid tele-skolan.

Kurstiderna varierar mellan ca 2 månader (elektro- och teletjänst) och ca 3 mån. (signaltjänst), varefter eleverna får praktisk tjänstgöring inom respektive tjänstegrenar vid statens järnvägars banddistrikt och järnvägsstationer.

Enligt av Kungl. Järnvägsstyrelsen fastställd standardplan för utbildning av reservpersonal skall utbildningen av vapenfria vid teleskolan omfatta de ämnesområden som redovisas i tabellen på följande sida.

Ämne	Antal timmar	
	Teori	Praktik
Introduktion	10	—
Orientering om SJ telenät	5	—
Arbeterskydd	5	—
Säkerhetstjänst	4	—
Elektroteknik	10	—
Galvaniska element	2	—
Mätinstrument	—	3
Telemekaniska arbeten	—	3
Verkstadsövningar, handverktyg	—	9
Verkstadsövningar, maskindrivna verktyg	—	10
Lödutrustningar	1	12
Håltagning	—	5
Handlagsövning	—	1
Anläggnings teknik, montagematerial	—	2
Anläggnings teknik, inlödningar m. m.	—	7
Anläggnings teknik, selektorjustering	—	20
Blankledning, material m. m.	5	—
Blankledning, linjebyggnad m. m.	—	44
Kabelledning, materiel m. m.	10	—
Kabelledning, installation m. m.	9	129
Telefonapparater och manuella telefonväxlar	7	25
Summa timmar	68	270

Utöver utbildningen i ledningsreparationstjänst tillkommer *dels* allmän orientering rörande tjänstgörings- och förläggningsförhållanden, inre tjänst, ekonomiska och sociala förmåner, personalvård m. m., *dels* särskild självskydds- (civilförsvars-)utbildning.

Totalt omfattar den centrala utbildningen vid SJ-skolan 56 effektiva kursdagar.

Kontroll av utbildningsnivån sker genom såväl skriftliga som praktiska prov. Endast de, som blivit godkända vid den centrala utbildningskursen, får fortsätta den praktiska tjänstgöringen. Betygssättningen omfattar åtta ämnesområden, som uppföljes och kompletteras under den praktiska tjänstgöringen. Efter avslutad godkänd utbildning och praktisk tjänstgöring utfärdas intyg till varje elev med specifikation av den genomgångna utbildningen.

Utredningens synpunkter

Den vid SJ-skolan bedrivna utbildningen sker under ledning av skolans ordinarie

lärare och instruktörer och med utnyttjande av skolans alla pedagogiska och tekniska utbildningsresurser. Utbildningsresultatet kan anses som mycket gott och motsvarar väl de uppställda utbildningsmålen. Utredningen föreslår därför, att den nuvarande ledningsreparationstjänsten bibehålles även i fortsättningen.

Med hänsyn till de goda erfarenheterna vill utredningen föreslå, att även utbildning av vapenfria i maskinreparationstjänst och motorreparationstjänst försöksvis prövas. Därmed skulle i första hand statens järnvägars behov av beredskapspersonal för dess ångloksreserv kunna tillgodoses. Det bör dessutom vara möjligt att genom statens järnvägars medverkan utbilda motorreparatörer, som under krigstid kan ställas till den ekonomiska försvarsberedskapens förfogande. Erforderlig samordning av utbildningen med avseende på de olika myndigheternas behov bör därvid ske genom den tidigare nämnda centrala utbildningsmyndigheten.

Med hänsyn till de olika grenar, som kan förekomma inom reparationstjänsten, bör uttagningen benämnas »Reparationstjänst vid statens järnvägar». Fördelningen på olika tjänstegrenar regleras i administrativ ordning.

Under hänvisning till ovan anförd motivering föreslår utredningen

att uttagning av vapenfria må ske till reparationstjänst vid statens järnvägar,

att de nuvarande utbildningsgrenarna elektrotjänst, signaltjänst och teletjänst bibehålles,

att utbildning i maskin- och motorreparationstjänst försöksvis prövas, samt

att bestämmelser om fördelning på respektive utbildningsgrenar och samordning av utbildningen utfärdas i administrativ ordning.

C. Reparationstjänst vid vattenfallsverket

Uttagning till reparationstjänst vid vattenfallsverket avser att tillgodose behovet av reservpersonal för linjereparations-tjänsten under krigstid.

Målsättningen för utbildningen är att de vapenfria värnpliktiga skall bibringas sådan färdighet i reparationstjänst och säkerhetsföreskrifter, att de kan ingå som biträden i reparationslag, som organiseras inom vattenfallsverket för reparation av skador på stamlinjenätet under krigstid.

Behovet av vapenfria i vattenfallsverkets reparationstjänst

Enligt från vattenfallsverket inhämtade uppgifter har dess önskemål om vapenfria för linjereparationsberedskap hittills endast kunnat tillgodoses till ca 75 procent.

Ett betydande behov av beredskapspersonal erfordras därutöver inom de kommunala företagen för elkraftsdistribution. En stor del av den anställda reparationspersonalen är nämligen inte

uppskottsberättigad vid inkallelser till militärtjänstgöring under krigstid. Då det emellertid är viktigt att även den lokala elkraftsdistributionen fungerar under krigstid bör vattenfallsverket också utbilda vapenfria för de lokala distributionsföretagens behov och ställa dem till förfogande under krigstid. Vattenfallsverket har vidare anmält behov av särskild beredskapspersonal för manuell betjäning under krigstid av s. k. fjärrstyrda kraftverksanläggningar. Denna fjärrstyrning innebär, att anläggningens drift helt manövreras från en central via kablar, radiolänk eller televerkets permanenta nät. Bemanningen vid dessa anläggningar har i fredstid nedbringats till ett minimum.

Med hänsyn till det fjärrstyrda systemets sårbarhet är det emellertid angeläget, att kraftverksanläggningarna under krigstid kan bemannas för manuell drift. Då allvarig brist på sådan personal föreligger och då behovet endast i viss utsträckning anses kunna tillgodoses genom uppskov, är det realistiskt att söka lösa ifrågavarande arbetskraftsproblem under krigstid genom uttagning, utbildning och disposition av vapenfria som maskinister. Därest vägar öppnas för denna nya utbildningsgren är man inom vattenfallsverket beredd att närmare utreda behov, utbildningstider m. m.

Nuvarande utbildning

Enligt av Kungl. Vattenfallsstyrelsen fastställda utbildningsplaner skall vapenfria genomgå central utbildning i linjereparationstjänst vid linjereparationsskolan i Åsbro, dels under 45 dagar av första tjänstgöringsomgången, dels under 40 dagar av andra tjänstgöringsomgången. Återstående 360 dagar av första tjänstgöringsomgången, samt tredje och fjärde tjänstgöringsomgångarna, sysselsättes de vapenfria i arbetstjänst. Det sker vanli-

gen i form av skogsarbete hos olika militära eller civila myndigheter.

Den procentuella fördelningen på äm-

nesområden inom den centrala utbildningen i linjereparationstjänst framgår av följande tablå.

Ämne	Del av tid i %
Personlig utrustning	2
Bad och förläggningssvård	5
Civilt försvarsutbildning	13
Orientering om kraftförsörjning och linjereparationssberedskap	1
Stolpgång	2
Stagning av stolpar	6
Resning och riggning av provisorisk stolpe	6
Stolpförstärkning	4
Elektriska säkerhetsföreskrifter	1
Arbetsjordning	2
Utbyte av isolatorelement	18
Lindragning	12
Skarvning och reparation av fas- och jordlinor	15
Justeringsarbeten, materiellvård	7
Patrullering och felsökning	2
Övning i mörker	2

Kontroll av utbildningsresultatet sker dels genom praktiska prov inom respektive områden, dels genom särskild tillämpningsövning under utbildningens slutskede. Endast de, som blivit godkända vid utbildningen, kan ifrågakomma för placering i linjereparationstjänst vid vattenfallsverket under krigstid.

Utredningens synpunkter

Den vid linjereparationsskolan i Åsbro bedrivna utbildningen sker under ledning av skolans ordinarie kurschef med biträde av tillfälligt tjänstgörande instruktörer från verkets kraftverksdistrikt. Utbildningen är inriktad på under krigstid aktuella reparationsförhållanden och bedrivs huvudsakligen som praktisk intensivträning. Den förefaller effektiv och ändamålsenlig inom de i utbildningen ingående arbetsområdena.

En påtaglig brist är dock att utbildningen hittills inte kunnat följas upp genom praktisk tjänstgöring av samma omfattning som inom ledningsreparationstjänsten vid statens järnvägar. An-

ledningen härtill tycks närmast vara av personalpolitisk art. Det har lett till att de vapenfria under huvuddelen av sin tjänstgöring fått sysselsättas med olika slags utfyllnadstjänst, som helt saknar samband med såväl tjänstegrensutbildningen som de avsedda tjänstgöringsuppgifterna under krigstid.

Under hänvisning till i det föregående uppdragna riktlinjer för de vapenfrias tjänstgöring finner utredningen det angeläget, att nu förekommande utfyllnadstjänst ersättes med utbildning och praktisk tjänstgöring inom tjänstegrensområdet. Utbildningen bör kompletteras med bl. a. materielkännedom, stakning av provisoriska kraftlinjer, transport av transformatorer och tyngre materiel i terräng etc.

Därest den praktiska tjänstgöringen i sin helhet förlägges till vattenfallsverket, skulle den nuvarande utbildningen — vilken uteslutande sker vid linjereparationsskolans icke spänningsförande övningsanläggning — kunna kompletteras med praktisk utbildning vid anlägg-

ningar i drift. Att så sker är i och för sig tillräckligt motiverat av angelägenheten att ge de vapenfria bästa möjliga förutsättningar att lösa sina tjänstgöringsuppgifter under krigstid. Behovet framträder ytterligare, om de även kommer att utnyttjas för reparationsuppgifter inom det lokala distributionsnätet.

Utredningen föreslår därför, att den nuvarande linjereparationstjänsten bibehålles, men att utbildningen vidgas till att omfatta även reparationstjänst avseende de lokala distributionsnäten med lägre spänningar. Den praktiska tjänstgöringen sker inom tjänstegrensområdet enligt motsvarande principer, som tillämpas för ledningsreparationstjänsten vid statens järnvägar. Denna tjänstgöring bör enligt vattenfallsstyrelsens närmare direktiv kunna förläggas även till kommunala och andra icke statliga elkrafts-distributionsföretag.

Med hänsyn till behovet av beredskapspersonal för manuell betjäning av kraftverksanläggningar under krigstid föreslår utredningen att uttagning och utbildning av till maskinisttjänst lämpade vapenfria försöksvis provas.

Utredningen förutsätter, att erforderliga utbildnings- och tjänstgöringsbestämmelser utfärdas i administrativ ordning.

Under hänvisning till det ovan anförda föreslår utredningen,

att uttagning av vapenfria må ske till reparationstjänst vid vattenfallsverket,

att den nuvarande linjereparationsutbildningen bibehålles men utvidgas till att omfatta bl. a. även reparationstjänst inom den lokala elkraftsdistributionen,

att den praktiska tjänstgöringen ordnas enligt motsvarande principer, som tillämpas inom ledningsreparationstjänsten vid statens järnvägar, och att den i sin helhet förläggs inom vattenfallsverket eller till kommunala eller andra icke statliga elkraftsdistributionsföretag,

att en ny utbildningsgren — maskinisttjänst — försöksvis provas i syfte att tillgodose behovet av reservpersonal för manuell bemanning av kraftverksanläggningar under krigstid, samt

att fördelningen på respektive utbildningsgrenar och erforderliga utbildnings- och tjänstgöringsbestämmelser regleras i administrativ ordning.

D. Hälso- och sjukvårdstjänst

Uttagning till hälso- och sjukvårdstjänst avser att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov av reservpersonal under krigstid inom bl. a. följande områden:

Beredskapssjukhus och sjukhärbärgen, som upprättas med stöd av krigssjukvårdslagen och krigssjukvårdskungörelsen,

internat för mentalt eller kroniskt sjuka, ålderdomshem m. fl., som upprättas genom civilförsvarets eller fredshuvudmans försorg, men för vars fortsatta drift ansvaret övergår till inkvarteringskommunerna enligt bestämmelserna i lagen om kommunal beredskap,

den allmänna hälsovården inom krigssjukvårdsområden och krigssjukvårdsdistrikt samt

identifiering och omhändertagande av döda vid krigsåtgärder mot civilbefolkningen.

Målsättningen för utbildningen är att bibringa de vapenfria sådan enskild färdighet inom respektive tjänstegrenar att de under krigstid kan biträda vid fullgörandet av de hälso- och sjukvårdande uppgifter, som ankommer på det allmänt civila medicinalväsendet.

Efter genomgången utbildning och praktisk tjänstgöring ställes de vapenfria till medicinalstyrelsens förfogande för att av dess sjukvårdsberedskapsnämnd placeras till tjänstgöring under krigstid inom den regionala civila hälso- och sjukvårdsorganisationen.

Behovet av vapenfria under krigstid

Det allmänt civila medicinalväsendets personalbehov avses att i första hand tillgodoses med stöd av bestämmelserna i 8 § krigssjukvårdslagen, enligt vilken stadgas tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Till medicinalpersonal hänföres enligt 43 § krigssjukvårdskungörelsen läkare, tandläkare, veterinär, apotekare, sjukgymnast, barnmorska, sjuksköterskor, sköterskor och skötare inom mentalsjukvården, den som sedan minst fyra månader tjänstgör eller sammanlagt minst ett år tjänstgjort som elev inom sjukvården eller som undersköterska, vårdarinna, sjukvårdsbiträde, barnsköterska eller som tekniskt biträde eller liknande å röntgenavdelning eller laboratorium. Till medicinalpersonal hänföres även tandtekniker, apotekstekniker, apotekare och biträden samt hälsovårdsinspektörer och personer, vilka erhållit behörighet som desinfektör eller att utföra kemiskt-fysikalisk eller bakteriologisk vattenundersökning m. fl.

I anvisningar utfärdade av socialstyrelsen om utrymning av barnhem och ålderdomshem förutsattes att anstaltens personal skall biträda vid utrymningen och förstärka personalstyrkan vid mottagande barnhem eller ålderdomshem. Det åvilar dessutom krigstjänsteläkarna att kontrollera de särskilda internaten från medicinsk-hygienisk synpunkt samt utöva läkartillsyn över vårdtagarna.

Vissa åtgärder har således vidtagits för att säkra tillgången på sjukvårdspersonal inom det allmänt civila hälso- och sjukvårdsväsendet. Både karaktären av arbetsuppgifterna och de yttre förhållanden, som lär komma att prägla verksamheten inom den slutna vården, motiverar emellertid en förstärkning med manlig personal. Behovet är ännu mera framträdande inom mental-

sjukvården och vid vårdinrättningar för långvarigt sjuka. Även om den ordinarie vårdpersonalen förutsattes medfölja vid utrymningen, är sannolikt en förstärkning med manlig vårdpersonal nödvändig både under utrymningsskedet och på inkvarteringsorten. Den ofta provisoriska karaktären av inkvarteringsinternaten och spridningen av dessa ökar också behovet av vårdpersonal ytterligare.

Även inom den öppna vården kan ett ökat behov av sjukvårdspersonal förväntas uppstå. Därtill bidrar bl. a. de i krigssjukvårdsbestämmelserna givna direktiven om utskrivning och överförande till öppen vård av patienter och vårdtagare, för vilka slutna vård icke är oundgängligen nödvändig.

Inom den allmänna hälsovården lär ett väsentligt ökat behov av hälsovårdspersonal uppkomma under krigstid. Risken för epidemier till följd av såväl inkvarteringsförhållandena som krigsskador kommer att ställa stora krav på förebyggande åtgärder och saneringsverksamhet. Både regionala och lokala hälsovårdsmyndigheter kan följaktligen behöva ytterligare utbildad biträdespersonal.

Medicinalstyrelsen har vid överläggningar med utredningen kraftigt understrukit behovet av beredskapspersonal för olika uppgifter inom det allmänt civila medicinalväsendet under krig. Som exempel på omfattningen av behovet beräknas bl. a. att antalet i fred disponibla vårdplatser behöver fördubblas. Då behovet av vårdpersonal bedömes bli än mer framträdande än i dagens bristsituation, har medicinalstyrelsen förklarat sig vara angelägen att få utbilda och disponera vapenfria för dessa uppgifter.

Till den sanitära verksamheten under krig hör bl. a. även identifiering och omhändertagande av döda. Vid bombanfall eller andra krigshandlingar mot civila mål måste omkomna

snabbt omhändertagas och begravas. Därvid är identifieringen särskilt viktig från bl. a. civilrättslig synpunkt.

Till det tekniska omhändertagandet kan även hänföras planering och iordningställande av begravningsplatser och upptagande av gravar.

Behovet av reservpersonal för dessa senare uppgifter är enligt kyrkoberedskapsutredningen betydande. Inte heller inom krigsmakten finns personal avsedd att lämna biträde åt de civila myndigheterna med den tekniska begravnings-tjänsten. Då det emellertid förutsättes att även de vid krigsmakten stupade i största möjliga utsträckning skall föras till civil kyrkogård i hemorten, får följaktligen de civila myndigheterna ytterligare arbetsuppgifter. Även detta motiverar att vapenfria tas i anspråk för angivet ändamål.

Nuvarande utbildning

1) Sjukvårdstjänst inom krigsmakten

Enligt av arméöverläkaren 1962 utfärdade utbildningsanvisningar skall vapenfria, som uttagits till sjukvårdstjänst inom krigsmakten, under första tjänstgöringsomgången (405) dagar meddelas utbildning dels vid respektive truppförbandssjukhus under ledning av vederbörande läkare med biträde av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal, dels vid civilt lasarett under 2 månader samt dels fullgöra praktisk sjukvårdstjänst vid truppförbandssjukhus under återstående del av tjänstgöringen.

I likhet med övriga vapenfria skall de dessutom fullgöra ytterligare tre tjänstgöringsomgångar om vardera 40 dagar. Av dessa skall andra tjänstgöringsomgången fullgöras i omedelbar följd med den första samt de båda övriga tidigast tolfte respektive artonde året efter inskrivningsåret.

Utbildningen skall i huvudsak omfatta

hälsovård, förbinderitjänst och sjukhustjänst.

Utbildningen i hälsovård avser att bringa de vapenfria kunskap i såväl personlig hygien som beträffande allmänna hygieniska åtgärder och föreskrifter som hör till rutinarbetet inom ett sjukhus, samt deltaga i smittrening o. dyl.

Utbildningen i förbinderitjänst tar sikte på att ge skadad första hjälpen, d. v. s. i huvudsak samma åtgärder, som vidtages i den öppna vård, vilken meddelas vid truppförbandssjukhusen i såväl fred som krig. Hit hör förutom förbandsläggning även första hjälpen vid olycksfall och plötsliga sjukdomsfall, förebyggande och behandlande åtgärder vid chock m. m. Dessutom skall de vapenfria bringas kännedom om och praktik i enkla injektionsteknik. Även konstgjord andning skall inläras.

Utbildningen i sjukhustjänst syftar till att göra de vapenfria förtrogna med sjukvårdens uppgifter i sluten vård. De skall även enligt förbandsläkarens anvisningar studera vissa avsnitt som rör hälso- och sjukvården i krig.

2) Försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring för vapenfria läkare

Enligt av Kungl. Maj:t 1964 fastställda bestämmelser skall vapenfria, som är behörig att utöva läkaryrket eller avlagt medicine kandidatexamen och genomgått för medicine licentiatexamen föreskrivna kurser i medicin och kirurgi, fullgöra försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring. Dylik tjänstgöring fullgöres med stöd av bestämmelserna i 9 § a) krigssjukvårdslagen och omfattar samma tid som vederbörande kunnat åläggas värnplikts-tjänstgöring. För grundkurs, efterutbildning och vidareutbildning skall dock avräknas högst 60 dagar.

De vapenfria läkarna skall på lämpligt sätt fördelas på olika verksamhetsområden. Därvid skall beaktas, att tjänst-

göringen i första hand bör fullgöras inom sådana områden av den civila sjukvården, där särskilt kännbar läkarbrist råder.

Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd äger inkalla och fördela vapenfria läkare till tjänstgöring.

Utredningens synpunkter

Som tidigare framhållits föreslår utredningen i annat sammanhang, att all vapenfri tjänstgöring i princip bör fullgöras utanför krigsmakten. Även utbildningen av vapenfria värnpliktiga, som uttagits till hälso- och sjukvårdstjänst vid krigsmakten bör ske vid civil myndighet. Medicinalstyrelsen och dess sjukvårdsberedskapsnämnd bör organisera och leda denna utbildning.

Utredningen vill dock när det gäller såväl denna som övrig utbildning vid civil myndighet starkt betona, att den inte får bli ett hinder för den ordinarie utbildningsverksamheten.

Enligt utredningens mening bör samtliga vapenfria, som uttagits för hälso- och sjukvårdsutbildning inom det allmänt civila medicinalväsendet ges en gemensam grundläggande sjukvårdsutbildning. Därutöver behöver en till den avsedda tjänstgöringen under krigstid anpassad fortsatt tjänstegrensutbildning meddelas t. ex. genom särskild sjukhusutbildning för i sjukvårdstjänst uttagna och motsvarande specialutbildning för till hälsovårdstjänst fördelade.

Utformningen av lämpliga utbildningsplaner bör ankomma på medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd i samråd med övriga berörda myndigheter och institutioner. Medicinalstyrelsen har vid särskild förfrågan meddelat, att lämplig utbildning omedelbart kan beredas de vapenfria genom redan förekommande utbildningsverksamhet.

Den i utbildningen ingående praktiska

tjänstgöringen kan förläggas till olika civila sjukhus, vårdhem och hälsovårdsinstitutioner enligt sjukvårdsberedskapsnämndens närmare anvisningar.

Den hittills försöksvis ordnade försvarsmedicinska assistenttjänstgöringen för vapenfria läkare bör i tekniskt hänseende anses som vapenfri tjänst enligt lagen om vapenfri tjänsteplikt. En motsvarande specialtjänst för vapenfria tandläkare bör också övervägas. Den praktiska tjänstgöringen i det senare fallet kan lämpligen anknyttas till den allmänna folktandvården. Medicinalstyrelsen har bedömt sådan tjänstgöring lämplig och genomförbar.

Under krigstid kan de vapenfria tandläkarna placeras till tjänstgöring inom den öppna krigssjukvården för att tillgodose eventuella behov av tandvård hos bl. a. den inkvarterade befolkningen. Tandläkarpersonal bör dessutom kunna tas i anspråk för identifiering och omhändertagande av döda bland civilbefolkningen.

Viss specialtjänst

Utöver redovisade områden inom den allmänna hälso- och sjukvården förekommer speciella områden där behovet av samhällsinsatser är framträdande. Så har t. ex. till utredningen framförts önskemål från bl. a. Norrbottens läns landstings förvaltningsdirektion om att vapenfria skall kunna disponeras även inom ambulanstjänsten, för vilken landstingskommunerna är ansvariga fr. o. m. 1 januari 1965. Medicinalstyrelsen har vitsordat lämpligheten av sådan tjänst och särskilt framhållit de ökade personalbehov, som kommer att uppstå inom ambulanstjänsten under krigstid. Utredningen förordar därför, att tjänstgöring inom ambulanstjänst försöksvis provas för de till hälso- och sjukvårdstjänst uttagna vapenfria.

En personalförstärkning inom ambulanstjänsten skulle dessutom enligt utredningens mening innebära välkomna ökade resurser att tillgodose transportproblemen för de handikappade, både svårt invalidiserade som för sin kontakt med yttervärlden är helt beroende av transporthjälp, och andra rörelsehindrade, som skulle kunna göra en produktiv insats om de bara fick hjälp att komma till och från sin arbetsplats. En sådan form av tjänstgöring är dessutom av så utpräglat humanitär karaktär, att några av samvetsskäl betingade betänkligheter inte rimligen kan resas mot att fullgöra densamma. Utredningen föreslår därför, att dylik tjänstgöring skall kunna medges bl. a. då Kungl. Maj:t förordnat, att vederbörande »skall hava» att fullgöra vapenfri tjänst. På grund av det nära sambandet med den rehabiliteringsverksamhet arbetsmarknadsstyrelsen bedriver, bör utbildningen i första hand anknytas till denna verksamhet.

I särskilda fall bör vapenfria även kunna ställas till handikapporganisationernas, Röda Korsets eller andra ideella eller religiösa rikshjälsorganisationers förfogande utan annat krav från statens sida än att de där skall fullgöra sin lagstadgade tjänstgöring.

Under hänvisning till det ovan anförda föreslår utredningen,

att uttagning av vapenfria må ske till hälso- och sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet,

att den nuvarande försvarsmedicinska assistenttjänstgöringen för vapenfria läkare och medicine kandidater inordnas under lagen om vapenfri tjänsteplikt,

att en motsvarande utbildning försöksvis ordnas för vapenfria tandläkare,

att den nu förekommande uttagningen av vapenfria till sjukvårdstjänst inom krigsmakten slopas och ersättes med utbildning i hälso- och sjukvårdstjänst

inom det allmänt civila medicinalväsendet,

att härför erforderlig utbildning och praktisk tjänstgöring organiseras och genomföres enligt av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd utfärdade närmare anvisningar,

att tjänstgöring inom ambulanstjänst och handikappvård må medges i speciella fall och att utbildningen härför i första hand anknytes till den allmänna rehabiliteringsverksamheten, samt

att i särskilda fall vapenfria ställes till förfogande för handikapporganisationerna, Röda Korset eller andra ideella eller religiösa hjälporganisationer.

E. Ekonomitjänst

Uttagning av vapenfria till ekonomitjänst avser i första hand att tillgodose det ekonomiska försvarets behov av beredskapspersonal under krigstid inom bl. a. följande tjänstgöringsområden:

Transporttjänst, avseende samfärdsl och transporter av drivmedel och förnödenheter för folkförsörjningen.

Reparationstjänst, avseende reparation och underhåll av motorfordon, arbetsmaskiner och transportmateriel m. m.

Arbetstjänst, avseende arbetsuppgifter inom jord- och skogsbruk och andra för folkförsörjningen väsentliga områden.

Målsättningen för utbildningen bör vara, att meddela de vapenfria en sådan grundläggande eller kompletterande utbildning, att de kan tjänstgöra som ersättare för den till militärtjänstgöring inkallade yrkespersonalen inom angivna områden.

Efter genomgången utbildning och praktisk tjänstgöring disponeras de vapenfria av arbetsmarknadsstyrelsen. Denna eller underlydande länsarbetsnämnder placerar dem till tjänstgöring under

krigstid inom respektive tjänstegrensområden.

Behovet av vapenfria i ekonomitjänst

Som tidigare framhållits ingår det i den ekonomiska försvarsberedskapens uppgifter att bl. a. tillgodose behovet av produktion, lagring och distribution av förnödenheter samt andra försörjningsviktiga transporter.

Enligt lagen om kommunal beredskap är dessutom kommunerna skyldiga att vidtaga åtgärder för att samfärdsel m. m. skall kunna hållas igång under krigstid och snabbt återupptagas efter krigsskador.

Tillgången på arbetskraft inom dessa för folkförsörjningen synnerligen väsentliga områden är därför av utomordentlig betydelse.

För att tillgodose det oundgängliga personalbehovet, som uppstår till följd av att manlig personal i betydande utsträckning inkallas till militärtjänstgöring, förutsättes olika åtgärder komma att vidtagas. I första hand räknar man med att kunna rekrytera kvinnlig samt över- och underårig manlig arbetskraft. Dessutom förutsättes att uppskov med militärtjänstgöring enligt uppskovskungörelsens (SFS nr 146/1959) bestämmelser kan meddelas personal, som är oundgängligen nödvändig för verksamhetens upprätthållande och därigenom bäst gagnar det totala försvaret. Slutligen kan som en yttersta åtgärd den allmänna tjänstepliktslagen tillgripas i syfte att bemästra för folkförsörjningen nödvändiga arbetskrftsbehov under krigstid.

Inom de berörda tjänstgöringsområdena lär t. ex. den tyngre transporttjänsten samt reparationstjänsten knappast kunna tillgodoses enbart med kvinnlig arbetskraft. Det nödvändiga arbetskrftsbehovet torde därför i motsvarande grad få tillgodoses genom uppskovsförfarande

såvida inte vapenfria i stället kan utbildas och ställas till förfogande.

Även inom jordbrukets arbetsblocksorganisation torde bl. a. till följd av den genomförda eller pågående rationaliseringen ett behov av särskild utbildad arbetskraft komma att föreligga. Uttagning av vapenfria för arbetstjänst inom jord- och skogsbruk samt andra likartade och för folkförsörjningen väsentliga arbetsuppgifter kan därför anses väl motiverad.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vid överläggningar med utredningen förklarat, att ett betydande behov av beredskapspersonal inom de ovan angivna arbetsområdena kommer att föreligga under krigstid. Den anser sig också kunna placera sådana vapenfria, som endast har att fullgöra kortare del av tjänstgöringen i vapenfri tjänst till lämplig praktisk tjänstgöring, som kan öka deras användbarhet inom närliggande områden under krigstid. Detta gäller bl. a. den i föregående avsnitt angivna rehabiliteringsverksamheten, inom vilken mycket angelägna behov anses föreligga under såväl freds- som krigstid.

Nuvarande utbildning

Uttagning till arbetstjänst har hittills varit förbehållen dem, som förklarats »skola hava» att såsom vapenfria fullgöra värnpliktstjänstgöring. Då emellertid dessa — huvudsakligen Jehovas vittnen — är s. k. totalvägrare, har arbetstjänsten hittills saknat reell betydelse för uttagningen. I praktiken har sådan endast förekommit som utfyllnadstjänst för de till linjereparationstjänst vid vattenfallsverket uttagna vapenfria. Tjänstgöringen har huvudsakligen bestått av skogsarbete vid Uppsala universitets skogsförvaltning samt vid Stockholms kustartilleriförsvars skogsförvaltning i Vaxholm. Vissa vapenfria har sysselsatts vid riksantikvarieämbetets fornminnesvård på Björkö.

Utredningens synpunkter

Vapenfria, som uttages till transport- eller reparationstjänst, bör enligt utredningens mening bibringas en grundläggande utbildning motsvarande den motorutbildning respektive verkstadstjänst, som härför uttagna värnpliktiga i vapentjänst får genomgå. Den fortsatta praktiska tjänstgöringen kan enligt arbetsmarknadsstyrelsens närmare anvisningar ske vid bl. a. vägförvaltningarna eller arbetsmarknadsstyrelsens beredskapsanläggningar samt vid statens järnvägars eller kommunala trafikföretags verkstäder.

För de till arbetstjänst uttagna bör den praktiska utbildningen — förutom i hittillsvarande former av skogsarbete och kulturminnesvård — kunna ske vid bl. a. lantbruksskolornas försöksgårdar och maskinstationer. Det är också tänkbart att de vapenfria under den fortsatta praktiska tjänstgöringen efter länsarbetsnämndens anvisningar och mot bestämd ersättning kan utlånas till bl. a. enskilda jordbrukare, som inkallats till repetitionsövningar o. dyl. Därigenom skulle sannolikt även behov av anstånd med repetitionsövningarnas fullgörande för berörda jordbrukare kunna reduceras.

Med hänsyn till att arbetsmarknadsverket har att svara för såväl planeringen som tillgodoseendet av arbetskraftsbehovet under krigstid samt dess erfarenhet av yrkesutbildnings- och omskolningsverksamhet inom arbetsmarknadsområdet, bör det lämpligen ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen att organisera och genomföra härför lämplig utbildning av vapenfria. Närmare bestämmelser torde kunna utfärdas i administrativ ordning.

Enligt utredningens mening bör arbetsmarknadsstyrelsen även erhålla bemyndigande att i förekommande fall samordna likartad utbildningsverksamhet. Den bör också organisera annan lämplig

utbildning och praktisk tjänstgöring för vapenfria, som av olika skäl icke lämpligen kan inordnas under den ordinarie tjänstegrensutbildningen.

Under hänvisning till ovan anförd motivering föreslår utredningen

att uttagning av vapenfria i ekonomitjänst bör ske i syfte att under krigstid tillgodose behovet av reservpersonal inom folkförsörjningens områden,

att utbildningen i första hand bör avse tyngre transport-, reparations- och arbetstjänst inom vilken personalbehovet inte kan tillgodoses genom kvinnlig arbetskraft,

att härför erforderlig utbildning och praktisk tjänstgöring organiseras och genomföres av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med övriga berörda myndigheter, samt

att närmare utbildnings- och tjänstgöringsbestämmelser i berörda avseenden meddelas i administrativ ordning.

F. Expeditionstjänst

Uttagning av vapenfria till expeditionstjänst avser att tillgodose behovet av viss reservpersonal inom bl. a. den statliga och kommunala förvaltningen under krigstid.

Målsättningen för utbildningen bör vara, att bibringa de vapenfria sådan färdighet att de kan tjänstgöra som expedition- eller kontorspersonal inom den statliga eller kommunala förvaltningen eller som biträden inom kommunernas socialvårdande verksamhet.

Efter genomgången utbildning bör de vapenfria ställas till arbetsmarknadsstyrelsens disposition för placering i expeditionstjänst eller annan lämplig tjänst inom inkvarteringskommunerna.

Nuvarande utbildning

Nuvarande vapenfrilagstiftning medger formellt uttagning av vapenfria till bl. a.

expeditionstjänst inom krigsmakten. Någon sådan förekommer emellertid inte numera, uppenbarligen därför, att behovet inom andra tjänstgöringsområden är så stort att dessa ges prioritet. I enstaka fall har dock vapenfria utnyttjats i expeditionstjänst vid bl. a. försvarsdepartementets kommandoexpedition och civilförsvarsstyrelsen. Det har därvid i allmänhet rört sig om vapenfria, som på grund av civil utbildning ansetts särskilt lämpade för sådan tjänst.

Behovet av vapenfria i expeditionstjänst

Med stöd av den i annat sammanhang refererade beredskapslagstiftningen kommer bl. a. kommunerna att åläggas en mängd administrativa arbetsuppgifter, som inte motsvaras av den fredsmässiga verksamheten. För ledning och samordning av denna verksamhet är kommunerna ålagda att utse en särskild beredskapsnämnd, såvida inte kommunalnämnden även skall fungera som beredskapsnämnd. Omfattningen av ransonerings- och krigshjälpsverksamheten har också ansetts motivera inrättandet av särskilda ransonerings- och krigshjälpsnämnder för ledningen av dessa speciella verksamhetsgrenar. Därtill kommer skyldigheten för kommunerna att verkställa befolkningsregistrering m. m. Tillkomsten av dessa nya arbetsuppgifter och omfattningen av verksamheten särskilt inom inkvarteringskommunerna lär medföra ett betydande behov av administrativ biträdespersonal.

Inom inkvarteringskommunerna kan bl. a. behovet av ungdomsledare bli aktuellt. Genom att ungdomsledare i betydande utsträckning kan antas bli inkallade till militärtjänstgöring eller annan beredskap samtidigt som behovet av systeruppställningsterapeutisk verksamhet för de inkvarterade ungdomarna accentueras, kommer bl. a. barnavårdsnämndernas

verksamhet att behöva intensifieras. Även inom den nykterhetsvårdande verksamheten kan ett ökat behov av biträdande personal tänkas uppstå.

En annan uppgift för vilken särskild personal bör avdelas, är den kurativa rådgivningen. Enligt lagen om socialhjälp (SFS nr 2/1956) är socialnämnderna skyldiga att inte blott lämna ekonomisk hjälp utan även stå allmänheten till tjänst med råd och upplysningar. Socialnämnden skall också lämna annat bistånd i personliga angelägenheter, när så kan ske. Behovet av dylik kurativ verksamhet blir under krigsförhållanden påtagligt, särskilt efter krigshändelser och utrymningar. Oron för anhöriga och de psykiska påfrestningarna i övrigt medför, att behovet av rådgivning och hjälp i personliga frågor blir väsentligt större än under fredsforhållanden.

Socialberedskapskommittén har i sitt betänkande (SOU 1962: 58) funnit det angeläget, att särskilda befattningshavare avdelas för allmänt kurativ rådgivningsverksamhet. Detta bl. a. med hänsyn till att de ordinarie befattningshavarna inom den aktiva socialvården helt behöver avses för tillgodoseendet av den materiella socialvården.

Lagen om kommunal beredskap förutsätter, att utrymningskommunernas personal i bl. a. administrativ tjänst och socialvårdstjänst skall förstärka inkvarteringskommunernas förvaltning. Den stadgar också skyldighet även för annan kommun att efter länsstyrelsens anmodan lämna personellt bistånd. Trots det torde behovet av biträdespersonal i ovan angivna avseenden vara uppenbart. Lämpliga vapenfria med social eller socialkameral yrkesinriktning eller bestyrkt lämplighet som ungdomsledare, bör därför kunna utnyttjas som biträden inom den kommunala barnavården och nykterhetsfrämjande verksamheten. De bör också kunna biträda med

vissa uppgifter inom den allmänt kurtiva verksamheten.

Enligt vad utredningen inhämtat genom kyrkoberedskapsutredningen kommer även inom den kyrkliga församlingsverksamheten betydande behov av kvalificerad biträdespersonal att uppstå under krigstid. Detta gäller både inom den själavårdande verksamheten och den folkbokföringsverksamhet, som nu åvilar pastorsexpeditionerna. Då bl. a. registrering av födslar, vigslar, dödsfall och andra förhållanden av betydelse för kyrkobokföringen skall ske vid pastorsexpeditionen på vistelseorten, lär det expeditionella arbetet där komma att öka avsevärt. Det är därför av vikt att kvalificerad beredskapspersonal kan tillföras pastorsexpeditionerna under krigstid. Enligt utredningens mening bör härför lämpliga vapenfria med teologisk utbildning eller studieinriktning kunna utbildas och användas i dylika biträdesuppgifter.

Utredningens synpunkter

Samtliga vapenfria, som uttagits till expeditionstjänst, bör genomgå grundläggande utbildning i bl. a. maskinskrivning och kontorsteknik med särskild inriktning på den inom statlig och kommunal förvaltning tillämpade tekniska rutinen.

Det bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen att organisera härför lämplig undervisning och att därefter fördela de vapenfria till olika statliga eller kommunala myndigheter och institutioner för praktisk tjänstgöring.

Vapenfria, som avses placeras i ungdomsledarverksamhet eller annan barnavårdande eller nykterhetsfrämjande verksamhet, bör därutöver genomgå en fortsatt ungdomsledarutbildning efter mönster av den av skolöverstyrelsen anordnade kursverksamheten för ungdomsledare. Den praktiska tjänstgöringen för-
lägges lämpligen till storstädernas sociala

myndigheter och organ för barna- och ungdomsvårdande verksamhet.

Utbildningen av sådana vapenfria, som avses placeras som biträden vid pastorsexpeditioner eller i församlingstjänst, bör i princip genomgå samma fortsatta utbildning som de för ungdomsledarverksamhet avsedda. Den praktiska tjänstgöringen bör dock fullgöras vid pastorsexpeditioner enligt vederbörande domkapitels närmare anvisningar.

Enligt utredningens uppfattning bör även i speciella fall vapenfria som genom civil utbildning och personliga kvalifikationer bedömes lämpliga härför kunna beredas viss praktisk tjänstgöring vid styrelsen för internationell utveckling (SIDA) samt dessutom ges möjlighet att tjänstgöra vid olika svenska hjälporganisationer med internationell anknytning som Röda Korset m. fl. där de fyller en funktion under krigstid.

Däremot är utredningen icke beredd att biträda de förslag, som från olika håll framförts om att u-lands- eller fredskårstjänst skulle godkännas som alternativtjänst för vapenfria.

Enligt utredningens uppfattning, vilken förstärkts vid samtal med bl. a. enskilda vapenfria, är en sådan alternativtjänst inte realistisk främst med hänsyn till de höga utbildningskrav, som måste ställas ifråga om sådan tjänstgöring. De oefftergivliga kraven på bl. a. språkkunskaper och stor yrkesskicklighet lär endast i undantagsfall uppfyllas vid tiden för första tjänstgöringens fullgörande. Beaktas dessutom att den undre gränsen för uttagning till fredskårstjänst bestämts till 22 år, lägger i allmänhet även praktiska skäl hinder i vägen för en sådan uttagning.

Under hänvisning till vad som ovan anförts föreslår utredningen

att uttagning av vapenfria i expeditionstjänst må ske i syfte att tillgodose behovet av viss reservpersonal

inom främst den statliga och kommunala förvaltningen under krigstid,

att samtliga till expeditionstjänst uttagna bör genomgå gemensam grundutbildning i bl. a. maskinskrivning och kontorsteknik anpassad till den inom allmän förvaltning tillämpade tekniska rutinen,

att härför lämpliga vapenfria med social- eller socialkameral studieinriktning eller bestyrkt lämplighet som ungdomsledare bör beredas möjlighet att genomgå fortsatt utbildning i syfte att göra dem användbara som biträden inom ungdomsledareverksamhet eller annan barnavårdande eller nykterhetsfrämjande verksamhet inom inkvarteringskommunerna under krigstid.

att den praktiska tjänstgöringen företrädesvis förläggs till statliga eller kommunala myndigheter och organ för barn- och ungdomsvårdande verksamhet,

att härför lämpliga vapenfria med teologisk utbildning eller studieinriktning bereds möjlighet att genomgå praktisk utbildning i syfte att göra dem användbara som biträden i kyrklig församlings- och expeditionstjänst,

att härför lämpliga vapenfria i speciella fall medges praktisk tjänstgöring vid olika svenska organisationer med anknytning till internationell hjälpverksamhet, samt

att erforderlig utbildning och fördelning till tjänstgöring bör ske genom i administrativ ordning utfärdade närmare bestämmelser.

Jehovas vittnen

En i vapenfrihetssammanhang särartad grupp utgör de s. k. Jehovas vittnen. Dessa är undantagslöst s. k. »totalvägrare», d. v. s. de accepterar inte att bli ålagda någon form av samhällstjänst. Jehovas vittnen vägrar i allmänhet även att inge ansökan om vapenfri tjänst och, i den mån ansökan inges, avser denna

»hel befrielse» från värnpliktstjänstgöring. Enär författningsenligt stöd saknas för bifall av en på förevarande skäl grundad framställning har den gällande vapenfrihetslagstiftningen för Jehovas vittnens vidkommande tillämpats så, att Kungl. Maj:t förklarat, att de »skola hava» att fullgöra vapenfri tjänst. Därefter har de uttagits till arbetstjänst och inkallats till fullgörande av skogsarbete vid Uppsala universitets skogsförvaltning. Efter att de i vittnens närvaro erhållit order av en civil arbetsledare att avverka och till ved upparbeta ett anvisat träd, men vägrat efterkomma ordern, har anmälan upprättats varefter vederbörande hemförlovats.

Eftersom en vapenfri är underkastad samma straffbestämmelser, som gäller för vanliga värnpliktiga, medför vägran att utföra anvisade uppgifter i civilt arbete ansvar för tjänstefel enligt 21 kap. 18 § brottsbalken. För sådant brott är straffet disciplinbot, är felet grovt är straffet fängelse. Regelmässigt bedömes tjänstefel, som består i kategorisk vägran att utföra anvisat arbete som grovt tjänstefel.

Vanligtvis dömes vederbörande första gången till fängelse i en månad. Upprepas vägran, sedan vederbörande efter avtjänat straff ånyo inkallats, utdömes i allmänhet fängelse i två månader. På enahanda sätt tillämpas mestadels straffskärpning med en månad för ytterligare upprepade vägran. Reaktionskedjan avbryts emellertid i praktiken genom att Kungl. Maj:t — i regel sedan vederbörande avtjänat straff för fjärde gångens vägran — förordnat, att vederbörande icke vidare skall inkallas till tjänstgöring. Vederbörande har då i regel avtjänat fängelse om sammanlagt tio månader, vilken tid nära överensstämmer med den för värnpliktiga i allmänhet gällande första tjänstgöringen. Han kan inte heller, enligt bestämmelserna i tillämpnings-

kungörelsen, på nytt inkallas till tjänstgöring förrän Kungl. Maj:t meddelat sådant beslut. Tjänstgöringens början får därvid inte utsättas till tid före straffets verkställande.

För att närmare belysa bakgrunden till Jehovas vittnens inställning lämnas här en kort redogörelse för rörelsen. Redogörelsen bygger *dels* på material, som redovisats av 1941 års utredning rörande samvetsömma värnpliktiga, *dels* på en av fredsorganisationerna sammanställd och av företrädare för sektens svenska ledning auktoriserad redogörelse, *dels* på utredningens samtal med representanter för Jehovas vittnen.

Rörelsen uppstod i USA under slutet av 1800-talet, där en pastor Charles Taze Russel år 1881 grundade organisationen Vaktornets Bibel- och Traktatsällskap. Dess uppgift var att på olika språk sprida bibelns sanningar genom traktater, tidskrifter m. m. Russel utgav bl. a. tidskriften Vaktornet samt flera böcker, som senare samlades i serien Studier i Skriften. Vid Russels död 1916 övertogs ledningen för rörelsen av domaren Joseph Franklin Rutherford, som uppges bl. a. ha utgivit 99 skrifter och broschyrer, som utgått i 300 miljoner exemplar på 78 språk. Under Rutherfords tid som ledare infördes år 1931 benämningen Jehovas vittnen.

Efter Rutherfords död 1942 har Nathan H. Knorr varit rörelsens ledare. Enligt uppgift är rörelsen numera verksam i 194 länder och förkunnar sitt budskap på 162 språk. Budskapet sprids genom föredrag, bibelstudium, predikan och hembesök, i sistnämnda fall i allmänhet i samband med försäljning av tidskrifterna Vaktornet och Vakna samt böcker och broschyrer. Vittnena arbetar för sin rörelse antingen på heltid eller deltid.

I Sverige leds verksamheten genom Bibel- och Traktatsällskapet Vaktornet från dess organisationskvarter i Jakobs-

berg. Organisatoriskt är landet indelat i två områden under ledning av områdestjänare. Områdena är i sin tur uppdelade i kretsar — sammanlagt 20 — under ledning av kretstjänare. Antalet församlingar uppges utgöra 250. Däremot kan något exakt medlemsantal inte anges beroende på att man såsom medlemmar räknar inte bara gruppens aktiva förkunnare utan även andra människor utan att dessa engagerat sig som förkunnare. Antalet förkunnare uppges dock utgöra omkring 10.000. Tidskrifterna Vaktornet och Vakna har en upplaga i Sverige på 65.000 ex. vardera.

Rörelsens ambition tar sikte på att med en bokstavsmässig tolkningsmetod »sprida bibelns sanningar» och värva anhängare för sin lära. Enligt denna lära är religionen, så som den tagit sig uttryck i övriga samfund, »en djävulens snara som brukas till att bedraga och snärja människor och vända bort dem från Gud». Endast de människor, som helt och hållet ställt sig till Gud Jehovas förfogande och utvalts av honom som hans vittnen, är sanna kristna och förfäktare av Guds världsherradöme, teokratien. Enligt Jehovas vittnens trosuppfattning har Gud inspirerat varje ord i Bibeln och någon historisk bibelsyn tillåts inte.

Om innehållet i deras förkunnelse kan följande lärosatser ge upplysning. Enligt Russel skulle Kristus i osynlig gestalt ha kommit till jorden år 1874. Senare ersattes detta årtal av 1914, då de s. k. hedningarnas tider eller nationernas fastställda tider skulle ha gått till ända. Samtidigt blev satan utdriven från himmelen och han och hans änglar nedkastade till jorden. Därav förklaras det första världskrigets utbrott liksom senare även det andra världskriget. Kristus lever nu på jorden och härskar mitt ibland fiender. Snart skall dock tusenårsriket inbryta och Guds rike förverkligas. Detta skall ske genom slaget vid Harmageddon. I

detta universiella krig skall Gud Jehova slutligt nedgöra satans organisation och utplåna allt ont från jorden. Sedan satan och hans änglar bundits och nedkastats i avgrunden, skall de 144.000 vittnena, som omtalas i Uppenbarelseboken, komma till himlen. Övriga människor med god vilja skall leva i ett gudsrrike på jorden, där det skall vara slut på all krigsföring, och där det inte skall behöva finnas vare sig väpnade styrkor eller polismyndigheter eftersom någon laglöshet inte skall förekomma.

Till staten intar Jehovas vittnen en ambivalent hållning. De betalar skatt och mottar barnbidrag, pensioner och andra sociala förmåner. Barnen utnyttjar de samhälleliga utbildningsanordningarna. Själva har vittnena inga invändningar mot att vara anställda i civila statliga tjänster. Samtidigt tar de emellertid avstånd från engagemang i samhällsutvecklingen och i den politiska verksamheten över huvud taget. Detta förklaras med att det inte åligger vittnena att inträda i politiska allianser med denna världens nationer, som är styrda av satan. Det är icke heller deras skyldighet att bygga upp en jordisk samhällsorganisation. De skall endast vara Jehovas vittnen och som sådana ambassadörer för Jehova och hans rike. Därför anser de sig även böra tillerkännas privilegier som tillkommer främmande staters sändebud i respektive land. Då staten dessutom förklaras vara satans tillhörighet och stå under hans ledning, är detta ytterligare en anledning till att Jehovas vittnen inte vill ha något med den världsliga staten att göra.

Jehovas vittnen vänder sig också mot Förenta nationerna, som förklaras vara en stor bildstod, skapad av människor som ersättning för Guds upprättade rike. Kristenheten trotsar därmed öppet Guds rike och prisar i stället människors ynkliga försök att åstadkomma fred.

Jehovas vittnens ovan redovisade av-

ståndstagande från hela den nuvarande världsordningen förklarar även deras inställning till värnplikten. I samband med andra världskrigets utbrott klargjorde de officiellt sitt ställningstagande bl. a. i Vaktornet nr 1/1940 (sid. 5) och nr 16/1940 (sid. 245) där bl. a. anfördes:

»Den ena nationens krig mot en annan av jordens nationer är inte den kamp, som Kristi Jesu efterföljare ha att utkämpa. Om denna världens nationer önska strida så är detta helt och hållet deras sak, och den som har slutit förbund om att vara trogen mot Gud, den allsmäktige, och hans konung och rike, har inte det ringaste med detta att göra. Den kristne får inte lägga sig i de olika ländernas uttagning av folk för krigsändamål. Det är denna världens nationers sak. Den kristne måste vara helt och hållet neutral och detta utan hänsyn till födelseort eller nationalitet. Det är varje kristens förmån att göra sin egen ställning och sitt eget förhållande till Herren klart förståeligt och ge tillkänna, att han är avskild och helt utan delaktighet i någon av denna världens nationer. Jehovas vittnen ha skilt sig helt och hållet från denna världen genom att ingå förbund om att vara trogna mot Guds rike — — — och om den kristne bryter mot detta förbund, betyder det hans eviga tillintetgörelse.»

Att denna i sak mycket tydliga uppmaning till värnpliktsvägran i en för landet ödesdiger situation fortfarande är aktuell, framgår bl. a. av en stenografisk upptagning av ett samtal mellan representanter för fredsorganisationerna och Jehovas vittnen. (Upppteckningen är efteråt granskad och godkänd av företrädare för Jehovas vittnen.)

Fråga: Hur ställer Ni Er till strävandena att förhindra ett hotande atomkrig?

Svar: Världen står inför något mycket värre än ett atomkrig. Världen står inför ett krig, som Gud kommer att föra — för ogudaktighetens skull och för våldshandlingarnas skull. Vår generation kommer att uppleva, att det bara finns ruiner kvar av hela vår världsordning, inte för att människorna åstadkommit detta, utan det är ett Guds krig, då bibelns förutsägelser om att hela jorden skall drabbas, skall gå i uppfyllelse. Jeremia har förutsagt detta. Bibeln

påvisar, hur hela vår världsordning kommer att gå under. Det sägs i Psaltaren 37:9—11: »Ty de onda skola vardas utrotade, men de som vänta efter Herren, de skola besitta landet. Ännu en liten tid så är den ogudaktige icke mer — — — Men de ödmjuka skola besitta landet och hugnas av en stor frid.» Det är Guds ingripande.

I Daniel 2:44 heter det: »Men i de konungarnas dalar skall himmelens Gud upp-rätta ett rike, som aldrig i evighet skall bli öfverlämnat åt andra folk. Det skall krossa och göra en ände på alla dessa andra riken, men självt skall det bestå evinnerligen.»

Vi tror, att vi lever i en tid, då detta kommer att hända. Vad vi har att göra är att predika den goda nyheten. Att försöka reparera världen är lönlöst. — — — Rädda vad som räddas kan, säger vi. Vi predikar, vi bistår materiellt inom våra egna led och dem som visat intresse för detta. En redovisning, som vi gjorde efter andra världskriget, visade att Jehovas vittnens hjälpverksamhet var den största, som någon enskild organisation hade utövat under kriget. Vi måste välja vilka vi skall hjälpa. Bibeln visar, att den som inte tar hand om sina egna, han är värre än en otrogen (1. Tim. 5:8).

Fråga: Anser Ni att alla jordiska regeringar är av ondo?

Svar: Jag vill peka på föhållandena i Norge under nazisttiden. Det var en quislingregering där, och det är klart, att den inte var enbart av ondo. Den upprätthöll samhällsmaskineriet i Norge och gjorde kanske en hel del gott, som man kunde peka på. Men det väsentliga för normmännen var väl, att det var en quislingregering, och varje patriotisk norrmann arbetade i första hand på att få tillbaka sin lagliga regering. Den lagliga regeringen på jorden ligger i händerna på Guds son Jesus Kristus, men i dag regerar Guds stora motståndares quislingregering. Lösningen måste bli en laglig regering i Kristi hand. Det är detta, som skall avgöras nu. Vill man hålla fast vid quislingregeringen eller ej? De som vill ha Kristus som konung får överleva denna onda världs slut.»

Utredningen har vid samtal med representanter för Jehovas vittnens svenska ledning lämnat en utförlig orientering rörande bl. a. den i annat sammanhang

föreslagna handikappvården. Enligt utredningens mening är den nämligen av så utpräglat humanitär karaktär, att inte ens Jehovas vittnen borde känna samvetsbetänkligheter mot fullgörandet av densamma. Utredningen har också förklarat sig vara beredd att förutsättningslöst diskutera de yttre formerna för genomförandet av denna klart humanitära tjänst. Jehovas vittnen har emellertid uttryckligen sagt sig vara förhindrade att diskutera frågan eftersom tjänstgöringen skulle hindra dem att predika evangelium och därmed rädda människor i andlig nöd. På frågan om de inte kunde tänka sig att ett aktivt arbete för att lindra lekamlig nöd även skulle kunna anses förenligt med deras syfte att hjälpa den andliga nöden i världen, gavs svaret, att tiden var allt för knapp för att ett Jehovas vittne skulle hinna att ägna sig åt något annat än att förkunna Gud Jehovas budskap. Den lekamliga hjälpverksamheten måste därför begränsas till sektens egna medlemmar i enlighet med bibelordet, att den, som inte tar hand om sina egna, han är värre än en otrogen.

Utredningen har som en sista utväg förklarat sig beredd att förutsättningslöst diskutera varje uppslag från Jehovas vittnens egen sida som kunde vara ägnat att lösa den föreliggande konfliktsituationen. Även detta erbjudande har avisats med motiveringen att de i egen-skap av »Gud Jehovas stridsmän inte kan gå i annan makts sold».

På direkt fråga hur denna deras inställning kunde förenas med det faktum, att de — sedan de blivit dömda till fängelsestraff — lojalt utför de arbetsuppgifter de anvisas under fängelsevis-telsen, förklarade representanterna för Jehovas vittnen bero på att ett genom domstolsförfarande i laga ordning tillkommet frihetsberövande accepterades i princip, medan de däremot inte erkände

ett i administrativ väg fattat beslut av samma innebörd.

Redan 1941 års utredning påtalade problematiken i att låta fängelse eller straffarbete utgöra former för statens reaktion mot insubordinationsbrott, som inte hade annan grund än samvetets bud, och anförde därvid bl. a.:

»Utan tvivel har begagnandet av dessa straffformer haft vissa olyckliga verkningar, främst därigenom att de framställts såsom ett bestraffande av ett vaket samvete. Det har medfört att åtskilliga av de bestraffade känt sig och på vissa håll ansetts såsom martyrer för sin övertygelse. Detta förhållande synes även icke utan framgång hava kunnat utnyttjas i propagandasyfte. Insikten om att även ett land som Sverige, där statsmakterna även under krigsåren tagit stor hänsyn till samvetsbetänkligheter mot värnpliktsjämsgöring, dock måste fordra, att den enskilde icke sätter sig över staten, och att staten i motsatt fall måste upprätthålla sin auktoritet med maktmedel, torde emellertid vara ganska allmän. De vådliga konsekvenserna av en motsatt uppfattning torde vara lika uppenbara som angelägenheten ur såväl statens som den enskildes synpunkt att undanröja eller åtminstone minska de fall, där straff måste tillgripas.»

— — —
»De sakkunniga hava — — — övervägt att föreslå en bestämmelse om att den, som avtjänat straff för på samvetesskäl grundad värnpliktsvägran, utan vidare prövning befrias från vapentjänst. Häremot talar att varje värnpliktig skulle kunna genom ett fängelsestraff så att säga köpa sig fri från en särskilt riskfylld befattning. Denna invändning hava de sakkunniga funnit välgående» — — —

Frågan om en annan behandling av sådana värnpliktiga, som på grund av religiösa betänkligheter inte anser sig kunna utföra vapenfri tjänst har bl. a. föranlett olika motioner till riksdagen.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 22 år 1958 över motionen II: 356 till 1958 års riksdag framhöll *första lagutskottet* bl. a., att hotet om straff vid värnpliktsvägran hade en viktig funktion att fylla. Detta uteslöt emellertid inte, att det

kunde förtjäna att övervägas, om icke lämpligare former för behandlingen av de värnpliktiga, som även vägrade att fullgöra vapenfri tjänst, skulle kunna införas. Att helt befria dessa värnpliktiga från tjänstgöringsskyldighet kunde utskottet inte godtaga. Rättvisan krävde att de enskildas skyldigheter mot samhället fördelades så långt möjligt likformigt. Ett i motionen framfört förslag om införandet av möjlighet för åklagare att i det enskilda fallet eftergiva åtal, fann utskottet inte utgöra någon framkomlig väg för åstadkommande av lämpligare behandling av ifrågavarande värnpliktiga. Däremot ifrågasatte utskottet om inte en sådan ordning kunde tillskapas, att anledning för de samvetsömna att vägra fullgöra tjänstgöring föll bort. I första hand kunde övervägas att ordna inkallelsen till tjänstgöring på ett sådant sätt, att de blev inkallade till civil tjänstgöring, inte genom militär myndighets försorg utan direkt av det civila organ vid vilken tjänstgöringen skulle äga rum. Utskottet fortsatte:

»Det är emellertid osannolikt att enbart en sådan ändring — vilken ju skulle vara av uteslutande formell natur i det tjänstgöringsskyldigheten allttjämt skulle grundas på värnpliktslagen och de för krigsmän gällande straffbestämmelserna alltför äga tillämpning — komme att medföra en ändrad inställning från dessa värnpliktigas sida. Det skulle därför, såsom riksåklagarämbetet ifrågasatt, kunna övervägas huruvida icke den nuvarande vapenfria tjänsten skulle kunna ombildas till en ren arbetstjänst även så till vida att tjänsteplikten icke grundades på värnpliktslagen och den tjänstepliktige icke intog ställningen av krigsman. Härför skulle erfordras en helt ny lagstiftning om tjänsteplikt. Icke heller i denna lagstiftning skulle emellertid ansvarsbestämmelserna kunna undvaras.

Med hänsyn till att arbetstjänsten icke är annat än en ersättning för militärtjänst, är det enligt utskottets mening att befara, att ifrågavarande värnpliktiga skulle komma att vägra att underkasta sig även arbetstjänst. Därest man icke tillskapade en särskild

reaktionsform för vägran att fullgöra arbetstjänst, skulle fängelse även härvidlag komma att tillämpas och man är därför tillbaka till utgångsläget. Utskottet finner det sålunda så tveklaktigt, huruvida något står att vinna genom en ombildning av den vapenfria tjänsten enligt det anförda, att utskottet icke finner sig kunna förorda, att arbete och kostnader nedlägges på en närmare utredning av en sådan ombildning.»

Även vid 1959 års riksdag aktualiserades samma problem. I en motion (II: 82) yrkades utredning och att denna även skulle omfatta liknande vägran att fullgöra civilförsvartjänst. *Första lagutskottet* hänvisade i sitt utlåtande (nr 7: 1959) till att vägran enligt civilförsvarslagen redan var föremål för särskild utredning. Utskottet erinrade vidare om uttalandena vid 1958 års riksdagsbehandling. Eftersom det i motionen påståtts att Sverige var enda nordiska land, där frågan om vapenfri tjänst reglerades genom ett militärt godtycklighetssystem, uttalade utskottet att inhämtade uppgifter inte gav stöd för att bestämmelserna på området skulle vara mindre humana här än i övriga nordiska länder. Det framhölls också, att nära nog alla, som vägrade att utföra vapenfri tjänst, omfattade Jehovas vittnens lärosatser och att det torde vara ställt utom varje tvivel att dessa inte frivilligt kom att fullgöra en av samhället ålagd tjänstgöringsskyldighet i någon form. Utskottet fann därför inte skäl för en utredning i nämnda syfte.

Enligt 14 § civilförsvarslagen av den 22 april 1960 gäller numera, att civilförsvarspliktig, som förklarar att bruket av vapen mot annan skulle för honom medföra djup samvetsnöd, befrias från att fullgöra tjänstgöring inom civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, som är den enda tjänstegren inom vilken vapentjänst förekommer. Huvuddelen vapenfria, som hänvisas till civilförsvaret, tilldelas f. ö. brandtjänsten inom vilken någon beväpning inte förekommer.

En i samma fråga väckt motion till 1963 års riksdag (II: 443) avvisades även den. Motionären återkom emellertid följande år genom motion nr II: 112. *Andra lagutskottet* förklarade därvid i sitt utlåtande (nr 61: 1964) att det inte kunde ta ställning till de i motionen framförda förslagen. Utskottet förordade därför, att motionen överlämnades till 1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga. Det blev även riksdagens beslut.

Utredningens synpunkter

Av det anförda framgår, att Jehovas vittnens motiv är klart väsensskilda från inställningen hos dem, som söker vapenfri tjänst. Bruket av vapen mot annan är uppenbart inte en samvetsfråga för Jehovas vittnen. Hela deras förkunnelse präglas i stället av tron på Jehovas slutliga universiella krig i vilket de i egenkap av hans utvalda vittnen måste vara beredda att med alla medel deltaga. De tycks t. o. m. vara beredda att i ett sådant »heligt» krig med vapen i hand bekämpa satan och hans välde, vilket enligt deras uppfattning är liktydigt med de jordiska staterna. Deras fanatiska bokstavstro hindrar dem från att göra någon som helst beordrad insats till skydd för samhällets existens och demokratisk ordning. Det hindrar dem emellertid inte från att till fullo utnyttja de förmåner och rättigheter, som i lag tillförsäkrats alla medborgare. Än mera motsägelsefull framstår denna attityd hos dem, som söker sin civila utkomst genom att frivilligt träda i tjänst hos samma stat, som de i andra sammanhang utmålar som satans representant.

Enligt utredningens mening kan det ifrågasättas om den verksamhet, som bedrivs av Jehovas vittnen, kan anses förenlig med demokratisk samhälls- och rättsordning. I gengäld hör det till ett demokratiskt rättssamhälles grundlägg-

gande principer att inom vida gränser tolerera oliktankande. Grundlagens bud enligt vilket Konungen bör »ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, såvitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer», gäller även Jehovas vittnen.

I annat sammanhang har utredningen funnit sig böra föreslå, att alla värnpliktiga, som medgivits vapenfrihet, skall fullgöra civil tjänst och att civil myndighet blir ansvarig för uttagning och registrering. Genom att tjänstgöringen dessutom förutsättes regleras genom en särskild tjänstepliktslag skulle även det hittillsvarande sambandet med värnpliktslagen upphöra. Härtill kommer att utredningen föreslagit särskilda tjänstgöringsuppgifter av utpräglat humanitär karaktär och öppnat möjligheter för att denna skall kunna fullgöras vid olika ideella eller religiösa hjälpororganisationer.

Trots detta har emellertid representanterna för Jehovas vittnens högsta svenska ledning vid samtal med utredningen förklarat, att man inte kan accep-

tera föreslagna tjänstgöringsuppgifter. Självva har de inte heller velat föreslå något som helst annat alternativ. Utredningen måste därför konstatera, att det inte är möjligt att inom vapenfrielagsstiftningens ram åstadkomma en lösning av tjänstgöringsförhållandena för Jehovas vittnen. Om man likväl fortfarande anser att de skall överföras till vapenfri tjänst, bör detta komma till uttryck i lagstiftningen.

Med hänsyn till Jehovas vittnens ådagalagda likgiltighet för demokratisk samhälls- och rättsordning måste det emellertid ifrågasättas om de över huvud taget är lämpliga att utnyttjas till samhällets skydd. Kan de inte användas för någon som helst nyttig insats under krigstid förefaller det meningslöst att belasta samhället med kostnader och besvär för fredsutbildning av dem. Därför bör det enligt utredningens mening allvarligt övervägas att i detta sammanhang temporärt olämpligförklara Jehovas vittnen enligt motsvarande grunder, som redan tillämpas för vissa alkoholskadade eller asociala personer.

KAPITEL VIII

Tjänstgöringens längd

Tidigare bestämmelser

Enligt 1902 års cirkulär om behandlingen av »samvetsömma värnpliktiga» ägde vederbörande truppförbandschef medge, att värnpliktig, som på grund av allvarliga samvetsbetänkligheter vägrade att fullgöra vapentjänst, skulle användas i annan lämplig tjänst vid truppförbandet. Då dessa värnpliktiga i övrigt tjänstgjorde under samma betingelser som andra värnpliktiga ansågs någon skillnad ifråga om tjänstgöringstidens längd inte vara befogad. Det var först i samband med 1920 års lagstiftning, som frågan om en förlängning av tjänstgöringstiden för de vapenfria aktualiserades. Då en förlängning av tjänstgöringen ansågs vara den enda väg varpå rimliga garantier mot simulation av samvetsbetänkligheter kunde skapas föreslog 1917 års sakkunniga, att de vapenfria skulle fullgöra en första tjänstgöring, som med en fjärdedel översteg tjänstgöringstiden för övriga till samma truppslag och kategori hörande värnpliktiga i vapentjänst.

Föredragande departementschefen framhöll emellertid, att tjänstgöringstidens längd skulle komma att variera högst avsevärt beroende på vilket vapenslag de samvetsömma tilldelades. Han ansåg därför, att man i stället borde utgå från det högsta antal dagar, som enligt värnpliktslagen gällde för de båda huvudkategorierna, nämligen värnpliktiga i allmänhet samt studenter och likställda. Likaså borde de, som medgivits

civil arbetstjänst (civilarbetare), erhålla ett längre tjänstgöringstillägg än de, som endast vägrat att bära vapen (vapenvägrare). Departementschefen föreslog därför, att tjänstgöringstiden skulle ökas med 25 procent för vapenvägrarna och med 50 procent för civilarbetarna.

Vid följande riksdagsbehandling bifölls departementschefens förslag, varigenom följande tjänstgöringstider kom att gälla.

Huvudkategori	Tjänstgöringstider		
	norm.- tid	vapen- vägr.	civil- arb.
Vpl i allmänhet	395	493	592
Studenter o. likställda	515	643	772

Genom 1925 års försvarsbeslut avkortades tjänstgöringstiden för värnpliktiga avsevärt. Även tillägget för de samvetsömma förkortades till generellt 90 dagar för vapenvägrare och 120 dagar för civilarbetare. Genom samtidigt utfärdade föreskrifter om att de vapenfria skulle tilldelas ersättningsreserven, som då hade 140 dagars tjänstgöringstid mot 200 dagar för värnpliktiga i allmänhet, blev det reella tjänstgöringstillägget endast 30 respektive 60 dagar jämfört med normaltjänstgöringstiden för värnpliktiga i vapentjänst. Undantag gjordes dock för studenter och likställda, vilka inte tilldelades ersättningsreserven och som samtliga hade en tjänstgöringstid av 260 dagar.

I fråga om tjänstgöringstidens längd anförde 1941 års utredning rörande samvetsömma värnpliktiga bl. a., att denna borde vara så anpassad, att den lämnade en så vitt möjligt betryggande garanti mot simulation utan att den därför kunde anses utgöra eller för de samvetsömma framstå som ett straff. Som utgångspunkt borde därvid väljas den tjänstgöringstid, som gällde för huvuddelen av de värnpliktiga i vapentjänst. Vid ställningstagandet borde även beaktas den förändring av civilarbetarnas tjänstgöringsförhållanden, som genomförts år 1940, varigenom skillnaderna ifråga om tjänstgöringsuppgifterna mellan vapenvägrare och civilarbetare utjämnats. Med hänsyn bl. a. härtill borde under fredsutbildningen ett generellt tjänstgöringstillägg av 120 dagar införas för samtliga samvetsömma. Det borde därvid ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bestämma tjänstgöringstidens art och omfattning.

De sakkunniga ansåg det vidare i princip riktigt, att de vapenfria borde fullgöra en längre beredskapstjänstgöring än de till vapentjänst uttagna. Av praktiska skäl ansåg de emellertid att det räckte med att uttala, att de vapenfria borde inkallas till beredskapsövning och beredskapstjänst i minst samma omfattning och utsträckning som övriga värnpliktiga. Undantag från denna regel föreslogs dock för sådana äldre värnpliktiga, som fullgjort fredstjänstgöring i vanlig ordning, men vilkas samvetsbetänkligheter aktualiserats inför ett krigshot. För att möta de ökade riskerna för simulation under angivna förhållanden föreslog de sakkunniga, att den längsta tid, som eventuellt fixerades för till beredskapstjänstgöring inkallade värnpliktiga, skulle få överskridas med en tredjedel.

Departementschefen ansåg emellertid att det av de sakkunniga förordade tjänstgöringstillägget av 120 dagar — sett

i jämförelse med den för värnpliktiga i allmänhet åliggande tjänstgöringsskyldigheten av 450 dagar — knappast var tillräckligt för att avhålla från missbruk. Han förordade därför förlängning av tjänstgöringstillägget till 150 dagar, d. v. s. en tredjedel av den då gällande tjänstgöringstiden för värnpliktiga i allmänhet. Detta tjänstgöringstillägg borde generellt åläggas varje vapenfri oavsett om denne erhållit tillstånd till vapenfri tjänst före, under eller efter fullgjord värnpliktstjänstgöring. Denna tredjedelsregel borde tillämpas även vid inkallelse till beredskapsövning och beredskapstjänstgöring.

De ovan angivna principerna har även kommit till uttryck i 1943 års Lag om vapenfria värnpliktiga, vars 3 § lyder:

»Vapenfri värnpliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra ett antal dagar som med en tredjedel överstiger det som anges i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen. Tjänstgöringen må i omgångar fördelas på hela värnpliktstiden.

Beslutas med tillämpning av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, må jämväl vapenfri värnpliktig inkallas till tjänstgöring. Härvid skall så vitt möjligt iakttas att vapenfri värnpliktig skall tjänstgöra en tredjedel längre än han skulle hava tjänstgjort, därest han icke erhållit tillstånd för vapenfri tjänst.»

Tjänstgöringstiden för vapenfria följer således automatiskt förändringarna i tjänstgöringstiden för värnpliktiga i allmänhet och utgör f. n. $394 + 131 = 525$ dagar. Denna totala tjänstgöringstid är numera uppdelad på en första tjänstgöringsomgång av 405 dagar och tre tjänstgöringsomgångar om vardera 40 dagar.

Utredningens synpunkter

Av de i annat sammanhang redovisade riktlinjerna för vapenfrias tjänstgöringsuppgifter framgår att de i princip bör väljas inom samhällsområden där under

krigstid personalförstärkningar erfordras. Då det även förutsättes, att de uttagningsprinciper och tjänstgöringsvillkor, som gäller för vanliga värnpliktiga skall tillämpas på de vapenfria ligger det nära till hands att fråga sig om tjänstgöringstiden för dessa kan bestämmas efter samma principer, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst.

Krigsmakten omfattar i personellt hänseende ett antal på visst sätt bestämda krigsbefattningar. Dessa måste till övervägande del besättas med värnpliktiga. Sådana placeras även i relativt hög befälsställning eller eljest i ansvarsfulla uppgifter. För att de skall kunna fylla dessa uppgifter måste de ges utbildning i fred. Tiden för utbildningen varierar efter den uppgift den värnpliktige fått sig tilldelad. I princip bestämmes utbildningstiden inte längre än som anses oundgängligen nödvändigt för att den värnpliktige skall kunna sköta sin uppgift. De varierande tjänstgöringstiderna för olika kategorier värnpliktiga förklaras alltså av att de avsedda uppgifterna i krig är starkt differentierade.

Även tjänstgöringsuppgifterna för de vapenfria bör enligt utredningens mening väljas så, att den enskildes personliga kvalifikationer och lämplighet kan tillvaratas på ett för både honom och samhället lämpligt sätt. Ett tillgodoseende av önskemålet att de vapenfria skall beredas en meningsfylld tjänstgöring i fredstid inom samhällsområden, där ett uttalat behov av reservpersonal föreligger under krigstid, begränsar dock i praktiken valet av tjänstgöringsuppgifter. Då de angivna önskemålen knappast kan tillgodoses, om inte relativt kvalificerade tjänstgöringsuppgifter erbjudes, följer därav att utbildningstiden inte heller kan sättas allt för kort.

Från rättsvisesynpunkt kan hävdas, att tjänstgöringstiden för den vapenfrie inte bör understiga den längsta tjänstgörings-

tid, som han hade kunnat åläggas som värnpliktig i vapentjänst. Denna tid utgör f. n. 600 dagar. Om 1960 års värnpliktsutrednings förslag genomförs kommer denna tid att ökas till 653 dagar. Bestäms tjänstgöringstiden för de vapenfria på nyss antytt sätt skulle man undvika nuvarande föga tilltalande förhållande att en värnpliktig, som uttagits till underofficersutbildning eller specialtjänst tidsmässigt gör en vinst på 75 respektive 15 dagar genom att övergå till vapenfri tjänst. Det skulle emellertid innebära en ökning i förhållande till vad som nu gäller med mer än 100 dagar, förutsatt att värnpliktsutredningens förslag genomförs. En ökning av sådan omfattning inger starka betänkligheter. Det övervägande antalet värnpliktiga, som erhåller vapenfri tjänst, har enligt nuvarande lagstiftning en tjänstgöringstid i vapentjänst om 394 dagar. För dem innebär övergången till vapenfri tjänst att utbildningstiden ökas med 131 dagar. Om tjänstgöringstiden för de vapenfria blir den här antydda, och spännvidden mellan den kortaste och längsta tjänstgöringstiden i vapentjänst dessutom väsentligt ökas enligt värnpliktsutredningens förslag, skulle övergången till vapenfri tjänst i vissa fall innebära mer än dubbelt så lång tjänstgöringstid som i vapentjänst. Det är enligt utredningens mening en orimlig lösning.

Vid övervägande av de olika synpunkter, som påverkar frågan om tjänstgöringstidens längd, har utredningen stannat för att föreslå, att densamma fastställs till 540 dagar, d. v. s. samma tjänstgöringstid, som f. n. gäller för värnpliktiga uttagna till specialtjänst.

Enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar skall till specialtjänst uttagna fullgöra en grundläggande utbildning om 394 dagar i vilken ingår *dels* soldat- och befälsutbildning eller enbart soldatutbildning, *dels* fackutbildning och

facktjänstgöring. I syfte att bibringa och vidmakthålla av för avsedd mobiliseringsbefattning erforderliga insikter kan de härutöver åläggas att fullgöra fortsatt tjänstgöring under högst 146 dagar. Tjänstgöringen fördelas över hela värnpliktsiden beroende på tjänstegrensuttagningen. Som exempel på sådan fördelning kan nämnas, att de för utbildning till personalvårdsassistenter och fältpräster uttagna värnpliktiga först fullgör en grundläggande soldatutbildning och befälsutbildning under 85 dagar, för att senare inkallas till en sammanhängande fackutbildning och facktjänstgöring under 335 dagar. Den återstående fortsatta tjänstgöringen fullgöres i tre tjänstgöringsomgångar om vardera 40 dagar. Den totala tjänstgöringstiden utgör således 540 dagar.

Den föreslagna tjänstgöringstiden för vapenfria är i huvudsak avpassad med hänsyn till de utbildningskrav, som måste uppställas för bl. a. ledningsreparations-tjänsten vid statens järnvägar, brand-tjänsten vid luftfartsverket, den föreslagna nya maskinistutbildningen vid vattenfallsverket, olika former av reparations-tjänst samt sjukvårdsutbildning inom det allmänt civila medicinalväsendet om ett med hänsyn till avsedda tjänstgöringsuppgifter under krigstid godtagbart resultat skall kunna uppnås. Betydelsen av en effektiv fredsutbildning framstår klart mot bakgrunden av de ökade krav, som under krigstid kommer att ställas på de vapenfria både i fråga om ansvar och förmåga att lösa de anvisade uppgifterna.

Det faktum, att den vapenfria tjänstgöringen dessutom kan betraktas som en form av specialtjänst, och då åtskilliga av de vapenfria har en sådan utbildning och yrkesinriktning, att de sannolikt kunnat bli uttagna till specialtjänst vid krigsmakten motiverar ytterligare den föreslagna tjänstgöringstiden.

Enligt utredningens mening bör de 540 dagarna uppdelas på en grundutbildning av i huvudsak motsvarande längd som den nuvarande första tjänstgöringsomgången, medan återstående tjänstgöringstid fullgöres i kortare tjänstgöringsomgångar, som fördelas över hela värnpliktsiden med hänsyn till inom olika tjänstegrenar föreliggande behov av repetitions- och vidareutbildning.

Utredningen förutsätter att den föreslagna utbildningstiden kan komma att revideras med hänsyn till den framtida tekniska utvecklingen och erfarenheten av utbildningsverksamheten på samma sätt som sker i fråga om de värnpliktigas tjänstgöringstid.

Fredsorganisationerna har i sin förut omnämnda undersökning uttalat att tjänstgöringstidens längd bör bestämmas så, att det inte för den vapenfria framstår som om han straffades för sin åsikt. De önskar därför i likhet med vad som gäller i USA och Västtyskland, att tjänstgöringstiden för vapenfria inte bör vara längre än för värnpliktiga i lägsta man-skapsgrad, d. v. s. meniga soldater.

Att nämnda undersökning gett stöd för en sådan uppfattning är förståeligt. Varje tvångsmässigt ålagd tjänstgöring som medför ett väsentligt ingrepp i den enskildes personliga förhållanden eller leder till avbräck i hans inkomst- eller utbildningsförhållanden, framstår lätt som impopulär. Mot denna bakgrund är det av intresse att notera, dels att 8,4 respektive 13,3 procent inom fredsorganisationernas båda undersökningsgrupper inte ansett sig kunna ta ställning till frågan, dels att 5,0 respektive 7,8 procent funnit det nuvarande tjänstgöringstillägget vara riktigt. Kommentarer till svaren understryker, att det föreligger risker för missbruk av vapenfrihetsinstitutet. Även utredningen har vid sina samtal med vapenfria mött förståelse för önskemålet om en lösning, som ger full rättvisa åt dem,

som av ärlig övertygelse sökt och medgivits vapenfri tjänst, samtidigt som det lämnas rimliga garantier mot missbruk av vapenfrihetslagstiftningen. Om den vapenfria tjänstgöringen fastställs till den kortaste tjänstgöringstiden för värnpliktiga i vapentjänst, skulle uppenbarligen riskerna öka för att personer av egoistiska skäl försöker erhålla vapenfri tjänst i stället för att göra värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning. Mot detta har invänts, att missbruk kan motverkas genom att prövningsförfarandet görs mera rigoröst än som nu är fallet. En sådan väg anser utredningen inte framkomlig. Svårigheten — för att inte säga omöjligheten — att med säkerhet bedöma en människas inre övertygelse gör, att utrymme för missbruk alltid kommer att finnas, hur noggrant prövningsförfarandet än utformas.

Enligt vad utredningen inhämtat från motsvarande utländsk lagstiftning synes där förekommande tjänstgöringstillägg ha motiverats med angelägenheten att motverka missbruk av vapenfriheten. Det förhållandet att USA och Västtyskland inte stadgar förlängd tjänstgöringstid för vapenfria, bör ses mot bakgrunden av att USA inte har allmän värnplikt och att den årliga värnpliktskontingenten i Västtyskland är maximerad.

Möjligheterna till missbruk talar i realiteten för att tjänstgöringstiden för de vapenfria bör förlängas i förhållande till vad som gäller för värnpliktiga i vapentjänst. Det torde f. ö. ligga i de uppriktiga vapenfrias eget intresse, att möjligheten att erhålla vapenfri tjänst inte missbrukas.

Med ett system, som utgår från tjänstgöringstiden för den uttagningskategori till vilken den vapenfrie skulle ha hänförs om han inte medgivits vapenfri tjänst, och om det till denna tid lägges en proportionellt bestämd tjänstgöringstid, skulle man i och för sig kunna mot-

verka missbruk och tillgodose rättvisesynpunkter. Skulle 1960 års värnpliktsutrednings förslag genomföras kommer det emellertid att finnas minst sju olika variationer i fråga om tjänstgöringstidens längd för vapenfria. Då dessa för sin utbildning som vapenfria självfallet måste uttagas till den tjänstegren för vilken de med hänsyn till läggning och kunskaper är mest lämpade, skulle varje tjänstegren komma att inrymma vapenfria med inbördes högst varierande tjänstgöringstider. En sådan ordning skulle medföra förutom administrativa besvärligheter att de för varje tjänstegren bestämda utbildningsmålen i många fall inte kan uppnås. En dylik lösning är därför orealistisk.

Vid bedömningen av de olika omständigheter som här redovisats, har utredningen kommit till den uppfattningen att en lika lång tjänstgöringstid för samtliga vapenfria är lämpligast oavsett deras uttagning i vapentjänst. Mot en sådan ordning lär inte kunna resas några väsentliga invändningar om man betänker, att grunden för medgivandet till vapenfri tjänst är densamma för alla vapenfria, nämligen att samvetsnöd skulle uppkomma om vederbörande tvingas att fullgöra värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Om grunderna för den enskildes krav på särbehandling och lagens villkor för medgivande av vapenfrihet är lika för alla, bör rimligen även konsekvenserna delas lika av alla vapenfria.

Utredningen föreslår sålunda

att vapenfri skall vara skyldig att för sin utbildning i fredstid fullgöra en tjänstgöring av 540 dagar,

att denna tjänstgöringstid i regel uppdelas i en grundutbildning av i huvudsak motsvarande längd som den nuvarande första tjänstgöringsomgången medan den återstående tjänstgöringstiden fullgöres i kortare tjänstgöringsomgångar, som fördelas över hela värn-

pliktstiden med hänsyn till det inom de olika tjänstegrenarna föreliggande behovet av repetitions- och vidareutbildning.

Tillgodoräkandet av fullgjord tjänst

Enligt 6 § lagen om vapenfria värnpliktiga äger Konungen besluta, huruvida och i vilken omfattning avkortning i tjänstgöringstid med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring må äga rum i fall, där någon, som fullgjort viss del av honom enligt värnpliktslagen åliggande tjänstgöringsskyldighet, erhållit tillstånd att tjänstgöra som vapenfri eller där någon till följd av att sådant tillstånd återkallats eller ändrats, upphört att vara vapenfri.

Närmare bestämmelser om tillgodoräkande av tjänstgöring är inte utfärdade, utan Kungl. Maj:t beslutar i varje särskilt fall hur mycket tjänstgöring, som skall fullgöras. Enligt vad utredningen inhämtat tillämpas därvid följande praxis.

Vid övergång till vapenfri tjänst räknas i princip tillgodo all fullgjord vapentjänstgöring enligt 27 § 1 mom. värnpliktslagen. För underofficersuttagna, vilkas tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen är längre än den vapenfria tjänsten, räknas dock vapentjänst inte tillgodo i sådan omfattning, att tjänstgöringen som vapenfri därigenom kommer att bli kortare än den återstående tiden i vapentjänst. Vid återgång till vapentjänstgöring räknas fullgjord vapenfri tjänstgöring tillgodo, dock inte så stor del, som motsvarar vad den värnpliktige vid övergången till vapenfri tjänst ålagts fullgöra som vapenfri utöver vad han då hade att fullgöra i vapentjänst (»tillägget» räknas alltså inte tillgodo).

Såvitt angår värnpliktiga, som övergår till vapenfri tjänst, innebär detta, med bortseende från underofficersuttagna, att tjänstgöringstiden i vapentjänst och va-

penfri tjänst tillsammans blir densamma vid vilken tidpunkt av värnplikts-tiden övergången till vapenfri tjänst ännu sker.

En värnpliktig, som inte gjort någon vapentjänst, åligger för närvarande att fullgöra vapenfri tjänst om 525 dagar. En värnpliktig, som fullgjort första tjänstgöringen i vapentjänst om 304 dagar, ålägges att i vapenfri tjänst göra $(525 - 304 =)$ 221 dagar eller således tillsammans med vapentjänsten 525 dagar. Av denna princip följer, att värnpliktig, som fullgjort all fredstjänstgöring, 394 dagar, ålägges att som vapenfri göra $(525 - 394 =)$ 131 dagar.

Utredningen föreslår i annat sammanhang, att prövningen av ansökningar om vapenfri tjänst anförtros en särskild nämnd och att tjänstgöringsfrågorna i första hand handläggas av arbetsmarknadsstyrelsen. Om en sådan decentralisering sker torde — om inte Kungl. Maj:t alltjämt vill förbehålla sig prövningen av tillgodoräkningsfrågor i varje särskilt fall — särskilda bestämmelser behöva utfärdas i ämnet.

Utredningens synpunkter

Tvekan synes inte böra råda om att nuvarande huvudprincip — att fullgjord vapentjänst räknas tillgodo alltjämt bör gälla. Som framgår av vad tidigare anförts, tillämpas därjämte den regeln, att tiden för den vapenfria tjänstgöringen inte får bli kortare än den tid, som återstår för den värnpliktige att fullgöra i vapentjänst, dock självfallet med den begränsningen att den vapenfria tjänstgöringen totalt inte får överstiga det i lagen föreskrivna dagantalet eller således enligt utredningens förslag 540 dagar.

Beträffande värnpliktiga, vilkas totala tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen understiger den för vapenfria föreskrivna högsta tjänstgöringstiden, talar rättvise-

skäl olika vapenfria emellan för nuvarande praxis, varigenom tjänstgöringstiden i vapenfri tjänst bestämmes så, att den tillsammans med förut fullgjord vapentjänst blir lika lång för alla vapenfria, oavsett när under värnpliktstiden vederbörande beviljas vapenfri tjänst.

För värnpliktig som först sedan han fullgjort en stor del av vapentjänstgöringen kommer till uppfattningen att det skulle innebära samvetsnöd för honom att bära vapen mot annan och därför har relativt kort tid kvar att fullgöra vapentjänst, kan det onekligen — t. ex. om han hunnit bilda familj — te sig hårt att behöva fullgöra en tjänstgöring som vapenfri, vilken är kanske flera gånger längre än den tid som återstår för honom i vapentjänst. Det kan tänkas innebära en viss frestelse för en sådan värnpliktig att dagtinga med sitt samvete hellre än att begära vapenfri tjänst. Med samhällets inställning att den enskilde inte skall tvingas att bära vapen om därvid skulle uppkomma samvetsnöd för honom, är inte väl förenligt att den enskilde utsättes för frestelse av antytt slag.

Utredningen vill med hänsyn till det anförda förorda, att för här avsedda fall eljest åliggande tjänstgöringstid i vapenfri tjänst nedsättes.

I vilken omfattning reducering bör ske och i vilken situation den bör sättas in är en fråga om avvägning mellan å ena sidan de synpunkter, som talar för att den vapenfria tjänstgöringen tillsammans med eventuellt redan fullgjord vapentjänst görs lika lång för alla vapenfria och å andra sidan ett skäligt beaktande av situationen för dem, som vid övergång till vapenfri tjänst har relativt kort tid kvar av sin vapentjänstgöring.

Inom utredningen har diskuterats i huvudsak två olika system för att åstadkomma en önskvärd reducering. Båda systemen skall här något beröras.

Det ena systemet är baserat helt på vad den värnpliktige har kvar att göra i vapentjänst vid tiden för övergången. Om den vapenfrie vid användande av vanliga tillgodoräkningsregler skulle behöva fullgöra exempelvis mer än dubbelt så lång vapenfri tjänstgöring som den för honom återstående vapentjänsten, reduceras tiden för den vapenfria tjänsten till det antal dagar, som motsvarar dubbla återstående tiden för vapentjänsten. En sådan regel skulle — med hänsyn till det fall att den värnpliktige redan fullgjort all eller nästan all fredstjänstgöring i vapentjänst — behöva kompletteras med en bestämmelse om kortaste tjänstgöringstid i vapenfri tjänst, exempelvis 60 dagar, dock endast för sådana värnpliktiga, vilkas totala tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen understiger den för vapenfria gällande.

Det nu skisserade systemet kan åskådliggöras med följande jämförelse med nuvarande tillgodoräkningssystem. En värnpliktig, som har en total tjänstgöringstid i vapentjänst av 390 dagar, har fullgjort 270 dagar härav och har således kvar att göra 120 dagar. Med nuvarande tillgodoräkningsregler och med tillämpning av utredningens förslag om 540 dagars tjänstgöringstid för vapenfria blir den vapenfria tjänstetiden ($540 - 270 =$) 270 dagar. Med det nyss beskrivna systemet reduceras tjänstgöringstiden ytterligare till 240 dagar, motsvarande dubbla återstående tjänstgöringstiden i vapentjänst, 120 dagar. Om den värnpliktige i stället har 150 respektive 90, 60, 30 eller 0 dagar kvar ger det nuvarande systemet 300, 240, 210, 180 och 150 dagars vapenfri tjänst medan det förut skisserade systemet skulle ge 300, 180, 120, 60 och 60 dagar.

För värnpliktskategorier med kortare total tjänstgöringstid i vapentjänst än i det förut valda exemplet sätter reduceringen enligt systemet in på ett tidigare

skede och ger större differenser ju kortare tid som återstår. För värnpliktskategorier med längre total tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen än i exemplet gäller det motsatta förhållandet.

Det andra av de båda inom utredningen diskuterade systemen tar mera än det förra hänsyn till hur lång tjänstgöring den värnpliktige i det enskilda fallet fullgjort vid övergången till vapenfri tjänst. För att i görligaste mån undvika tröskelproblem och åstadkomma en relativt enkel reduceringsmetod grundas beräkningen av fullgjord vapentjänst på hela månadsintervaller (30 dagar). För ändamålet framräknas en koefficient, som erhålles om skillnaden (spännvidden) mellan den vapenfria tjänstgöringstiden och för den för respektive kategorier i vapentjänst avsedda tiden divideras med 30.

Om exempelvis tjänstgöringstiden för vapenfria är den av utredningen föreslagna, d. v. s. 540 dagar, och tiden för vapentjänst är 390 dagar blir koefficien-

ten $\left(\frac{540-390}{30}\right)$ 5. Det innebär att den värnpliktige för varje fullgjord månadsintervall i vapentjänst får tillgodoräkna sig 5 dagar. (Samma beräkningsmetod kan tillämpas även för andra tjänstgöringskategorier.)

En värnpliktig, som i likhet med tidigare exempel, har en total tjänstgöringstid i vapentjänst av 390 dagar och fullgjort 270 dagar härav, har således kvar att göra 120 dagar.

Om utredningens förslag om 540 dagars tjänstgöringstid för vapenfria genomföres, har vederbörande att fullgöra en återstående tjänstetid av 270 dagar. Då de fullgjorda 270 dagarna motsvarar nio månadsintervaller ($270:30=9$) blir tillgodoräkandet enligt denna metod 45 dagar. I stället för 270 dagar skall alltså den vapenfrie fullgöra en återstående tjänst av 225 dagar ($270-45=225$).

Följande tablå visar hur systemet i fråga verkar vid olika stadier av fullgjord vapentjänst.

Maximal tjänstgöringstid för vapenfria	Fullgjord vapentjänst	Skillnad i dagar	Reducering antal dagar	Återst. tjänstgöring	Anmärkning
540	30	510	5	505	
540	60	480	10	470	
540	90	450	15	435	
540	120	420	20	400	
540	150	390	25	365	
540	180	360	30	330	
540	210	330	35	295	
540	240	300	40	260	
540	270	270	45	225	
540	300	240	50	190	Grundutbildning fullgjord
540	330	210	55	155	
540	360	180	60	120	
540	390	150	65	85	All fredstjänstgör. fullgjord

Skillnaden i verkningar mellan de två systemen kan i huvudsak sägas innebära följande. Det sist beskrivna systemet sätter in extra reducering av den vapenfria tjänstgöringstiden redan vid övergång

efter 30 dagars vapentjänst varefter reduceringen beskriver en jämnt stigande kurva till dess att övergång sker då all fredstjänstgöring fullgjorts. Det först beskrivna systemet sätter in den extra re-

duktionen först på en senare tidpunkt av tjänstgöringen, — efter 240 dagar — men reduktionen sker därefter i en brantare skala än enligt det andra systemet. Båda systemen synes i och för sig kunna användas, eventuellt också en kombination av desamma. Inom utredningen har emellertid sympatierna vägt över till förmån för det sist beskrivna systemet.

Vad härefter angår frågan om tillgodoräkning av fullgjord vapenfri tjänstgöring vid återgång till vapentjänst har utredningen icke funnit anledning föreslå någon ändring i nu gällande praxis, innebärande att tillgodoräkning sker, dock icke i så stor utsträckning att tiden för vapentjänstgöringen därigenom kommer att understiga för den värnpliktige återstående vapenfri tjänstgöring.

Beredskapstjänst m. m.

Enligt nu gällande lagstiftning bör vid inkallelse av vapenfri till beredskapsövning eller beredskapstjänstgöring jämlikt 27 § 2 mom. respektive 28 § värnpliktslagen såvitt möjligt iakttagas, att vapen-

fri skall tjänstgöra en tredjedel längre än han skulle ha tjänstgjort om han inte erhållit vapenfri tjänst. Bakgrunden här till synes vara att söka *dels* i att riskerna för missbruk bedömts vara särskilt framträdande under tider av påtagligare krigsfara, *dels* av en strävan att i möjligaste mån rättvist fördela bördorna av en beredskaps- eller krigstjänstgöring.

Mot bakgrunden av de i annat sammanhang redovisade riktlinjerna för de vapenfrias tjänstgöringsuppgifter vari bl. a. förutsättes, att de vapenfria skall placeras till tjänstgöring inom för samhället viktiga arbetsområden, där personalförstärkning erfordras under krigstid eller där personal kan frigöras för andra för samhället väsentliga uppgifter, synes särskilda föreskrifter rörande tjänstgöringstidens längd i dessa avseenden inte vara av behovet påkallade.

Utredningen föreslår sålunda

att fullgjord värnpliktstjänstgöring respektive vapenfri tjänst räknas tillgodo enligt det av utredningen förordade alternativet.

KAPITEL IX

De vapenfrias förmåner

Ekonomiska och sociala förmåner

Vapenfria har f. n. rätt att under tjänstgöring erhålla beklädnad, förplägnad, förläggning och sjukvård samt åtnjuta avlöning m. m. enligt i huvudsak samma regler, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst. Däremot erhåller de inte den förhöjning av penningbidraget, som normalt skall ske efter 304 dagars tjänstgöring, förrän efter 404 dagars tjänst. Inte heller utgår utbildnings- eller tjänstgöringspremier under den förlängda tjänstgöringen.

Om vapenfri tjänstgör vid civil myndighet kan denna göra framställning direkt till närmast tjänstgöringsplatsen beläget förband ur armén om tillhandahållandet av angivna förmåner. Därest förmånerna inte lämpligen kan tillhandahållas därifrån, skall de på motsvarande grunder ordnas genom den myndighet, vid vilken vederbörande tjänstgör. Sålunda kan t. ex. myndigheten förhyra bostad för förläggning av vapenfria i enlighet med bestämmelserna i Kungl. Maj:ts brev 30/9 1960 rörande inkvartering och reseersättning m. m. åt värnpliktiga. Vidare må myndigheten träffa avtal med civil läkare om erforderlig läkarvård för vapenfria. Även beklädnadsersättning kan erhållas enligt härför gällande grunder om inte av kronan tillhandahållna uniformspersedlar utnyttjas.

Utredningens synpunkter

Enligt utredningens uppfattning bör de vapenfria under sin tjänstgöring erhålla

ekonomiska och sociala förmåner enligt samma regler och omfattning, som gäller för värnpliktiga i allmänhet. Det innebär bl. a., att även penningbidraget förhöjes efter 304 dagars tjänstgöring samt att tjänstgöringspremie utgår enligt motsvarande grunder, som gäller för i specialtjänst uttagna värnpliktiga.

Bärandet av uniform

I fråga om bärandet av uniform föreskrives i generalorder (nr 1300/1961) rörande uttagning och tjänstgöring m. m. för vapenfria, att vapenfri under tjänstgöring i fred må, om han så önskar, bära egen civil beklädnad. Undantag gäller dock för den, som tjänstgör vid krigsmakten, där vederbörande regementschef med hänsyn till tjänstens krav kan föreskriva att uniform av modifierad typ skall bäras. I praktiken har emellertid skyldigheten att bära uniform under fredstjänstgöring begränsats till att gälla vapenfria, som tjänstgör vid garnisonsbrandkårer och som är förlagda inom kasernområdet.

Vid tjänstgöring under krig föreligger obligatorisk skyldighet att bära uniform för vid krigsmakten tjänstgörande vapenfri, medan utanför krigsmakten tjänstgörande vapenfri skall bära den beklädnad, som anbefalles av vederbörande civila myndighet.

Utredningens synpunkter

Enligt vad utredningen kunnat konstatera har i vissa fall psykologiskt betinga-

de problem uppkommit vid tillämpningen av de ovan angivna uniformsbestämmelserna. Från de vapenfrias sida har även direkt till utredningen framförts önskemål om att ingen vapenfri bör tvingas att bära uniform var han än tjänstgör.

Då utredningen i annat sammanhang föreslagit, att all vapenfri tjänstgöring skall förläggas till områden utanför krigsmakten, följer därav att angivna önskemål automatiskt kan tillgodoses under fredstjänstgöring genom redan gällande bestämmelser. Däremot torde det — med hänsyn till de vapenfrias egen säkerhet och skydd i enlighet med bl. a. internationella och folkrättsliga konventioner — vara nödvändigt att bibehålla bestämmelser om att vapenfria vid tjänstgöring under krigstid skall vara skyldiga att bära den beklädnad, som anbefalles av vederbörande civila myndighet, vid vilken den vapenfrie tjänstgör.

Vapenfri bör liksom nu äga rätt till beklädnadsersättning enligt härför gällande bestämmelser om han inte begagnar sig av rätten att erhålla fri beklädnad. Därjämte bör han erhålla erforderliga överdrags- eller skyddskläder genom den myndighet, vid vilken tjänstgöringen fullgöres.

Personalvård m. m.

Till utredningen har överlämnats en av försvarsstabens personalvårdsbyrå upprättad promemoria, i vilken bl. a. anföres att de vapenfria under sin tjänstgöring ofta är missgynnade ifråga om tillgång till bl. a. radio, TV och dagliga tidningar. Kostnaderna härför bestrids för värnpliktiga i vapentjänst i regel genom medel från vederbörande förbands personalkassa. Då emellertid de militära förbandens personalkassemedel knappast kan utnyttjas för bestridande av trivselfrämjande åtgärder för vapenfria, som är förlagda utanför kasernområde, bör det enligt byråns mening övervägas att

på annat sätt ställa erforderliga medel till förfogande.

Utredningens synpunkter

Utredningen har i samband med företagna studiebesök kunnat konstatera, att det på vissa håll råder en eftersläpning i angivna avseenden. I den mån fasta radio- och TV-apparater förekommer har dessa i allmänhet anskaffats genom frivillig insamling eller »uttaxering» bland vid förläggningen tjänstgörande vapenfria samt deras utbildningschefer och arbetsledare.

Enligt utredningens mening bör det ankomma på vederbörande myndighet att ställa medel till förfogande för angivna ändamål och annan trivselfrämjande verksamhet.

Inte heller synes de vapenfria annat än i begränsad utsträckning ha tillhanda hållits de studiebidragsförmåner, som värnpliktiga i allmänhet kan erhålla i form av bidrag till bl. a. korrespondensstudier eller annan studieverksamhet. Då statsmedel årligen anvisas för detta ändamål och ställes till vederbörande militära chefers förfogande för bl. a. fritidsundervisnings- och föreläsningsverksamhet för värnpliktiga talar rättviseskäl för, att även de vapenfria bör komma i åtnjutande av samma förmåner. Härför erforderliga statsmedel bör ställas till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för att disponeras för fritidsundervisning m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med för värnpliktiga i allmänhet gällande bestämmelser.

I detta sammanhang bör även framhållas, att önskemål framförts om bättre service åt vapenfria när det gäller enskild rådgivning, t. ex. ifråga om under tjänstgöringen utgående ekonomiska och sociala förmåner till dem själva och deras anhöriga. Särskilt påtagligt har detta varit fallet vid förläggningar, belägna på relativt långt avstånd från de

militära förbandens personalvårdsexpeditioner. Skriftliga orienteringar rörande förmåner o. dyl., som i allmänhet sammanställts av vederbörande förbandskonsulent, har ofta visat sig otillräckliga för de konkreta frågeställningarna i det enskilda fallet.

Det har även omvitnats från förläggningar belägna inom garnisonsorter där förbandskonsulent finns, att de vapenfrias besöksfrekvens för enskild rådgivning varit betydande. Inte sällan har det rört sig om principiella och praktiska spörsmål, som direkt sammanhänger med vapenfrihetslagstiftningen och tjänstgöringen. Från vederbörande chefers och arbetsledares sida har även vitsordats, att denna enskilda rådgivningsverksamhet varit av stor betydelse för undanröjande av missförstånd och därigenom även varit befrämjande för anpassningen till tjänstgöringen.

Med hänsyn till den vikt personalvårdsverksamheten måste tillmätas i ovan anförda hänseenden finner utredningen det angeläget, att möjligheter till regelbunden mottagning för enskild rådgivning ordnas genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg.

Till utredningen har vidare framförts önskemål om att de vapenfria skall få framföra önskemål eller diskutera frågor rörande bl. a. trivsel, förläggning och utbildning på motsvarande sätt, som nu sker genom kompaniassistenterna vid de militära förbanden.

I samband med företagna studiebesök har utredningen kunnat konstatera, att

vid vissa förläggningar tillämpas en ordning, som ger de vapenfria möjlighet att genom en av dessa vald förtroendemän direkt till utbildningschefen framföra önskemål och förslag i olika frågor. Då detta förtroendesystem synes fylla sitt avsedda ändamål, bör det kunna genomföras vid alla förläggningar. Dessutom bör — i överensstämmelse med de för förslagsverksamheten för värnpliktiga gällande bestämmelserna — de vapenfria erhålla rätt att få ingivna förslag till förbättringar av bl. a. drift- och utbildningsmetoder bedömda och belönade.

Sammanfattningsvis föreslår alltså utredningen

att de vapenfria under tjänstgöringen erhåller ekonomiska och sociala förmåner enligt samma regler och omfattning som gäller för värnpliktiga samt att tjänstgöringspremier utgår enligt motsvarande grunder, som gäller för värnpliktiga i specialtjänst,

att de under tjänstgöring i fred får rätt att istället för fri beklädnad bära egna civila kläder och därvid uppbära beklädnadsersättning enligt nuvarande regler, men att de under tjänstgöring i krigstid bör vara skyldiga att bära den beklädnad, som anbefalles av den myndighet vid vilken de tjänstgör,

att de erhåller personalvårdsförmåner i samma omfattning som gäller för värnpliktiga samt rätt att få förslag rörande drifts- och utbildningsfrågor bedömda och i förekommande fall belönade enligt för förslagsverksamheten för värnpliktiga gällande bestämmelser.

KAPITEL X

Ersättning för vapenfrias arbetsinsatser

Nuvarande förhållanden

I riksdagsrevisorernas berättelse 1962 upptogs bl. a. frågan om fördelningen av kostnaderna för vapenfrias tjänstgöring. Därvid konstaterades att dessa i betydande utsträckning kommenderades till civilt arbete utanför krigsmakten för statens eller kommuns räkning. Sålunda beräknades bl. a. att luftfartsstyrelsen årligen tilldelats 41.760 tjänstgöringsdagar, vattenfallsstyrelsen 6.795, järnvägsstyrelsen 30.182, Uppsala universitets skogsförvaltning 70.257 och domänstyrelsen 8.535.

Då utgifterna för en vapenfri — bortsett från administrationskostnader o. dyl. — då beräknades till ca 16 kronor per dag, skulle vid ett totalt årligt uttag av ca 200.000 tjänstgöringsdagar kostnaderna för de vapenfrias tjänstgöring uppgå till ca 3,2 milj. kr för år. Eftersom vederbörande myndighet i allmänhet inte erlade någon ersättning för dessa arbetsprestationer medförde detta, att t. ex. Uppsala universitets skogsförvaltning subventionerades med ca 1 milj. kronor årligen.

Enda undantaget från denna regel utgjorde de vapenfria, som tjänstgjorde vid domänstyrelsen. Enligt ett mellan domänstyrelsen och försvarets civilförvaltning år 1954 träffat avtal skulle domänverket betala en ersättning som motsvarade 60 procent av den avtalsenliga lönen för skogsarbetare. Ifråga om avverkningsarbete skulle ersättningen dock beräknas enligt gällande ackordsprislista med avdrag av 3 procent för slitage av

verktyg, som verket tillhandahållit. I avräkning på denna ersättning skulle domänverket svara för kostnaderna för de vapenfrias förläggning, medan övriga ekonomiska och sociala förmåner skulle bestridas av försvaret.

Enligt revisorernas mening borde motsvarande ordning tillämpas även för övriga utanför försvaret stående myndigheter, som tillgodogjorde sig de vapenfrias arbetsprestationer. Framförallt borde detta gälla alla de myndigheter, som bedriver rent affärsmässig verksamhet. Revisorerna yrkade därför, att åtgärder skulle vidtagas i syfte att tillrättalägga de angivna förhållandena.

Statsutskottet anförde i sitt utlåtande (nr 124 år 1963) att de myndigheter, särskilt affärsdrivande verk, som anlitar vapenfri arbetskraft, i princip borde belastas med utgifter för denna.

Sedan riksdagen beslutat, att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge tillkänna vad utskottet sålunda anført, har statsrådet och chefen för försvarsdepartementet uppdragit åt utredningen att även pröva frågan om bestridande av kostnaderna för vapenfria, som tas i anspråk av myndighet utanför krigsmakten.

Utländska jämförelser

Vid en jämförelse med utländsk lagstiftning i hithörande frågor kan bl. a. följande framhållas.

I Norge är offentliga institutioner, som utnyttjar vapenfria, skyldiga att till staten inbetala en ersättning, som f. n. upp-

går till 15 kr/dag. Däremot utgår ingen ersättning till staten för vapenfria, som fullgör lägerarbete.

I *Nederländerna*, där vapenfria bl. a. utnyttjas inom de affärsdrivande verken, är vederbörande myndighet skyldig att till statsverket avstå lönen i den befattning i vilken den vapenfrie tjänstgör. Detta innebär t. ex., att om en vapenfri utnyttjas i en ingenjörsbefattning, måste verket inleverera motsvarande lön till statskassan. Mot detta system har kritik framförts av de berörda myndigheterna, vilken främst motiveras med att de vapenfria i regel inte kan fullgöra motsvarande arbetsprestation, som en fast anställd befattningshavare skulle göra.

Utredningens synpunkter

Enligt utredningens mening bör staten vara skyldig att svara för alla kostnader, som är föranledda av den lagstadgade tjänstgöringsskyldigheten för de vapenfria enligt samma principer, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst. Staten bör sålunda i princip bestrida både utbildningskostnader och utgående ekonomiska och sociala förmåner.

Om däremot de vapenfria efter genomgången grundläggande utbildning ställes till annan myndighets, institutions eller organisations förfogande för praktisk tjänstgöring i uppgifter för vilka myndigheten (motsv.) i annat fall skulle fått vidkännas direkta utgifter, bör ersättning härför erläggas till staten. Sådana statliga myndigheter och institutioner, som för sin verksamhet uteslutande eller huvudsakligen är beroende av statsmedel, bör dock kunna undantagas från ersättningsskyldighet. I dessa fall kan det endast bli fråga om en budgetteknisk redovisningsform, som medför administrativt merarbete utan att ge något praktiskt utbyte.

Kravet på administrativ förenkling bör

även vara vägledande vid utformningen av ersättningssystemet. Därav följer bl. a. att någon individuell arbetsvärdering med hänsyn till civila kvalifikationer eller personlig lämplighet inte kan tillämpas. Även om utredningens förslag rörande en differentierad uttagning och vidgade tjänstgöringsområden genomföres, lär likväl huvuddelen av de vapenfria komma att tjänstgöra inom områden, där deras civila utbildning eller yrkesinriktning inte kan åberopas enligt allmänna utbildnings- och lönemässiga regler. Det måste även beaktas, att de vapenfria tjänstgör under begränsad tid, och att viss del av denna åtgång för introduktionsutbildning under vilken de inte kan förväntas göra en fullvärdig arbetsinsats.

Då huvuddelen av de vapenfria således får anses sakna tillräcklig yrkesvana och samtliga — oavsett civil utbildning och yrkesinriktning — under hela sin tjänstgöring är under utbildning för de avsedda uppgifterna under krigstid, bör de närmast jämföras med aspiranter eller biträden. Den föreslagna ersättningen till statsverket bör därför beräknas med utgångspunkt från avtalsenlig aspirant- eller biträdeslön.

I praktiken innebär detta, att exempelvis luftfartsverket för varje vapenfri, som fullgör praktisk brandtjänst vid luftfartsbrandkårerna erlägger en ersättning till statsverket motsvarande den lön en brandmannaaspirant skulle ha erhållit. På samma sätt har t. ex. landstingen att erlagga ersättning till staten motsvarande sjukvårdsbiträdeslön för vid sjukvårdsinrättningar tjänstgörande vapenfria.

I princip bör ersättning erläggas fr. o. m. den dag de vapenfria börjar sin praktiska tjänstgöring eller den senare tidpunkt då introduktionsutbildningen avslutas. Från denna ersättning bör avräknas de kostnader vederbörande myndighet (motsv.) i förekommande fall haft för grundutbildning av de vapenfria.

Ersättningen bör i förekommande fall regleras genom avtal mellan statsverket och berörda myndigheter. Utredningen förutsätter att ifrågavarande avtal kontinuerligt revideras med hänsyn till de lönemässiga förändringarna på arbetsmarknaden samt att närmare bestämmelser härom utfärdas i administrativ ordning.

Avsättning av medel till fredsforskning

Som framgår av särskild bilaga har från fredsorganisationernas håll hemställts att inkomsterna av de vapenfrias arbetsinsatser skall avsättas till u-landsbistånd och/eller fredsforskning. Fredsorganisationerna har därvid hänvisat till det i Norge sedan år 1962 tillämpade systemet där UNICEF (FN:s barnfond) på detta sätt årligen tillföres ca 1 miljon norska kronor.

Enligt av försvarsstabens pressavdelning publicerade uppgifter i upplysningsfoldern »Militära fakta 1964» beräknas den genomsnittliga dagskostnaden för en värnpliktig under budgetåret 1964/65 uppgå till kronor 25:71 under första tjänstgöring och kronor 39:35 under repetitionsövning. Redan därav torde följa, att någon reell »behållning» för statsverket inte uppkommer. Statens totala utgifter för utbildning av de vapenfria torde nämligen komma att överstiga den ersättning, som skäligen kan uttagas av de affärsdrivande verk och andra civila myndigheter och institutioner, som kan komma att disponera vapenfria under deras praktiska tjänstgöring.

I princip bör också enligt utredningens mening storleken av statens bidragsverk-

samhet bestämmas av andra faktorer — exempelvis genom att ställa dem i relation till nationalinkomsten — än avkastningen av viss verksamhet eller enskildas eller grupper arbetsinsatser. Inom den sålunda fastställda bidragsramen anvisas därefter erforderliga statsmedel. Varifrån medlen sedan kommer är av mindre betydelse än den effekt, som uppnås.

Härtill bör läggas, att samma önskan att genom sin tjänstgöring påverka storleken av statens bidrag till u-landshjälp och fredsforskning kan finnas även hos värnpliktiga, som fullgör vapentjänst. En önskan, som i så fall bör respekteras i samma grad som de vapenfrias. Då detta skäl emellertid inte kan grunda vapenfrihet föreligger uppenbara risker för viss irritation från de i vapentjänst uttagna värnpliktigas sida, vilket i sin tur kan medföra psykologiska återverkningar ifråga om de vapenfrias ställning.

Det kan således anföras både principiella skäl och rättviseskäl mot att de ersättningar, som olika verk och institutioner inbetalar till statsverket för de vapenfrias tjänster, av detta skall vidarebefordras till u-landshjälpen eller fredsforskningen. Psykologiska skäl kan emellertid likväl tala för, att fredsorganisationernas önskan i angivna hänseende tillmötesgås. Skulle även statsmakterna finna detta lämpligt, anser utredningen, att de belopp, som inlevereras till statsverket som ersättning för de vapenfrias arbetsprestationer i första hand avsättes till fredsforskning. Samma tillvägagångssätt bör emellertid komma till användning i de fall då militär personal mot ersättning utför arbete för civil myndighets räkning.

KAPITEL XI

Kostnader

Som en följd av utredningens förslag att de vapenfria skall överföras från försvarsdepartementet till inrikesdepartementet bör även fjärde huvudtiteln avlastas kostnaderna för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring. Då emellertid statens kostnader för detta ändamål i princip inte förändras, och då staten alltså är skyldig att bestrida dessa, har utredningen icke ansett sig böra upptaga denna utgiftspost till närmare prövning. Av samma skäl har utredningen inte heller ansett sig böra bedöma omfattningen av den personalförstärkning vid arbetsmarknadsstyrelsen, som kan visa sig erforderlig vid ett genomförande av utredningens förslag. Med hänsyn till att arbetsmarknadsstyrelsen redan genomför en betydande beredskapsregistrering och de nya arbetsuppgifterna berör ett relativt litet antal vapenfria, synes kostnadsökningen bli relativt måttlig. I realiteten torde den uppvägas av motsvarande besparingar vid de myndigheter, som nu har att handlägga ärenden rörande vapenfria.

Övriga av utredningens förslag föranledda direkta kostnader redovisas här nedan.

Ersättning åt ordförande och ledamöter

Enligt utredningens uppfattning bör ordföranden i nämnden för vapenfrihetsprövning leda och övervaka prövningsverksamheten samt underteckna utgående expeditioner. Ordföranden kommer följaktligen att få upprätthålla täta kontak-

ter med nämndens sekretariat. Med hänsyn härtill bör ordföranden tillerkännas *dels* ett fast arvode, *dels* särskilt sammanträdesarvode. Även nämndens ordinarie ledamöter torde med hänsyn till uppgiftens art och omfattning tillerkännas ersättning enligt motsvarande grunder. Ersättning till suppleant, som tjänstgör i ordinarie ledamots ställe bör däremot endast utgå i form av traktamente enligt kommittékungörelsen.

Ovan angivna kostnader torde uppskattningsvis kunna beräknas till ca 20 000 kronor.

Kostnader för nämndens sekretariat

I förhållande till den nuvarande ordningen, då ärendena inkommer till Kungl. Maj:ts kansli i berett skick, förutsätter utredningens förslag att ansökningshandlingarna skall direkt insändas till nämnden och genom dess försorg beredas för slutligt avgörande. I inledningsskedet lär det dessutom vara nödvändigt, att utarbeta anvisningar för prövningsverksamheten och kontinuerligt meddela råd och vägledning till de särskilda lokala utredningsmän, som skall biträda vid prövningen. Såväl omfattningen av arbetsuppgifterna som karaktären av dessa motiverar därför en heltidsanställd sekreterare. Befattningen bör avses för byrådirektör.

Ifråga om behovet av biträdespersonal vill utredningen tills närmare erfarenheter vunnits, begränsa sig till att före-

slå en befattning som kontorist för registrering och expeditionella göromål. Utredningen förutsätter att tillfälligt behov av skrivhjälp o. dyl. kan tillgodoses genom försvarsdepartementets försorg.

De lönemässiga kostnaderna för ovan angivna befattningshavare beräknas uppgå till ca 59 000 kronor. Lönerna har därvid beräknats enligt lägsta löneklassen i respektive lönegraderna A 27 och A 9 statens allmänna avlöningsreglemente.

Ersättningar till utredningsmän, experter m. fl.

Utredningen föreslår att ersättning till utredningsmännen liksom hittills utgår per utfört utredningsuppdrag. Ersättningens storlek, vilken nu är 50 kr per undersökning, bör i princip höjas till vad som gäller för andra motsvarande personutredningar. Nämnden bör dock modifiera ersättningen med hänsyn till utredningsuppdragets omfattning. Den årliga kostnaden härför kan beräknas till ca 70 000 kronor, vilket i förhållande till nuläget innebär en kostnadsökning med ca 35 000 kronor.

Enligt utredningens förslag skall nämnden i vissa fall även kunna inhämta yttrandet o. dyl. från särskild expertis. Kostnaden för därav föranledda ersättningar beräknas till ca 5 000 kronor.

Övriga kostnader

Utredningen förutsätter att erforderliga lokaler och inventarier ställas till prövningsnämndens förfogande genom försvarsdepartementets försorg.

Nämnden bör dessutom disponera ett eget omkostnadsanslag för bl. a. rese- och traktamentskostnader samt expenser. Förslagsvis uppföres 10 000 kronor till erforderliga rese- och traktamentskostnader för nämnden och dess sekreteriat samt till kostnader för sådan personlig inställelse för nämnden, som i vissa fall

förutsättes kunna ifrågakomma för sökande eller annan person. Även kostnaderna för expenser uppföres med förslagsvis 10 000 kronor.

Kostnaderna för prövningsnämndens verksamhet och tjänsterna hos nämnden bör uppföras antingen på särskilt anslag under fjärde huvudtiteln eller redovisas under anslaget till vissa nämnder under samma huvudtitel. Med hänsyn till svårigheten att bestämma kostnadsramens storlek förutsätter utredningen att Kungl. Maj:t i förekommande fall medger att denna må överskridas.

Ekonomiska förmåner till vapenfria

Enligt utredningens förslag förutsättes att de vapenfria åtnjuter samma ekonomiska och sociala förmåner som värnpliktiga i vapentjänst. Kostnaderna härför torde därför i princip inte förändras genom utredningens förslag. Här upptages därför endast de kostnadsökningar, som är föranledda av utredningens förslag rörande förhöjt penningbidrag och införande av tjänstgöringspremier.

Förslaget att förhöjt penningbidrag skall utgå efter det vederbörande fullgjort en tjänstgöring av 304 dagar medför en årlig kostnadsökning av ca 70 000 kronor, medan de föreslagna tjänstgöringspremierna beräknas kosta ca 75 000 kronor.

Härtill kommer kostnaderna för den föreslagna personalvården och annan fritidsverksamhet, vilka torde kunna beräknas till ca 15 000 kronor.

Samtliga kostnader för ekonomiska och sociala förmåner bör belasta elfte huvudtiteln.

Sammandrag av kostnader

Utredningens förslag beräknas sammanfattningsvis medföra en kostnadsökning för statsverket av omkring 300 000 kronor enligt följande uppställning.

A. Kostnader under fjärde huvudtiteln

*Nämnden för vapenfrihetsprövning*1) *Avlöningar och särskilda ersättningar*

Arvoden till ledamöter, förslagsvis	20 000	
Avlöningar till anställd personal, förslagsvis	59 000	
Ersättningar till utredningsmän och experter, förslagsvis	75 000	154 000

2) *Omkostnader*

Rese- och traktamentskostnader, förslagsvis	10 000	
Expenser, förslagsvis	10 000	20 000

Summa fjärde huvudtiteln kronor 174 000

Härav kostnadsökning kronor 139 000

B. Kostnader under elfte huvudtiteln

Ekonomiska och sociala förmåner till vapenfria

Förhöjt penningbidrag, förslagsvis	70 000	
Tjänstgöringspremier, förslagsvis	75 000	
Personalvårds- och fritidsverksamhet, förslagsvis	15 000	160 000

Summa elfte huvudtiteln kronor 160 000

Vid beräkningarna har hänsyn inte tagits till de ersättningar, som affärsdrivande verk m. fl. enligt utredningens förslag skall erlagga till statsverket för utnyttjande av de vapenfrias arbetskraft. Ersättningarnas sammanlagda belopp torde i vart fall inte komma att under-

stiga den beräknade kostnadsökningen, 300 000 kronor.

Ej heller har redovisats nuvarande kostnader för ekonomiska förmåner åt de vapenfria, vilka enligt utredningens förslag skall överföras från fjärde till elfte huvudtiteln.

Sammanfattning

Villkoren för medgivande av vapenfri tjänst

Den i vårt land nu gällande vapenfrihetslagstiftningen innefattas i 1943 års lag rörande vapenfria värnpliktiga. I denna stadgas att värnpliktig, för vilken bruket av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, må fullgöra tjänstgöring såsom vapenfri. Denna samvetsnöd förutsättes kunna grundas på såväl religiösa som s. k. etiska skäl.

Utredningen förutsätter att dessa villkor alltjämt skall utgöra förutsättningen för medgivande av vapenfrihet och föreslår, att lagtexten i förtydligande syfte erhåller följande lydelse:

»Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med värnpliktigs allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för den värnpliktige medföra samvetsnöd, må denne erhålla tillstånd att i stället för värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri tjänstepliktig fullgöra tjänstgöring i den ordning denna lag stadgar.»

Genom formuleringen »allvarlig personlig övertygelse» vill utredningen ge uttryck för sin uppfattning, att det väsentliga är övertygelsen i sig själv, medan det eller de motiv, som föranlett övertygelsen, kan vara av skiftande natur. Samtidigt vill utredningen starkt understryka, att det endast är i avseende på reaktionen mot militärtjänstgöringens yttersta konsekvenser — att tvingas bruka vapen mot annan — som en särbehandling bör komma ifråga.

Utredningens förslag att uttrycket »djup samvetsnöd» skall utbytas mot en-

bart »samvetsnöd» innebär inte någon ändring i sak. Utredningen anser emellertid att ordet samvetsnöd i sig självt ger uttryck för en så djupgående konflikt-situation, att någon gradering i djup eller mindre djup logiskt sett inte är möjlig.

Ansöknings- och prövningsförfarandet

I syfte att åstadkomma bästa möjliga förutsättningar för en objektiv och enhetlig prövning av ingivna framställningar om medgivande av vapenfri tjänst föreslår utredningen, att en central prövningsnämnd — förslagsvis kallad Nämnden för vapenfrihetsprövning — inrättas. Nämnden bör bestå av sju ledamöter, som förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid. Ordföranden bör vara lagfaren domare. Av ledamöterna bör en företräda svenska kyrkan, en frikyrkosamfunden samt en psykologisk prövningsverksamhet. De övriga tre ledamöterna utses bland personer, som på grund av sina personliga kvalifikationer är väl lämpade för uppdraget.

Nämnden bör vid sin prövningsverksamhet äga befogenheter att inhämta kompletterande uppgifter eller yttranden från såväl sökanden som enskilda personer, organisationer eller myndigheter samt antingen själv eller genom särskilda utredningsmän verkställa den utredning i övrigt, som befinnes nödvändig för prövningen. Om så anses lämpligt bör den sökande kunna föreläggas att personligen inställa sig inför nämnden. Även annan person, t. ex. läkare eller annan expert, skall kunna anmodas att till eller

inför nämnden lämna utlåtande, som bedömes vara av betydelse för ärendets avgörande. Kostnaderna för sådan personlig inställelse liksom annan utredning ersättes av statsverket.

Genom tillkomsten av en central prövningsnämnd med föreslagen sammanfattning och befogenhet, torde rimliga krav på objektiv och enhetlig prövning vara tillgodosedda. Därmed föreligger även sakliga och rationella skäl för att beslutanderätten i vapenfrihetsfrågor, som nu tillkommer Kungl. Maj:t, delegeras till prövningsnämnden. Nämndens beslutanderätt begränsas dock till att avse frågan om huruvida de av sökanden anförda skälen skall anses grunda vapenfrihet. Däremot bör nämnden — bl. a. av psykologiska skäl — inte avgöra frågor rörande uttagning, tilldelning eller tjänstgöring. Det bör dock vara nämnden obehaget att i vissa fall, t. ex. då tjänstgöringen utgör en integrerande del av prövningen, föreslå därav betingade åtgärder.

Nämndens beslut förutsättes kunna överklagas till Kungl. Maj:t av sökanden. Kungl. Maj:t bör även förbehållas beslutanderätten i de fall vederbörande under återopande av samvetsskäl vägrar att fullgöra ålagd militärtjänstgöring eller gör framställning om »hel befrielse». Nämnden skall dock vara skyldig att i sådana fall avge yttrande eller förslag.

Ansökan om vapenfrihet bör innehålla en utförlig motivering för de skäl, som utgör anledningen till att sökanden inte anser sig kunna fullgöra värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning, samt referenser till minst två trovärdiga personer, som väl känner sökanden och hans förhållanden. Ansökningen bör insändas till inskrivningsnämnden eller — om sökanden redan fullgör värnplikts-tjänstgöring — till vederbörande förbandschef. Sedan ansökningen kompletterats med kvalifikationskort och läkarbesiktningshandlingar översändes den direkt till pröv-

ningsnämnden, som låter verkställa erforderlig undersökning och utredning i ärendet. I detta syfte bör nämnden kunna utse lämpliga lokala utredningsmän som biträden i prövningsverksamheten. Det förhållandet, att huvuddelen av de sökande återopar religiösa skäl, talar för att präster i svenska kyrkan eller frikyrkopastorer alltså bör kunna anlitas som utredningsmän. Utredningen anser dock, att även andra personer skall kunna anlitas. I båda fallen bör personer med psykologisk utbildning eller erfarenhet av social eller kurativ utredningsverksamhet främst komma ifråga. Nämnden förutsättes utfärda erforderliga anvisningar samt meddela utredningsmännen råd och vägledning för deras medverkan i prövningsverksamheten.

Inskrivnings- och urvalsprövning

Utredningen föreslår dessutom att vissa åtgärder vidtages i samband med inskrivningsförrättningarna för att bl. a. åstadkomma en urvalsprövning likvärdig den, som till vapentjänst uttagna värnpliktiga får genomgå. Av det skälet föreslås sålunda att alla, som anmäler sin avsikt att söka vapenfri tjänst, skall genomgå vanlig exploration. Då emellertid denna är konstruerad i syfte att utröna vederbörandes lämplighet för befälsutbildning eller viss militär tjänst bör den i ovan angivna fall utvidgas till att belysa även sådana faktorer, som kan tjäna till ledning såväl vid vapenfrihetsprövningen som vid uttagningen till viss vapenfri tjänst och som även kan vara av värde för vederbörandes anpassning till denna. I detta syfte föreslår utredningen även att det i samband med inskrivningsförrättningen upprättade kvalifikationskortet hålles tillgängligt vid uttagning och fördelning till utbildning och tjänstgöring av vapenfria på samma sätt som redan gäller för värnpliktiga i vapentjänst.

Uttagning, registrering m. m.

Den vapenfria tjänstgöringen bör enligt utredningens mening förläggas helt utanför krigsmakten. Tjänstgöringen bör inte betraktas som värnplikts-tjänstgöring utan träda i stället för denna såsom en särskild tjänsteplikt. Den vapenfrie bör under tjänstgöringen inte anses som krigsman och därför inte heller vara underkastad de för krigsman gällande straffbestämmelserna i brottsbalken m. m. I följd härav bör den vapenfrie inte längre betecknas vapenfri värnpliktig utan i stället förslagsvis vapenfri tjänstepliktig.

Utredningen föreslår vidare, att uttagning till tjänstgöring, som nu sker av Kungl. Maj:t, överlåtes till civil myndighet. Vid valet av lämplig uttagningsmyndighet för vapenfria har utredningen stannat för att föreslå, att dessa uppgifter bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen. Avgörande har därvid varit dels det förhållandet, att arbetsmarknadsstyrelsen har att svara för handläggningen av arbetskraftsfrågor i såväl freds- som krigstid, dels att arbetsmarknadsstyrelsens omfattande erfarenhet av yrkesväglednings- och yrkesutbildningsverksamhet gör den synnerligen lämplig att svara för uttagning, utbildning och fördelning till tjänstgöring även av vapenfria. Då arbetsmarknadsstyrelsen förutsättes kunna överlåta viss fackutbildning och tjänstgöring på andra myndigheter bör inom denna inrättas ett samarbetsorgan i vilket berörda utbildningsmyndigheter är företrädare.

Till följd av utredningens nu redovisade förslag torde frågor om vapenfrias uttagning och tjänstgöring komma att överföras från försvarsdepartementet till inrikesdepartementet.

Utredningen föreslår även, att arbetsmarknadsstyrelsen skall vara registreringsmyndighet för vapenfria och svara för deras inkallelse till utbildning samt

fördelning till tjänstgöring i såväl freds- som krigstid.

I detta sammanhang föreslås även att vissa åtgärder vidtages i syfte att meddela saklig information rörande innebörden av vapenfrihetslagstiftningen och tjänstgöringsförhållandena för de vapenfria.

Tjänstgöringens art

Vid sina överväganden rörande möjligheterna att vidga området för de vapenfrias tjänstgöring har utredningen funnit sig böra utgå från de förhållanden, som kan komma att råda under krigstid inom ett för totalförsvar organiserat samhälle. Genom en utförlig redovisning av den i vårt land förekommande beredskapslagstiftningen inom olika samhällsområden, vill utredningen påvisa att det totala försvaret i krigstid omspannar alla samhällsområden och omfattar de samlade åtgärder, som från statens sida måste vidtagas för att värna vårt lands självständighet och skydda befolkningens liv och egendom. I ett sådant läge är det följaktligen inte möjligt, att finna tjänstgöringsuppgifter, som inte direkt eller indirekt kan anses ingå i det totala försvaret.

I detta sammanhang vänder sig utredningen mot vissa extrema uppfattningar, som tar sig uttryck i motvilja att utföra varje form av tjänstgöring därför att den kan komma det totala försvaret tillgodo. En sådan uppfattning är både förnuftsmässigt orimlig och etiskt oförsvarlig. Rätten att av samvetsskäl bli befriad från vapentjänst innebär en undantagsställning som enligt utredningens mening måste motsvaras av en beredvillighet från de vapenfrias sida att inte driva sina krav utöver de gränser, som förnuft och etik uppställer.

Utredningen föreslår, att följande riktlinjer uppdrages för de tjänstgöringsupp-

gifter, som kan ifrågakomma för vapenfria.

Uppgifterna, såväl i freds- som krigstid, skall vara sådana, att samvetsskäl mot att fullgöra dessa inte rimligen kan åberopas av någon.

Tjänstgöringen under krigstid bör avse för samhället betydelsefulla uppgifter. Dessa bör väljas inom områden, där personalförstärkning erfordras eller där personal frigöres för andra för samhället väsentliga uppgifter.

Fredstjänstgöringen bör ordnas så, att hela tjänstgöringstiden användes till en effektiv och ändamålsenlig utbildning för uppgifterna under krigstid och meningsfylld tjänstgöring inom ifrågavarande eller närliggande områden.

De uttagningsprinciper och tjänstgöringsvillkor, som gäller för vanliga värnpliktiga, bör i huvudsak tillämpas även för de vapenfria.

Med utgångspunkt från dessa riktlinjer föreslår utredningen att uttagning av vapenfria bör ske till följande tjänstegrenar.

1. Civilförsvarsutbildning i brandtjänst. Den nuvarande utbildningen i brandtjänst, som förekommer vid luftfartsverket, garnisonsbrandkårerna och civilförsvarsskolorna, föreslås centraliseras till luftfartsverket, som äger härför erforderliga, effektiva och ändamålsenliga utbildningsresurser. Den praktiska delen av grundutbildningen (nuvarande första tjänstgöringsomgången) förläggs till flygplatsbrandkårerna. Där emot bör repetitionsutbildningen centraliseras till civilförsvarsskolorna och där kompletteras med särskild utbildning i räddnings- och röjningstjänst. I övrigt förutsättes civilförsvarsstyrelsens utbildningsverksamhet i dessa avseenden begränsas till att avse viss specialutbildning för sådana vapenfria, som endast har att fullgöra kortare tid i vapenfri tjänst. Den nuvarande utbildningen av vapenfria vid

garnisonsbrandkårerna bör slopas som en följd av utredningens förslag att all vapenfri tjänstgöring skall fullgöras utanför krigsmakten.

2. Reparationstjänst vid Statens järnvägar. Utredningen har funnit den nu förekommande ledningsreparationsutbildningen vara effektivt och ändamålsenligt bedriven. Den bör därför ifrågakomma även i fortsättningen. Utredningen föreslår dessutom att viss utbildning i maskin- och motorreparationstjänst försöksvis prövas.

3. Reparationstjänst vid vattenfallsverket. Utredningen förordar, att den nuvarande linjereparationsutbildningen bibehålles och att den praktiska tjänstgöringen i sin helhet sker inom tjänstegrensområdet enligt motsvarande principer, som tillämpas inom ledningsreparationstjänsten vid Statens järnvägar. Den nu förekommande utfyllnadstjänsten, som huvudsakligen utgöres av skogsarbete o. dyl., bör slopas och ersättas av bl. a. reparationstjänst avseende den lokala elkraftsdistributionen. Den praktiska tjänstgöringen förutsättes kunna ske även inom kommunala eller andra icke statliga elkrafts-distributionsföretag. Utredningen föreslår dessutom, att en ny utbildningsgren — maskinisttjänst — försöksvis prövas i syfte att tillgodose behovet av reservpersonal för manuell betjäning av vissa kraftverksanläggningar under krigstid.

4. Hälso- och sjukvårdstjänst. Utredningen föreslår, att uttagning av vapenfria bör ske till hälso- och sjukvårdstjänst för att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov av reservpersonal under krigstid. Den nuvarande försvarsmedicinska assistenttjänstgöringen för vapenfria läkare och medicine kandidater bör bibehållas. Motsvarande utbildning bör försöksvis ordnas för vapenfria tandläkare. Däremot föreslår utredningen, att nu förekom-

mande uttagning av vapenfria till sjukvårdsutbildning inom krigsmakten slopas.

Den föreslagna utbildningen och praktiska tjänstgöringen i fred bör organiseras och genomföras enligt av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd utfärdade närmare anvisningar.

Utredningen föreslår dessutom, att tjänstgöring inom ambulanstjänst och handikappvård skall kunna medges i vissa fall. Denna utbildning bör i första hand anknytas till den allmänna rehabiliteringsverksamheten, men i speciella fall kunna organiseras genom de handikappades riksförbund, Röda Korset eller andra ideella eller religiösa hjälporganisationer i samverkan med vederbörande landsting eller kommunala myndigheter.

5. *Ekonomitjänst.* Utredningen föreslår att uttagning till ekonomitjänst bör ske i syfte att i första hand tillgodose det ekonomiska försvarets behov av reservpersonal inom folkförsörjningens områden under krigstid. Utbildningen bör därvid främst avse tyngre transport-, reparations- och arbetstjänst inom vilka områdena personalbehovet inte lämpligen kan tillgodoses genom kvinnlig arbetskraft.

Den härför erforderliga utbildningen och tjänstgöringen i fredstid bör organiseras och genomföras av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med berörda myndigheter.

6. *Expeditionstjänst.* Uttagning av vapenfria till expeditionstjänst bör ske i syfte att tillgodose behovet av viss reservpersonal inom främst den statliga och kommunala förvaltningen under krigstid. Utredningen föreslår vidare, att härför lämpliga vapenfria med social eller socialkameral studieinriktning eller bestyrkt lämplighet som ungdomsledare bör beredas möjlighet att genomgå viss fortsatt utbildning i syfte att göra dem användbara som biträden inom ungdomsledareverksamhet eller annan barnavår-

dande eller nykterhetsfrämjande verksamhet inom inkvarteringskommunerna under krigstid. På motsvarande sätt bör lämpliga vapenfria med teologisk utbildning eller studieinriktning beredas möjlighet att genomgå viss praktisk utbildning i syfte att göra dem användbara som biträden i kyrklig församlings- och expeditionstjänst.

Den för uttagning i expeditionstjänst erforderliga utbildningen och fördelning till praktisk tjänstgöring bör samordnas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Utredningen är däremot inte beredd att biträda de förslag, som från olika håll framförts om att u-lands- eller fredskårstjänst skulle godkännas som alternativtjänst för vapenfria. Enligt utredningens uppfattning, vilken förstärkts vid samtal med bl. a. enskilda vapenfria, är en sådan alternativtjänstgöring inte realistisk, främst med hänsyn till de höga utbildningskrav, som måste ställas ifråga om en sådan tjänstgöring. De oeftergivliga kraven ifråga om bl. a. språkkunskaper och stor yrkesskicklighet, torde endast i undantagsfall motsvaras av de vapenfria vid tiden för grundutbildningens fullgörande. Det faktum, att den undre gränsen för uttagning till fredskårstjänst bestämts till 22 år, lägger i allmänhet även praktiska hinder i vägen. Utredningen förordar dock, att härför lämpliga vapenfria i speciella fall bör kunna medges tjänstgöring i Sverige vid vissa svenska hjälporgan eller hjälporganisationer med internationell anknytning, t. ex. SIDA, Röda Korset m. fl.

Jehovas vittnen

En i vapenfrihetssammanhang särartad grupp utgör Jehovas vittnen. Dessa är undantagslöst totalvägrare. I allmänhet vägrar de att inge ansökning om vapenfri tjänst och i den mån ansökan göres avses alltid hel befrielse från värnplikts-tjänstgöring. Då författningsenligt stöd

saknas för bifall av en sådan framställning, har den nuvarande vapenfrihetslagstiftningen kommit att tillämpas på Jehovas vittnen såtillvida, att de av Kungl. Maj:t förklarats »skola hava» att fullgöra vapenfri tjänst. Då de emellertid vägrar att utföra även den civila arbetstjänst, som de anvisas vid Uppsala universitets förvaltning, resulterar detta i åtal och fängelsestraff för grovt tjänstefel. Reaktionskedjan avbryts emellertid i regel, sedan vederbörande avtjänat 10 mån. fängelse, genom att Kungl. Maj:t förordnar, att de inte vidare skall in-kallas.

Vid samtal med representanter för Jehovas vittnens svenska ledning har utredningen lämnat en utförlig orientering rörande bl. a. den i annat sammanhang föreslagna handikappvården. Enligt utredningens mening är den av så utpräglat humanitär karaktär, att samvetsbetänkligheter mot fullgörandet av densamma inte rimligen kan uppstå. Utredningen har också förklarat sig beredd att förutsättningslöst diskutera de yttre formerna för dess genomförande. Då emellertid Jehovas vittnen förklarat sig förhindrade att ens diskutera frågan, har utredningen som en sista utväg förklarat sig beredd att förutsättningslöst upptaga till prövning varje uppslag från deras egen sida, som kunde vara ägnat att lösa den föreliggande konfliktsituationen. Även detta erbjudande har avvisats med motiveringen, att de i egenskap av »Gud Jehovas stridsmän inte kan gå i annan maktssold».

Enligt utredningens mening har Jehovas vittnen därmed ådagalagt en så påtaglig likgiltighet för demokratisk samhälls- och rättsordning, att de måste betraktas som olämpliga att nyttjas till samhällets skydd. När de uppenbart inte kan användas för någon samhällsnyttig insats under krigstid, förefaller det meningslöst att belasta samhället med kost-

nader och besvär för fredsutbildning av dem. Därför bör det enligt utredningens mening allvarligt övervägas att temporärt olämpligförklara Jehovas vittnen enligt motsvarande grunder, som tillämpas för vissa alkoholskadade eller asociala personer.

Tjänstgöringstidens längd

Utredningen föreslår, att tiden för den vapenfria tjänstgöringen i fred skall bestämmas till 540 dagar och fullgöras med en grundutbildning av i huvudsak motsvarande längd som den nuvarande första tjänstgöringsomgången. Den återstående tjänstgöringstiden bör uppdelas i kortare tjänstgöringsomgångar, som fördelas över hela värnpliktstiden med hänsyn till inom de olika tjänstegrenarna föreliggande behoven av repetitions- och vidareutbildning.

Utbildningstidens längd motiveras främst av en anpassning till de krav, som måste uppställas om ett med hänsyn till utbildningsmål och avsedda tjänstgöringsuppgifter under krigstid godtagbart utbildningsresultat skall kunna uppnås. Betydelsen av en effektiv fredsutbildning framstår klar mot bakgrunden av de ökade anspråk, som under krigstid kommer att ställas på de vapenfria både ifråga om ansvar och förmåga att kunna lösa de anvisade uppgifterna.

Utredningen är medveten om att det kan finnas tjänstgöringsuppgifter för vilka en kortare utbildning skulle kunna ifrågakomma. Då emellertid grunden för medgivandet till vapenfri tjänst är densamma för alla värnpliktiga, nämligen att man funnit samvetsnöd skulle uppkomma om vederbörande tvingas att fullgöra värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning och lagens villkor för medgivande av vapenfri tjänst är lika, bör rimligen även de tidsmässiga konsekvenserna härav delas lika av alla.

Den föreslagna tjänstgöringstiden överensstämmer med den tjänstgöringstid, som nu gäller för i specialtjänst uttagna värnpliktiga. Eftersom den vapenfria tjänstgöringen på sitt sätt kan betraktas som en form av specialtjänst, och då åtskilliga av de vapenfria har en sådan utbildning eller yrkesinriktning, att minst uttagning till specialtjänst inom krigsmakten kunnat ifrågakomma, motiverar även detta att tjänstgöringstiden blir densamma som för till specialtjänst uttagna.

Utredningen föreslår dessutom vissa regler för tillgodoräknande av redan fullgjord tjänstgöring vid eventuell övergång från vapentjänst till vapenfri tjänst samt vid återgång till vapentjänst.

Ekonomiska och sociala förmåner till vapenfria

Utredningen föreslår vidare, att vapenfria under tjänstgöring bör äga rätt till motsvarande ekonomiska och sociala förmåner, som utgår till värnpliktiga i vapentjänst. Förhöjning av penningbidraget bör således ske efter 304 dagars tjänstgöring samt tjänstgöringspremier utgå enligt samma regler, som gäller för till specialtjänst uttagna, d. v. s. med för närvarande 150 kronor för varje fullgjord 20-dagarsperiod varmed tjänstgöringen överstiger 394 dagar.

De vapenfria bör dessutom erhålla personalvård och andra fritidsförmåner av i princip samma omfattning som värnpliktiga i vapentjänst. De bör även få möjlighet att väcka förslag till förbättringar av bl. a. utbildnings- och driftsmetoder och i förekommande fall erhålla belöningar härför enligt för förslagsverk-samheten för värnpliktiga gällande regler.

Ersättning för vapenfrias arbetsinsatser

I anledning av det utredningen meddelade uppdraget att framlägga förslag till ersättningsregler för civila myndigheter,

som tillgodogör sig de vapenfrias arbetsinsatser, föreslår utredningen följande.

Ersättningsskyldigheten bör begränsas till de affärsdrivande verken samt andra civila myndigheter och institutioner, som tillgodogör sig vapenfria värnpliktigas arbetsinsatser. Ersättning bör i princip erläggas fr. o. m. den dag, de vapenfria börjar sin praktiska tjänstgöring eller den senare tidpunkt, då introduktionsutbildningen avslutats. Från denna ersättning bör avräknas de kostnader, som vederbörande myndighet (motsv.) i förekommande fall haft för grundutbildning av de vapenfria.

Då huvuddelen av de vapenfria inte kan anses ha tillräcklig yrkesvana för att kunna jämföras med anställd yrkespersonal och samtliga — oavsett civil utbildning och yrkesinriktning — under hela sin tjänstgöring är under utbildning för de avsedda uppgifterna under krigstid, bör de närmast jämföras med biträden eller aspiranter. Den föreslagna ersättningen till statsverket bör därför beräknas med utgångspunkt från avtalsenlig aspirant- eller biträdeslön. Luftfartsverket bör således betala ersättning till statsverket motsvarande den lön en brandmannaaspirant skulle ha erhållit. På samma sätt bör t. ex. landstingen erlägga ersättning motsvarande sjukvårdsbiträdeslön för vid sjukvårdsinrättningar tjänstgörande vapenfria.

Ersättningen bör i förekommande fall regleras genom avtal mellan statsverket och berörda myndigheter.

Avsättning av medel för freds forskning

I anledning av från olika håll framförda önskemål om att behållningen av de vapenfrias arbetsinsatser borde avsättas till u-landsbistånd eller freds forskning, framhåller utredningen bl. a., att statens utgifter för de vapenfrias utbildning torde överstiga den ersättning, som skäligen

kan uttagas av de affärsdrivande verk och andra civila myndigheter och institutioner, som kan komma att disponera vapenfria under deras praktiska tjänstgöring. I princip bör dessutom storleken av statens bidragsverksamhet bestämmas av andra faktorer än avkastningen av viss verksamhet eller enskilda eller grupper arbetsinsatser, exempelvis genom att ställa den i relation till nationalinkomsten. Därtill kommer att samma önskan, att genom sin tjänstgöring påverka storleken av statens bidrag till u-landshjälp, sannolikt finns även hos många värnpliktiga i vapentjänst.

Det kan således anföras både principiella skäl och rättviseskäl mot att de ersättningar, som tillföres statsverket för de vapenfrias arbetsinsatser, av detta vidarebefordras till u-landshjälpen som de vapenfrias speciella bidrag. Däremot kan psykologiska skäl tala för ett dylikt förfarande. Delar även statsmakterna denna uppfattning, anser utredningen, att motsvarande belopp, som inlevereras till statsverket som ersättning för de vapenfrias arbetsprestationer lämpligast av-sättes till fredsforskning. Utredningen anser vidare, att det bör förfaras på

samma sätt i de fall militär personal mot ersättning utför arbete för civil myndighets räkning.

Kostnader

Utredningens förslag beräknas medföra en total kostnadsökning för statsverket av omkring 300 000 kronor. Av beloppet torde 139 000 kronor, avseende kostnader för det föreslagna prövningsförfarandet, komma att belasta fjärde huvudtiteln medan återstoden, 160 000 kronor, som avser kostnader för förbättrade ekonomiska och sociala förmåner åt de vapenfria, föreslås belasta elfte huvudtiteln.

Vid kostnadsberäkningarna har hänsyn icke tagits till de ersättningar, som affärsdrivande verk m. fl. föreslås skola erlagga till statsverket för utnyttjande av de vapenfrias arbetskraft. Dessa ersättningar torde inte komma att understiga den beräknade sammanlagda kostnadsökningen. Ej heller har hänsyn tagits till att enligt utredningens förslag nuvarande kostnader för de vapenfrias ekonomiska förmåner skall överföras från fjärde till elfte huvudtiteln.

Förslag till

Lag om vapenfria tjänstepliktiga

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §

Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med värnplikts allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för den värnpliktige medföra samvetsnöd, må denne erhålla tillstånd att, i stället för värnpliktstjänstgöring, såsom *vapenfri tjänstepliktig* fullgöra tjänstgöring i den ordning denna lag stadgar (*vapenfri tjänst*).

2 §

Vapenfri tjänst skall fullgöras utom krigsmakten. Den som fullgör sådan tjänst skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

Då värnpliktig första gången ingivit ansökning om vapenfri tjänst, skall han, om han så önskar, vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition intill dess ansökningsärendet blivit slutligt avgjort.

3 §

Vapenfri tjänstepliktig skall uttagas till tjänstgöringsuppgifter, som under krig äro betydelsefulla för samhället, såsom

- a) brandtjänst inom civilförsvaret;
- b) reparationstjänst vid statens järnvägar eller statens vattenfallsverk;
- c) hälsovårds- och sjukvårdstjänst in-

om det allmänt civila medicinalväsendet;

- d) ekonomi- eller expeditionstjänst, främst vid statlig eller kommunal förvaltning.

Om tjänstgöringstider m. m.

4 §

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra under en tid av femhundrafyrtio dagar. Tjänstgöringen må fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Beslutas med tillämpning av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, må jämväl vapenfri tjänstepliktig inkallas till tjänstgöring, i förstnämnda fall dock under en sammanlagd tid av högst etthundraåttio dagar.

5 §

Konungen äger besluta huruvida och i vilken ordning avkortning må äga rum, dels i tjänstgöringstid enligt denna lag med hänsyn till redan fullgjord tjänst enligt värnpliktslagen, dels ock i tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen med hänsyn till redan fullgjord vapenfri tjänst.

Konungen äger, där synnerliga skäl föreligga, även i andra fall än i första stycket sägs befria från tjänstgöring enligt denna lag.

6 §

Vapenfri tjänstepliktig, vilken till följd av sjukdom eller skada, vartill tjänstgöringen kan antagas hava varit orsak, icke deltagit i tjänstgöring, äger såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna sig den tid, han sålunda varit frånvarande från tjänstgöring.

Konungen äger förordna huruvida och i vilken mån vapenfri tjänstepliktig, som av annan anledning än nu sagts varit frånvarande från tjänstgöringen, äger tillgodoräkna sig tiden för frånvaro såsom tjänstgöringstid.

7 §

Vapenfri tjänstepliktig, som kallats till tjänstgöring, är skyldig att efterkomma kallelsen. Är han av laga förfall hindrad att inställa sig, skall han så snart ske kan anmäla förfallet till den myndighet, som utfärdat kallelsen.

I avseende å tjänstgöringen skall han ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som meddelas honom av den myndighet eller organisation, hos vilken han tjänstgör.

8 §

Vapenfri tjänstepliktig, som ej fullgör tjänstgöring, är skyldig att så snart hans postadress ändras vidtaga sådan åtgärd att postförsändelse från myndighet, under vilken han lyder, utan dröjsmål kan komma honom till handa.

9 §

Det åligger vapenfri tjänstepliktig att utkvittera postförsändelse från myndighet, under vilken han lyder, samt att taga del av försändelsens innehåll.

10 §

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att lämna vederbörande myndighet erforderliga upplysningar rörande personliga förhållanden, av betydelse för hans tjänst.

11 §

I fråga om vapenfri tjänstepliktigs förmaner i samband med tjänstgöring samt om ersättning i anledning av skada, som han ådragit sig under tjänstgöring, gäller vad Konungen därom stadgar.

Om prövningen av tillståndsärende

12 §

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av en särskild nämnd. Nämnden skall bestå av sju ledamöter, av vilka en, tillika ordförande, skall vara eller hava varit ordinarie innehavare av domarämbete, en skall vara psykolog och två skola vara präster, den ene inom svenska kyrkan och den andre inom annat trossamfund.

Ledamot av nämnden förordnas av Konungen för viss tid. För ledamot förordnar Konungen en eller flera suppleanter. Suppleant skall uppfylla för ledamot stadgade behörighetsvillkor.

13 §

Såsom nämndens beslut gäller den mening, varom de flesta förenat sig. Nämnden är ej beslutför med mindre samtliga ledamöter eller suppleanter för dem deltaga i avgörandet.

Mot ledamot av nämnden gälla samma jäv som i fråga om domare.

14 §

Nämnden äger återkalla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst när den tjänstepliktige ansöker därom eller eljest ändrade förhållanden därtill föranleda.

15 §

Konungen äger i särskilda fall, utan hinder av att ansökan icke gjorts, besluta att värnpliktig skall fullgöra vapenfri tjänst.

Ansvarsbestämmelser m. m.

16 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes vapenfri tjänstepliktig

- a) som olovligen avviker eller utebliver från det ställe, där han skall tjänstgöra eller vistas;
- b) som vägrar eller underlåter att lyda förmans order eller otillbörligen uppehåller orderns fullgörande och det ej är uppenbart att ordern icke angår tjänsten.

Är brottet med hänsyn till omständigheterna att anse som grovt, dömes till fängelse i högst två år.

17 §

Vapenfri tjänstepliktig, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad honom åligger enligt reglementen, instruktioner eller andra allmänna bestämmelser, särskilda föreskrifter eller tjänstens beskaffenhet, dömes, där ej gärningen eljest medför påföljd enligt denna lag, till böter eller fängelse i högst sex månader.

18 §

Den som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet, som i 8—10 §§ sägs, dömes till böter.

19 §

Begår vapenfri tjänstepliktig brott, som i 16 och 17 §§ sägs, och är brottet att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud.

Rätt att ålägga tillrättavisning tillkommer arbetschef eller motsvarande befattningshavare, under vilken den felande lyder.

Vill vapenfri tjänstepliktig begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han därom göra framställning till myndighet, som Konungen bestämmer.

20 §

Utebliver vapenfri tjänstepliktig utan anmält laga förfall från honom ålagd tjänst-

göring, till vilken han blivit kallad i vederbörlig ordning, eller avviker han olovligen därifrån, må han på framställning av den myndighet, under vilken han lyder, omedelbart hämtas på egen bekostnad genom polismyndighets försorg.

21 §

Beslut, som meddelats av den i 12 § angivna nämnden, må överklagas hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till försvarsdepartementet inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet.

22 §

Konungen äger till myndighet, som Konungen bestämmer, uppdraga att besluta om vapenfri tjänstepliktigs uttagning och tjänstgöring samt meddelar de närmare föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den — — —.

Genom lagen upphäves, med den begränsning som följer av vad nedan stadgas, lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga.

Vad i nya lagen stadgas om vapenfri tjänstepliktig skall äga tillämpning jämväl beträffande värnpliktig, som före lagens ikraftträdande erhållit tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst; dock att följande bestämmelser skola iakttagas.

1. Konungen äger förordna, att uttagning till tjänstgöring vid krigsmakten enligt äldre lag alltjämt skall bestå. Värnpliktig, som uttagits till sådan tjänstgöring, skall dock äga rätt att, om han så önskar, överföras till tjänstgöring enligt den nya lagen.

2. Äldre bestämmelser om utbildningstid skola alltjämt tillämpas beträffande värnpliktig, som påbörjat vapenfri tjänstgöring före ikraftträdandet av denna lag.

Förslag till

Lag¹ om ändring i värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967)

Härigenom förordnas dels att 27 § 3 mom. E värnpliktslagen den 30 december 1941¹ skall upphöra att gälla, dels ock att i lagen skall införas en ny paragraf, betecknad 45 a § av följande lydelse.

45 a §

Beträffande värnpliktig, som erhållit tillstånd till tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga, äger förevarande lag tillämpning endast i den mån motsvarande förhållanden icke regleras i förstnämnda lag eller med stöd av denna utfärdade bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den — — —.

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken

Härigenom förordnas, att 21 kap. 20 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Krigsmän äro — — — — — av Konungen.

De som — — — — — särskild tjänsteplikt.

Värnpliktig som, enligt vad därom särskilt stadgas, må i stället för värnplikts-tjänstgöring fullgöra tjänstgöring såsom vapenfri tjänstepliktig, skall icke anses såsom krigsman enligt denna balk.

Krigsman, som — — — — — till denne.

Denna lag träder i kraft den — — —

¹ Omtryckt i SFS 1954: 479.

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas, att 14 § lagen den 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

För mindre — — — — — lämna fartyget (landgångsförbud).

Begår till vapenfri tjänst uttagen krigsman som icke står under militärt befäl förseelse som avses i 21 kap. 11, 14 eller 18 §§ brottsbalken och är förseelsen att anses som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud enligt vad i första stycket sägs.

Ej må — — — — — eller tjänstbarhet.

Denna lag träder i kraft den — — —

¹ Senaste lydelse se SFS 1964: 170.

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen
den 30 juni 1948 (nr 472)

Härigenom förordnas att 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

66 §

Rätt att — — — — — sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot — — — — — för örlogsdepå.

Såvitt angår — — — — — å hemvärdet.

Tillrättavisningsrätt mot krigsman som är uttagen till vapenfri tjänst tillkommer civilförsvars-, brand- och arbetschef i fråga om underställd personal.

68 §

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt. *Till vapenfri tjänst uttagen krigsman, som icke står under militärt befäl, har att göra sådan framställning till befälhavare för det försvarsområde inom vilket han är förlagd.*

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt.

69 §

Ålagd tillrättavisning skall omedelbart gå i verkställighet.

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disciplinstraff ålägges för samma förseelse, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller, om den tillrättavisade upphör att stå under militärt befäl *eller, vad beträffar krigsman som uttagits till vapenfri tjänst och icke står under militärt befäl, om tjänstgöringen upphör.*

Ålagd tillrättavisning skall omedelbart gå i verkställighet.

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disciplinstraff ålägges för samma förseelse, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller, om den tillrättavisade upphör att stå under militärt befäl.

Denna lag träder i kraft den — — —

¹ Senaste lydelse se SFS 1949: 364.

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 13 och 14 §§ civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)

Härigenom förordnas, att 13 och 14 §§ civilförsvarslagen den 22 april 1960 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §

Ej må — — — — — vid krigsmakten.

Ej heller må utan tillstånd av Konungen civilförsvarsplikt åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av lagen om vapenfria tjänstepliktiga åliggande tjänstgöring.

14 §

Om befrielse — — — — — meddela bestämmelser.

Förklarar civilförsvarspliktig att bruk av vapen mot annan *skulle för honom medföra djup samvetsnöd* och gör han genom intyg av minst två trovärdiga personer sannolikt, *att hans samvetsbetänkligheter äro* allvarligt grundade, må tjänstgöring inom ordnings- och bevakningstjänsten icke åläggas honom.

Förklarar civilförsvarspliktig att bruk av vapen mot annan *icke är förenligt med hans allvarliga personliga övertygelse och för honom skulle medföra samvetsnöd* samt gör han genom intyg av minst två trovärdiga personer sannolikt, att *hans inställning till vapenbruk är allvarligt grundad*, må tjänstgöring inom ordnings- och bevakningstjänsten icke åläggas honom.

Då civilförsvarspliktig — — — — — ordnings- och bevakningstjänsten.

Denna lag träder i kraft den — — —

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 8 § lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen)

Härigenom förordnas, att 8 § lagen den 27 november 1953 om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen) skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Kommer riket — — — — — medgiva (tjänsteplikt för medicinalpersonal).

Den som fullgör militärtjänst är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Den som fullgör militärtjänst *eller tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga* är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Denna lag träder i kraft den — — —

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83)

Härigenom förordnas, att 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande.

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande. *Från tjänsteplikt enligt denna lag är jämväl undantagen den som fullgör tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga.*

Den som — — — — — allmän tjänsteplikt.

Beträffande den — — — — — allmän tjänsteplikt.

Om synnerliga — — — — — av tjänsteplikt.

Denna lag träder i kraft den — — —

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

Skall arbetstagaren fullgöra *värnplikts-tjänstgöring*, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommelse träffats att anställningen skall upphöra vid *värnplikts-tjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Arbetstagaren är — — — — — tjänstgöringens början.

(Föreslagen lydelse)

Skall arbetstagaren fullgöra *värnplikts-tjänstgöring eller tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga*, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommelse träffats att anställningen skall upphöra vid *tjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Denna lag träder i kraft den — — —

Specialmotivering

Såsom framgår av vad i det föregående uttalats föreslår utredningen, att den vapenfria tjänstgöringen icke, såsom hittills varit fallet, skall utgöra värnplikts-tjänstgöring utan att den i stället konst-rueras såsom en fristående tjänsteplikt, som fullgöres helt utom krigsmakten. Med hänsyn därtill har utredningen icke funnit möjligt att inom den nuvarande vapenfrilagstiftningens område rymma de bestämmelser i skilda hänseenden som föranledes av utredningens förslag. Utredningen föreslår därför, att nuvarande lag om vapenfria värnpliktiga ersättes med en ny lag om vapenfria tjänsteplik-tiga, anpassad till de principer för de vapenfrias förändrade ställning och tjänstgöring, som utredningen ansett sig böra förorda.

Vad angår uppbyggnaden av den nya lagen måste denna väsentligen komma att reglera frågor, som är speciella för den vapenfria tjänsten. Därförutom bör emellertid finnas vissa stadganden av huvudsakligen samma innehåll som i värnpliktslagen och andra närbesläktade tjänstepliktslagar, såsom om tjänstgö-ringstiden, adressanmälan, uppgiftsskyl-dighet, hämtning och klagorätt. Vidare kräves särskilda bestämmelser om på-följder för brott mot tjänsteplikten. Lag-förslaget disponeras så att allmänna be-stämmelser upptas först, varefter följer föreskrifter om tjänstgöringstider m. m., regler om prövningen av tillståndsärende och sist ansvarsbestämmelser m. m.

Förutom den omarbetning av den egentliga lagstiftningen om de vapenfria, som således ägt rum, har utredningen

även verkställt översyn av vissa författ-ningar med anknytning till denna lag-stiftning.

Lagen om vapenfria tjänstepliktiga

1 §

I denna paragraf anges den grundläggande förutsättningen för att värnpliktig skall erhålla tillstånd att i stället för värnplikts-tjänstgöring fullgöra tjänstgö-ring såsom vapenfri tjänstepliktig. For-muleringen av denna förutsättningen överensstämmer med den som angivits i kapitlet om villkoren för medgivande av vapenfrihet.

2 §

I förevarande stadgande ges till en bör-jan uttryck åt den för hela den före-slagna lagstiftningen väsentliga principen att vapenfri tjänst skall fullgöras utom krigsmakten. Vidare fastslås i enlighet med vad som redan gäller enligt 2 § tredje stycket lagen om vapenfria värn-pliktiga att den, som fullgör vapenfri tjänst, skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

Bestämmelsen i den föreslagna para-grafens andra stycke om att värnpliktig första gången han ansökt om vapenfri tjänst äger vara fri från vapenövningar m. m. har sin motsvarighet i 7 § nyss-nämnda lag.

3 §

I paragrafen kommer till uttryck utred-ningens förslag att uttagningen av de

vapenfria tjänstepliktiga skall ske till uppgifter, som under krigstid är av betydelse för samhället. Vidare har givits exempel på tjänstgöringsområden, som med denna utgångspunkt får anses vara de mest väsentliga och till vilka huvuddelen av de tjänstepliktiga torde komma att uttagas. Med den föreslagna utformningen av stadgandet möjliggöres givetvis uttagning även till andra tjänstgöringsuppgifter.

4 §

I detta lagrum har, förutom att utbildningstidens längd angivits, även intagits en bestämmelse, som närmast motsvarar 3 § andra stycket lagen om vapenfria värnpliktiga och som möjliggör inkallelse av vapenfria tjänstepliktiga under beredskap och krig. Utredningen förutsätter, att vapenfria tjänstepliktiga kan bli friställda från sistnämnda tjänstgörings-skyldighet enligt samma grunder för sådan befrielse som gäller enligt kungörelsen den 10 april 1959 angående uppskov med tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen m.m. (uppskovskungörelsen). Den i den föreslagna paragrafens andra stycke angivna längsta tjänstgöringstiden 180 dagar svarar mot den i 27 § 2 mom. värnpliktslagen föreskrivna längsta tiden för beredskapsövningar.

5 §

Paragrafens första stycke motsvaras för närvarande av 6 § lagen om vapenfria värnpliktiga. Den närmare regleringen av den avkortning av tjänstgöringstid som kan medges för vapenfri tjänstepliktig, vilken redan fullgjort tjänstgöring enligt värnpliktslagen, bör ske i tillämpningsföreskrifter till förevarande lag. Däremot synes motsvarande bestämmelser i fall, då övergång sker från vapenfri tjänst till tjänst enligt värnpliktslagen, lämpligen få sin plats i inskrivningsföordningen den 27 april 1956 (nr 188).

Enligt 5 § värnpliktslagen må Konungen från värnpliktstjänstgöring helt eller delvis befria den som genom naturalisation upptages till svensk medborgare det kalenderår han fyller 25 år eller senare, den som styrker att han i utlandet gjort militärtjänst, den som på grund av långvarig vistelse utom riket ej fullgjort honom åliggande tjänstgörings-skyldighet och, då han återvänder till riket, uppnått en ålder av 30 år samt den som i andra fall än nu sagts visar synnerliga skäl för sådan befrielse. Motsvarande möjlighet till befrielse från vapenfri tjänst bör föreligga. Utredningen har dock icke ansett erforderligt att, såsom skett i värnpliktslagen, ge närmare exempel på de fall, där sådan befrielse kan komma ifråga.

6 §

Innehållet i paragrafen har sin nuvarande motsvarighet i 27 § 3 mom. D värnpliktslagen.

7—10 §§

I den föreslagna lagen liksom i motsvarande lagar om tjänsteplikt torde icke kunna undvaras vissa allmänna bestämmelser om kallelse till tjänstgöring samt om tjänstgöringen. Vidare erfordras vissa ordningsföreskrifter angående adressanmälan, mottagande av postförsändelse och skyldighet att lämna uppgifter, som har betydelse för tjänsten. Bestämmelser i nu berörda avseenden har upptagits i de ovan angivna paragraferna.

11 §

Med hänsyn till att de vapenfria enligt utredningens förslag icke skall fullgöra värnpliktstjänstgöring utan åläggas en fristående tjänsteplikt kan för värnpliktiga gällande bestämmelser angående ekonomiska förmåner i samband med tjänst-

göringen icke utan vidare tillämpas på de vapenfria tjänstepliktiga. Såsom utredningen i det föregående uttalat bör emellertid de vapenfria komma i åtnjutande av ekonomiska och sociala förmåner i väsentligen samma omfattning, som gäller för värnpliktiga i allmänhet. I tillämpningsföreskrifterna till lagen bör intagas närmare stadganden om dessa förmåner, av vilka här endast må nämnas några väsentliga grupper, såsom beklädning och utrustning, förplägnad och förläggning, läkarundersökning o. dyl., sjukvård och tandvård samt avlöning och annan likartad förmån. Av det anförda torde vidare följa att tillämpningsföreskrifterna i nu förevarande hänseenden bör utarbetas med ledning av gällande författningar angående värnpliktigas ekonomiska förmåner. Beträffande dessa författningar må här endast hänvisas till de allra viktigaste såsom värnpliktsavlöningskungörelsen, krigsavlöningsreglementet, familjebidragsförordningen, familjebidragskungörelsen och militäresättningsförordningen.

12 §

I denna paragraf liksom i de båda närmast följande lagrummen har intagits bestämmelser om den särskilda nämnd, som föreslås skola handha prövningen av ansökningar om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst. Närmare föreskrifter om nämndens åliggande och verksamhet i övrigt torde utfärdas av Kungl. Maj:t i en särskild instruktion för nämnden.

13 §

Detta lagrums bestämmelser angående omröstning inom nämnden och förutsättningen för dennas beslutförhet samt om jäv mot ledamot av nämnden har ansetts vara av sådan betydelse, att de bör inflyta redan i lagförslaget. Frågor, som prövas av nämnden, bör avgöras genom majoritetsbeslut. I anslutning där-

till har föreskrivits, att beslut ej må fattas av nämnden med mindre samtliga ledamöter eller suppleanter för dem är närvarande. Den omständigheten att nämnden innehåller ett så relativt stort antal ledamöter som sju kan måhända medföra att det vid tillämpningen av sistnämnda föreskrift stundom kan uppstå vissa svårigheter att samla en fulltalig nämnd. Med hänsyn till den särskilda sammansättning, som nämnden erhållit enligt utredningens förslag, har dock icke ansetts lämpligt att föreslå en domförelsesregel av annat innehåll.

14 §

Liksom nu är fallet (5 § lagen om vapenfria värnpliktiga) bör tillstånd till vapenfri tjänst kunna återkallas, antingen på grund av ansökan eller om eljest ändrade förhållanden föranleda därtill. Exempel på sådana ändrade förhållanden är att den vapenfrie tar anställning som polis eller erhåller annan befattning, i vilken han är skyldig att använda vapen. Även på andra sätt kan det framgå att han icke längre har den inställning till vapenbruk, som enligt 1 § är en förutsättning för tillstånd till vapenfri tjänst.

Den nämnd, som enligt 12 § har att pröva ansökningar om vapenfri tjänst, bör även vara behörig att återkalla givet tillstånd. Betänkligheter synes icke föreligga mot att nämnden ges denna behörighet även i det fall att tillståndet till vapenfri tjänst, efter besvär eller eljest, meddelats av Kungl. Maj:t.

15 §

Bestämmelsen i denna paragraf har föreslagits främst med tanke på de s. k. Jehovas vittnen, vilka i den mån de överhuvud gör någon ansökan regelmässigt begär att bli befriade från varje slag av tjänstgöring. Enligt vedertagen praxis överföres dessa till vapenfri tjänst genom beslut av Kungl. Maj:t. En bestämmelse

som uttryckligen medger sådant överförande synes böra införas i lagen. Beslut i förevarande hänseende torde böra meddelas av Kungl. Maj:t.

16 §

I en lag av förevarande natur kan icke undvaras bestämmelser om påföljder för fel eller försummelser i tjänsten. För närvarande är vapenfria värnpliktiga i dylika hänseenden i egenskap av krigsmän underkastade samma bestämmelser i brottsbalken, lagen om disciplinstraff för krigsmän m. fl. författningar, som gälla för övriga värnpliktiga. Med hänsyn till att de vapenfria enligt utredningens förslag icke kommer att fullgöra värnpliktstjänstgöring och till att deras tjänstgöring sker helt utom krigsmakten bör de vapenfria enligt utredningens mening icke längre anses som krigsmän och de för krigsmän gällande militära straffbestämmelserna icke heller tillämpas på de vapenfria tjänstepliktiga. Utredningen har därför funnit erforderligt att utarbeta förslag till särskilda ansvarsbestämmelser, avsedda endast för de vapenfria. I konsekvens härmed framlägges förslag om att 21 kapitlet 20 § brottsbalken — enligt vilket lagrum såsom krigsmän anses bl. a. värnpliktiga under den tid de i sådan egenskap är tjänstgöringsskyldiga — ändras på sådant sätt, att därav framgår att vapenfri tjänstepliktig icke är att hänföra under begreppet krigsman.

Förevarande paragraf i den föreslagna lagen stadgar straff för undanhållande och lydnadsbrott och motsvaras i brottsbalken av 21 kap. 11 och 12 §§ respektive 1 och 2 §§. För normalfallen har ansetts tillräckligt med möjligheter att kunna döma till fängelse i högst sex månader. För grova fall ansluter sig det föreslagna straffmaximum, fängelse i högst två år, till motsvarande stadgande i civilförsvarslagen (81 §). I sammanhanget må nämnas att många vapenfria

kan förväntas bli uttagna till tjänstgöring vid civilförsvaret. Vid bedömande huruvida brottet är att anse som grovt torde särskilt beaktas om detta blivit begånget under beredskapstillstånd eller krigsförhållanden, om det eljest skett under omständigheter, som medfört särskild fara för lydanden, eller om brottet kunnat medföra annat avsevärt men för tjänsten.

17 §

Enligt denna paragraf möjliggöres bestraffning av alla de fel eller försummelser, som kan begås av de tjänstepliktiga men som icke bestraffas enligt nästföregående paragraf eller inrymmes under de i 8—10 §§ angivna ordningsföreskrifterna. Straffet har satts till böter eller fängelse i högst sex månader, motsvarande normalstraffet för brott som avses i 16 §.

19 §

Liksom hittills kan icke undvaras möjligheter att med lämpliga disciplinära bestraffningsformer komma snabbt och effektivt tillrätta med de många lindrigare former av fel eller försummelser, som den tjänstepliktige kan göra sig skyldig till. I förevarande paragraf föreslås därför att i ringa fall av brott, som i 16 och 17 §§ sägs, den felande i stället för straff må kunna tillrättavisas genom varning, extratjänst eller utgångsförbud. Bestämmelsen motsvarar närmast 14 § lagen om straff för disciplinstraff för krigsmän. Utredningen har övervägt att såsom en ytterligare form av tillrättavisning medtaga penningavdrag, närmast motsvarande disciplinbot för krigsmän eller löneavdrag enligt verksstadgan. Verkställigheten av en sådan påföljd torde emellertid komma att medföra förhållandevis stora administrativa svårigheter. Utredningen har därför icke funnit tillräckliga skäl föreligga att föreslå en sådan ytterligare form av disciplinär bestraffning. Närmare bestämmelser an-

gående omfattningen av tillrättavisningsformerna extratjänst och utgångsförbud ävensom rörande verkställighet av tillrättavisning torde lämpligen meddelas i tillämpningsföreskrifterna till lagen. I tillämpliga delar torde därvid gällande bestämmelser angående tillrättavisning av krigsmän kunna tjäna som förebild.

I paragrafens andra stycke har utredningen funnit lämpligt att i likhet med vad som stadgas i 66 § fjärde stycket militära rättegångslagen intaga en bestämmelse om vilka som har tillrättavisningsrätt enligt den föreslagna lagen. Med hänsyn till att vapenfri tjänstgöring i vissa fall kan komma att ske även hos enskilda organisationer eller företag har utredningen genom beskrivningen »arbetschef eller motsvarande befattningshavare» velat klargöra att även tjänstemän eller förmän vid sådana organisationer eller företag skall ha rätt att disciplinärt ingripa mot en underlydande vapenfri tjänstepliktig, som felar eller försummar sig i tjänsten.

I enlighet med vad som för närvarande gäller angående omprövning av tillrättavisning mot värnpliktig (68 § militära rättegångslagen) bör även vapenfri tjänstepliktig ha möjlighet att få en honom ålagd tillrättavisning omprövad av högre myndighet. Framställning om sådan omprövning bör ske hos myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, lämpligen arbetsmarknadsstyrelsen, på vilken myndighet det enligt utredningens förslag skall ankomma att handlägga frågor rörande de vapenfrias uttagning och tjänstgöring m. m.

20 §

Paragrafens innehåll har beträffande värnpliktiga sin motsvarighet i 40 § 2. värnpliktslagen.

21 §

Denna paragraf reglerar ordningen för

besvär mot beslut av den i 12 § angivna nämnden. Besvärstiden överensstämmer med tiden för talan mot förvaltande myndighets beslut. Enligt utredningens åsikt har besvärssärenden angående tillstånd till vapenfri tjänst sådan anknytning till försvarsdepartementet, att dessa bör beredas inom detta departement.

22 §

Den föreslagna lagens stadganden måste på olika punkter kompletteras med föreskrifter, som närmare reglerar tillämpningen av lagen. Sådana bestämmelser torde kunna meddelas i en tillämpningskungörelse och beträffande den i 12 § föreslagna prövningsnämnden i särskild instruktion för denna nämnd. Såsom i skilda sammanhang uttalats i det föregående torde ansvaret för de vapenfria tjänstepliktigas uttagning och tjänstgöring ävensom handläggningen av därmed beslätade frågor böra ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen. I enlighet med det anförda har i förevarande paragraf upptagits stadgande av innehåll att Kungl. Maj:t äger uppdraga åt myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, att besluta om de tjänstepliktigas uttagning till tjänstgöring samt att Kungl. Maj:t även i övrigt meddelar närmare föreskrifter om lagens tillämpning.

Övergångsbestämmelser

Den föreslagna lagen skall träda i stället för lagen om vapenfria värnpliktiga, som alltså bör upphävas. I vissa hänseenden är särskilda övergångsbestämmelser behövliga. Sålunda bör särskilt anges att den nya lagens bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga skall tillämpas även beträffande värnpliktiga, som före lagens ikraftträdande erhållit tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst. För att undvika de komplikationer som kan tänkas uppstå om alla de vapenfria, vilka hittills tjänst-

gjort inom krigsmakten, med en gång överföres till tjänst utom krigsmakten enligt den nya lagen har emellertid Kungl. Maj:t enligt förslaget tillagts rätt att förordna att uttagning till tjänstgöring vid krigsmakten enligt äldre lag alltjämt skall bestå. Av hänsyn till den enskilde tjänstgöringsskyldige bör dock denne, om han redan uttagits till vapenfri tjänst vid krigsmakten, äga rätt att på egen begäran bli överförd till tjänstgöring enligt den nya lagen. Det har slutligen ansetts rimligt att tidigare bestämmelser om utbildningstid alltjämt får gälla för dem som påbörjat vapenfri tjänstgöring före lagens ikraftträdande.

Övriga lagändringar

De nya bestämmelser om de vapenfria, som enligt utredningens förslag skall upptas i en särskild tjänstepliktslag, får vissa återverkningar vid tillämpningen av andra lagar, vilka reglerar totalförsvarets verksamhet.

Ehuru någon egentlig konflikt i allmänhet icke behöver uppkomma mellan de olika bestämmelserna, har det likväl ansetts lämpligt att i förtydligande syfte föreslå vissa följdändringar i de hithörande stadganden, som kommer till mera allmän tillämpning.

Den vapenfria tjänstgöringen skall enligt utredningens förslag icke anses såsom värnpliktstjänstgöring. Värnpliktslagens bestämmelser om tjänstgöring kommer därför icke att vara tillämpliga på de vapenfria. Även i vissa andra avseenden innehåller den föreslagna nya lagen särskilda bestämmelser beträffande de vapenfria; i den mån motsvarande förhållanden för värnpliktiga i allmänhet regleras i värnpliktslagen, bör ej heller sistnämnda lag gälla för de vapenfria. Värnpliktslagen bör emellertid alltjämt gälla även för vapenfria i sådana hänseenden som icke särskilt behandlas i

lagen om vapenfria tjänstepliktiga, såsom beträffande befrielse från tjänstgöringsskyldighet på grund av sjukdom m. m. Nämnda förhållanden bör komma till uttryck i värnpliktslagen genom att i denna, lämpligen efter 45 §, införes en ny paragraf, benämnd 45 a §, enligt vilken nämnda lag skall äga tillämpning på värnpliktiga, som erhållit tillstånd till tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga, endast i den mån motsvarande förhållanden icke regleras i sistnämnda lag eller med stöd av denna utfärdade bestämmelser. 27 § 3 mom. E värnpliktslagen — som anger att särskilda bestämmelser gäller för värnpliktiga, vilka hyser samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring — bör samtidigt utgå.

Den föreslagna ändringen i 21 kap. 20 § brottsbalken är enligt vad som redan angivits i de särskilda motiven till 16 § i den föreslagna tjänstepliktslagen betingad av att de vapenfria tjänstepliktiga icke längre bör anses som krigsmän. Av samma anledning har andra stycket i 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän samt andra meningen i 68 § militära rättegångslagen ansetts böra utgå. Med hänsyn till att bestämmelserna om tjänsteplikt för vapenfria enligt den nya lagens övergångsbestämmelser skall gälla även beträffande värnpliktiga, som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst enligt äldre lag, kommer formuleringen av det föreslagna tillägget till 21 kap. 20 § brottsbalken att medföra, att också sådana vapenfria tjänstepliktiga undantas från krigsmannabegreppet.

Enligt 13 § civilförsvarslagen må ej utan tillstånd av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av överbefälhavaren tjänstgöring i civilförsvaret åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av värnplikt eller såsom hemvärnsman eller eljest åvilande skyldighet att tjänst-

göra vid krigsmakten. Motsvarande prioritering synes böra gälla tjänstgöring enligt den föreslagna lagen om vapenfria tjänstepliktiga. Berörda lagrum i civilförsvarslagen föreslås ändrat i enlighet härmed. Det kan emellertid framhållas, att vederbörande på grund av lagen om vapenfria tjänstepliktiga kan bli ålagd tjänstgöring i civilförsvaret.

Den i 14 § civilförsvarslagen föreslagna ändringen syftar till att bringa innehållet i denna paragraf i överensstämmelse med utredningens förslag till formulering av förutsättningarna för medgivande av vapenfri tjänstgöring.

I 8 § krigssjukvårdslagen stadgas att den som fullgör militärtjänstgöring är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal. Allmänna tjänstepliktslagen innehåller i 11 § första stycket en bestämmelse om att den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten

är undantagen från tjänsteplikt enligt ifrågavarande lag, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande. Nämnda paragrafer föreslås få sådan ändrad lydelse, att från tjänsteplikt enligt dessa lagar undantas även dem som fullgör tjänstgöring enligt lagen om vapenfria tjänstepliktiga.

Den i 2 § lagen den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. gjorda inskränkningen i rätt som enligt lagen tillkommer arbetstagare avser arbetstagare, som fullgör värnplikts-tjänstgöring, vilken är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader. Denna inskränkning bör i enlighet med vad som framgår av paragrafens föreslagna lydelse gälla även för arbetstagare, som fullgör vapenfri tjänst av motsvarande längd.

BILAGA I

Utländsk lagstiftning

Utredningen har i jämförande syfte införskaffat uppgifter rörande motsvarande lagstiftning dels i de nordiska länderna, dels i vissa andra europeiska stater. Uppgifterna har vid sammanställningen grupperats med avseende på grunderna för vapenfrihet, ansöknings- och prövningsförfarandet samt tjänstgöringsförhållandena och redovisas här nedan under resp. rubriker.

1. Grunderna för vapenfrihet

Danmark. Enligt den 1952 reviderade lagen om värnpliktigas användning till civilt arbete må värnpliktig, för vilken »militärtjänst av vad slag det vara må kan anses vara oförenlig med samvetets bud, medges befrielse från militär tjänst mot att istället användas till civilt arbete i statens tjänst, som dock icke må tjäna militära ändamål».

Lagen medger även möjlighet för den »för vilken endast viss art av militärtjänstgöring är oförenlig med samvetets bud», att på egen begäran överföras till sjukvårds- eller trängttjänst inom krigsmakten.

Såsom grund för vapenfrihet erkännes religiösa, moraliska och humanitära skäl.

Den nu gällande lagen om värnpliktigas användning till civilt arbete är f. n. föremål för översyn av en under 1963 tillkallad utredning.

Finland. Enligt en lag av 1959 må »värnpliktig, som av allvarliga samvetsskäl, vilka grunda sig på religiös eller

etisk övertygelse, hindras att fullgöra sin värnplikt i den ordning värnpliktslagen föreskriver», medges att under fredstid tjänstgöra såsom »obevärad».

Tjänstgöringen kan fullgöras antingen vid krigsmakten eller i uppgifter inom statens civila förvaltning. För totalvägrare kan dessutom arbete i särskild arbetsinrättning ifrågakomma.

Norge. Enligt en den 11/2 1965 antagen lag om befrielse från militärtjänstgöring av övertygelsegrunder skall vapenfri tjänst medges, om det förefinnes »skäl att antaga att en värnpliktig icke kan göra militärtjänst utan att komma i konflikt med sin allvarliga övertygelse».

Den i ärendet framlagda propositionen föreslog »samvetsskonflikt» såsom villkor för medgivande av vapenfrihet. Justitieutskottet avvisade emellertid enstämmigt regeringens förslag i detta avseende. Utskottet hänvisade därvid till att »allvarlig övertygelse» under cirka 30 års praxis i såväl krig som fred hade lett till rimliga och allmänt accepterade resultat. Att vissa länder har infört uttrycket samvetsskäl i sin lagstiftning fann utskottet inte vara avgörande, då man i Norge hade ett så stort erfarenhetsmaterial att bygga på. Det borde dessutom tagas i beaktande, att norsk lagstiftning hörde till dem, som gått längst i att tillerkänna en minoritet befrielse från militärtjänstgöring.

Den som medgivits befrielse från militärtjänstgöring skall i stället fullgöra

civil tjänsteplikt enligt särskilt stadgande i nämnda lag.

Belgien. Vapenvägran har i Belgien varit förbjuden fram till den 29 juni 1964, då den s. k. »samvetsvägrarstatuten» trädde i kraft. Enligt den nya lagen kan den, »som på grund av religiösa, filosofiska eller moraliska skäl är övertygad om att man icke får döda sin nästa, inte ens för fosterlandets eller kollektivets skull», medges vapenfri tjänst.

Denna kan fullgöras antingen såsom tjänstgöring inom en icke vapenbärande militär enhet eller såsom hjälptjänst i det s. k. civilskyddet.

Dessutom kan ett tredje alternativ — u-landstjänst — förekomma för vissa yrkeskategorier. Detta alternativ förekommer emellertid icke i den nya lagen utan sker med stöd av en särskild lag av år 1961, som stadgar befrielse från militärtjänst för den, som förbinder sig att istället tjänstgöra tre år i ett utvecklingsland utanför Europa.

Frankrike. Enligt tidigare gällande lagstiftning kunde den, som av samvets-skäl icke ansåg sig kunna bära vapen, placeras till tjänstgöring vid en icke stridande enhet — t. ex. vid sjukvårds- eller trossförband. Någon möjlighet att få fullgöra civil alternativtjänst fanns däremot icke.

I december 1963 antogs emellertid ett av regeringen framlagt förslag till lag om vissa bestämmelser beträffande fullgörandet av de skyldigheter som åläggs genom värnpliktslagen.

Enligt den nya lagen kan »unga män, som på grund av sin religiösa eller filosofiska övertygelse före inställelsen förklarar sig under alla förhållanden vara förhindrade att bruka vapen», medges tillstånd att fullgöra de förpliktelser, som åläggs dem enligt gällande försvarsordning, antingen i en icke väpnad militär formation eller i en civil formation, som utför arbete av allmännyttig natur.

Vid fullgörande av vapenfri tjänst inom krigsmakten placeras vederbörande i förvaltnings- eller sjukvårdstjänst.

Den civila alternativtjänsten, som enligt den nya lagen kan förekomma, skall bestå av »arbeten eller uppdrag av allmännyttig art, vilka kan vara av riskfylld karaktär». I händelse av krig ålägges dessa värnpliktiga tjänste- och räddningsuppdrag av nationellt intresse eller av sådan natur, att de innebär allas likhet inför den gemensamma faran.

Nederländerna. Enligt den nya lagen om samvetsömma krigstjänstvägrare, som trätt i kraft 1964, kan värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot fullgörande av militär tjänst, istället åläggas ersättningstjänst.

Med allvarliga samvetsbetänkligheter förstås därvid sådana »oöverstigliga samvetsbetänkligheter mot fullgörande av militärtjänsten hos den, vars religiösa eller moraliska övertygelse förbjuder honom att delta i någon som helst form av krigsvåld».

Betänkligheterna kan vara riktade antingen mot fullgörande av militär tjänst med avseende på strid med vapen, eller mot fullgörande av militär tjänst av vilken art det vara må.

I sammanhanget bör även anmärkas att den nederländska värnpliktslagstiftningen medger befrielse från värnplikts-tjänstgöring på grund av vissa sociala eller personliga skäl, t. ex. omfattande försörjningsplikt, eller för den som är eller utbildar sig till präst, missionär, diakon eller katolsk ordensbroder.

Västtyskland. Grundläggande bestämmelser rörande krigstjänstvägran återfinnes dels i grundlagen, enligt vilken »ingen får mot sitt samvete tvingas till krigstjänst med vapen», samt dels i värnpliktslagen, i vilken ingår ett särskilt kapitel med föreskrifter rörande krigstjänstvägrare. Enligt sistnämnda bestämmelser må den, »som av samvetsskäl

motsätter sig deltagande i varje användning av vapen mellan staterna» och därför vägrar att göra krigstjänst med vapen, istället för värnpliktstjänstgöring fullgöra civil ersättningstjänst utom förbundsvärnet.

Den som så önskar kan även få fullgöra vapenfri tjänst inom förbundsvärnet.

Vägran att fullgöra krigstjänst med vapen föranleds i förbundsrepubliken av — förutom religiösa och etiska skäl — även av sådana skäl som sammanhänger med landets delning, krigsförbrytelseprocesserna efter kriget, kärnvapenfrågan m. m. Endast den, som motsätter sig deltagande av varje användning av vapen mellan staterna, erkännes emellertid som krigstjänstvägrare.

2. Ansöknings- och prövningsförfarandet

Danmark. Ansökning om befrielse från militär tjänstgöring skall, jämte de handlingar varmed sökanden önskar styrka skälen för framställningen, före inskrivningen insändas till vederbörande inskrivningsnämnd. Denna äger avkräva sökanden de ytterligare upplysningar och intyg, t. ex. från trovärdiga personer, som väl känner den sökande och hans livsföring, eller från ledningen för det trossamfund vederbörande tillhör eller liknande, som erfordras för inskrivningsnämndens prövning av ärendet. Dessa handlingar skall snarast insändas av den värnpliktige eller medföras vid inskrivningen.

På grundval av föreliggande handlingar och personligt samtal med den sökande i samband med inskrivningsförrättningen skall inskrivningsnämnden avgiva yttrande om ansökningen, som därefter insändes till inrikesdepartementet.

Ärendet avgöres av inrikesministern efter samråd med försvarsministern.

Finland. Den som önskar fullgöra tjänst som obehörad skall i samband med erhållen inkallelseorder göra anmälan härom till staben för militärdistriktet. Har han redan påbörjat sin tjänstgöring, skall anmälan inges till vederbörande förbandschef.

I ansökan skall den värnpliktige lämna en motivering eller »förete utredning om allvaret i sin övertygelse». Till ansökan bör även fogas intyg av pastor eller föreståndare för den församling den värnpliktige tillhör, eller från ledare för förening eller annan trovärdig person, som väl känner sökanden och hans livsföring och som kan bestyrka allvaret och uppriktigheten i hans övertygelse.

Sedan ansökan inkommit till militärdistriktsstabens eller förbandschefen skall mottagaren genom undersökning av den förebragta utredningen och genom samtal med den värnpliktige göra sig väl förtrogen med hans motiv. Vid behov äger myndigheten införskaffa ytterligare utredning. Efter verkställd undersökning genom den militära myndigheten översändes ansökan till »kommissionen för prövning av värnpliktiga».

I avvaktan på kommissionens prövning av ärendet får den värnpliktige icke inkallas till tjänstgöring. Befinner han sig redan i tjänst, skall han omedelbart hemförlovas.

Kommission för prövning av värnpliktiga tillsättes av statsrådet. Den består av en lagfaren ordförande samt av fyra ledamöter, av vilka en bör vara stabsofficer i aktiv tjänst, en psykiater, en präst och en företrädare socialministeriet.

Prövningskommissionen skall utan dröjsmål handlägga och avgöra inkomna ärenden. Kommissionen äger därvid bereda den värnpliktige tillfälle att personligen höras i ärendet och kan även låta höra representanter för det religiösa samfund eller den förening, till vilken den värnpliktige hör. Den kan även vidtaga

andra åtgärder för införskaffande av erforderlig utredning i ärendet.

Kommissionens beslut skall ofördröjligen tillställas den värnpliktige genom vederbörande militära myndighets förmedling.

Norge. Efter anhållan av den värnpliktige är hans militära överordnade eller inskrivningsmyndigheterna skyldiga att lämna upplysningar om möjligheterna att erhålla befrielse från militärtjänsten och om ansökningsförfarandet.

Ansökning kan göras tidigast vid inskrivningen eller efter det vederbörande på annat sätt blivit klassificerad. Densamma skall vara motiverad och åtföljas av de intyg, varmed sökanden vill styrka sin trovärdighet. Den skall insändas till det förband, som sökanden tilldelats, varifrån den vidarebefordras till krigskommissariatet. Sedan ansökningen kompletterats med vissa militära uppgifter översändes denna till polismästaren på den ort, där sökanden är bosatt. Efter att polismästaren inhämtat sökandens muntliga förklaring och införskaffat övrig utredning rörande sökandens allmänna livsföring och andra förhållanden, som kan vara av betydelse i ärendet, skall han med eget utlåtande översända ärendet till justitiedepartementet för avgörande.

Vägrar den värnpliktige att själv inge ansökan om befrielse från militärtjänst, kan åtalsmyndigheten, efter anmälan av vederbörande militärchef eller inskrivningsmyndighet, begära att departementet likväl skall avgöra ärendet. Detta kan även ske, om den värnpliktige genom förklaring till offentlig myndighet eller genom offentligt uppträdande eller deltagande i organisation eller på annat sätt har givit grundad anledning till antagandet, att han på grund av sin övertygelse icke kommer att fullgöra sin militära tjänsteplikt.

Har departementet lämnat ansökan om

befrielse från militärtjänst utan bifall eller avgjort sådant ärende efter begäran av åtalsmyndigheten, skall beslutet motiveras och delges vederbörande. Om den värnpliktige inte har fullgjort sin militära tjänsteplikt eller förklarat sig villig härtill, skall åtalsmyndigheten, sedan 3 veckor förflutit från delgivningen, väcka åtal mot honom under påstående, att de i lagen angivna villkoren för befrielse inte föreligger.

Handläggningen av målet sker inför civil domstol enligt rättegångsordningen för tvistemål. Den värnpliktige är därvid skyldig att personligen inställa sig. Han äger rätt att erhålla rättegångsbiträde och domstolen skall härtill om möjligt förordna den person, som den värnpliktige begärt.

Kostnaderna för rättegången, liksom den ersättning som kan tillerkännas den värnpliktige för inställelsen, påföres statsverket. Har den värnpliktige överklagat rättens beslut eller begärt att målet skall upptagas till förnyad prövning, utan att resultatet blir ändrat till hans fördel, kan han åläggas att helt eller delvis ersätta rättegångskostnaderna i högre instans.

Värnpliktig, som ansökt om befrielse från militärtjänst på ovan angivna grunder, får inte inkallas till tjänstgöring i fred så länge ärendet är under behandling. Inlämnas ansökan först efter det den värnpliktige erhållit inkallelseorder eller inställt sig till tjänstgöring, skall han medges anstånd till dess ärendet är avgjort. Vid mobilisering eller annan inkallelse till krigstjänstgöring eller till extraordinär tjänstgöring i fred medges däremot icke någon ändring av tjänstgöringsförhållandena i avvaktan på ärendets behandling.

Belgien. Den värnpliktige skall senast dagen före inskrivningen i rekommenderat brev till inrikesministern meddela, att han är »samvetsvägrare» samt

motivera sina skäl härför och lämna referenser till personer, som kan intyga äktheten av hans motiv. Han skall därjämte anhålla att bli helt befriad från militärtjänst eller begära vapenfri tjänst inom den militära organisationen.

Det bör observeras, att möjlighet till vapenvägran finns endast fram till det ögonblick, då han vid inskrivningen får åhöra uppläsandet av ett utdrag ur militärlagarna. Han är därmed att anse som militär och kan i denna egenskap inte vägra att fullgöra militärtjänstgöring.

Sedan ansökan registrerats i inrikesdepartementet och mottagningsbevis expedierats till sökanden, företas genom departementets försorg viss utredning av ärendet. Handlingarna överlämnas därefter till en specialdomstol — värnpliktsvägrarrådet — som består av en domare, en advokat och en tjänsteman.

Sökanden kan kallas att personligen inställa sig inför domstolen tillsammans med de vittnen han själv har utsett för att betyga sin trovärdighet. Sökanden äger rätt att anlita advokat såsom rättegångsbiträde.

Förhandlingen är offentlig. Handlingarna i målet står till vederbörandes förfogande under fyra dagar före förhandlingen. Om sökanden är under 21 år, vilket vanligtvis är fallet, inkallas även hans föräldrar eller målsman som vittnen.

Rådet skall meddela sitt utslag senast 15 dagar efter förhandlingen. Utslaget kan överklagas av såväl departementet som sökanden till »appellationsrådet», där målet handläggs enligt samma regler som vid vapenvägrarrådet. Blir utslaget negativt för klaganden även i denna instans, kan målet föras vidare för slutligt avgörande till kassationsdomstolen, inför vilken sökanden skall företrädas av advokat.

Det kan i detta sammanhang även

framhållas att den som beviljats vapenfri tjänst, intill utgången av det år under vilket han fyller 45 år, inte får inneha någon offentlig tjänst som ålägger honom att förfoga över eller bära vapen t. ex. som polisman eller skogsvaktare. Han får inte heller förfoga över eller bära eldvapen avsett för självförsvar eller jakt och får inte beviljas jaktlicens. Inte heller får han ta anställning i vapen- eller ammunitionsfabrik eller syssla med handel med vapen eller ammunition.

Frankrike. Ansökning om vapenfri tjänst skall inges till arméministern inom 14 dagar efter offentliggörandet av det dekret, genom vilket vederbörande inkallas till militärtjänst. Till ansökningen skall fogas de intyg och handlingar i övrigt, som sökanden önskar åberopa som stöd för sin övertygelse.

Ansökningen underställes en kommission, bestående av en domare utsedd av justitieministern (ordförande) tre officerare utsedda av arméministern samt tre övriga ledamöter som är utsedda av konseljpresidenten.

Kommissionen sammanträder på kallelse av arméministern och skall ha fattat sina beslut minst en månad före varje inställelseomgång av årskontingenten. Sammanträdena är inte offentliga.

Kommissionen skall fatta sina beslut på grundval av de handlingar, som framlägges av sökanden och arméministern. Den kan begära personlig inställelse av sökanden och varje annan person vars hörande bedömes vara av värde vid målets avgörande.

Beslut om tilldelning till en icke väpnad militär eller civil formation skall meddelas arméministern och sökanden. Inom en månad från beslutets tillkännagivande kan arméministern antingen å ämbetets vägnar eller efter hemställan av sökanden begära, att kommissionen före varje form av inkallelse av sökanden till tjänstgöring skall företa ny ut-

redning av fallet. Mot kommissionens beslut i övrigt kan besvär endast anföras till regeringsrätten.

Nederländerna. Värnpliklig, som önskar erhålla befrielse från militär tjänstgöring, skall inge skriftlig, motiverad framställning till försvarsministern med anhållan, att anförda samvetsbetänkligheter måtte förklaras vara av allvarlig art.

Ansökning kan inges så snart vederbörande vid inskrivningsförrättning blivit förklarad lämplig till militär tjänst och genomgått särskild läkarundersökning och psykologisk test.

Ansökningen prövas av en särskild nämnd, som är utsedd av regeringen. I nämnden är de olika livsåskådningarna i landet proportionellt företrädde. Nämnden är beslutsmässig med tre ledamöter närvarande.

Sökanden skall kallas att personligen inställa sig inför nämnden för att höras om sina samvetsbetänkligheter. På begäran av sökanden äger ordföranden medge tillstånd för personer i myndig ålder att närvara vid sammanträdet.

Sedan nämnden hört sökanden, skall den avge skriftligt, motiverat utlåtande i frågan huruvida de anförda samvetsbetänkligheterna är att betrakta såsom allvarliga i lagens mening. Ärendet underställes därefter försvarsministern för slutligt avgörande. Om beslutet skall sökanden underrättas genom rekommenderat brev.

Har ansökningen inte bifallits, kan sökanden inom 14 dagar från delgivningen vädja till Kungl. Maj:t om undanröjande av beslutet. Han skall därvid åberopa någon av de i lagen angivna fyra besvärsgrunderna, nämligen

att avslaget är grundat på en felaktig tillämpning av lagen eller kränker denna,

att prövningen av samvetsbetänkligheterna inför den särskilda nämnden uppvisar sådana brister, att de kunnat

påverka beslutet i ärendet,

att beslutet om avslag icke är tillräckligt motiverat, eller

att försvarsministern med orätt avvikit från nämndens utlåtande, då han fattat sitt beslut.

Om Kungl. Maj:t finner, att anledning till omprövning av beslutet föreligger, återförvisas ärendet till försvarsministern för ny handläggning. Denne äger därvid i förekommande fall inhämta förnyat utlåtande från nämnden. I sådant fall skall ärendet inom nämnden handläggas av ledamöter, som icke tidigare hört sökanden.

Västtyskland. Ansökning om vapenfri tjänst skall senast 14 dagar före inskrivningsförrättningen inges skriftligen eller dikteras till protokoll hos vederbörande inskrivningsbyrå. Ansökningen skall innehålla motivering varför sökanden »motsätter sig varje användning av vapen mellan staterna» och kan åtföljas av intyg eller utredning, varmed sökanden vill styrka sin övertygelse.

Ärendet prövas och avgöres av särskilda prövningsnämnder, som består av en ordförande, som förordnas av försvarsministeriet, samt tre bisittare, som förordnas av delstatsregeringen. Ordföranden, som har konsultativ röst i nämnden, skall ha domarekompetens eller vara högre förvaltningstjänsteman samt ha uppnått 35 års ålder. Bisittarna skall vara över 35 år samt på grund av sin livserfarenhet lämpade för uppdraget.

Ledamöterna i nämnderna är inte bundna vid särskilda direktiv utan skall vid sina avgöranden taga vederbörlig hänsyn till sökandens personlighet, vandel och övriga omständigheter. Prövningsnämndens beslut kan överklagas till revisionskammare och i sista hand till förvaltningsdomstol.

Förfarandet är i regel mycket tidsödande och handläggningen kan taga ett eller flera år. Under tiden för ärendets

handläggning kan därför uppkomma särskilda omständigheter, t. ex. försörjningsplikt eller andra förhållanden, som kan grunda befrielse från värnpliktstjänstgöring.

3. Tjänstgöringsförhållanden

Danmark. De till civil arbetstjänst överförda värnpliktiga är registrerade vid försvaret och är med hänsyn till inkvartering, förplägnad, avlönning och övriga förmåner underkastade samma regler, som gäller för övriga värnpliktiga, men är i övrigt underställda inrikesdepartementet.

Tjänstgöringstiden är sex månader längre än för värnpliktiga i allmänhet. Den som medgivits överföring till civil arbetstjänst efter fulljord militär värnpliktstjänstgöring är skyldig att fullgöra viss bestämd civil arbetstjänst i stället för återstående repetitionsövningar.

Arbetstjänsten fullgöres huvudsakligen som skogsarbete för statens räkning vid särskilda läger. Sedan 1963 har de vapenfria värnpliktiga försöksvis utnyttjats för ett stort antal andra arbetsuppgifter såsom museiarbeten, utgrävnings- och restaureringsarbeten, arkivarbeten, återuppbyggnadsarbeten efter katastrofer samt sorterings- och emballeringsarbete för Röda Korset i samband med klädinsamlingar o. dyl.

I enstaka fall har härför kvalificerade vapenfria placerats till tjänstgöring vid Mellemfolkeligt samvirke (Danska FN-förbundet) för speciella arbetsuppgifter eller som lärare vid vissa skolor.

I direktiven för den 1963 tillsatta utredningen för översyn av den i Danmark gällande lagstiftningen rörande vapenfria värnpliktiga ingår även att föreslå nya arbetsuppgifter inom den civila arbetstjänsten.

Finland. Den som medgivits till-

stånd att fullgöra vapenfri tjänst har möjlighet att välja mellan följande tjänstgöringsalternativ.

a) tjänstgöring som obehärad inom försvarsväsendet med skyldighet att fullgöra en tjänstetid, som med 120 dagar överstiger den för övriga värnpliktiga gällande, samt

b) tjänstgöring inom statens civila förvaltning eller vid universitetssjukhus eller annat centralsjukhus, varvid tjänstgöringstiden ökas med 180 dagar.

I särskilda fall kan dessutom förekomma

c) tjänstgöring i särskild arbetsinrättning under en tid av 480 dagar, vilket innebär en fördubbling av den för närvarande gällande värnpliktstiden i Finland.

I samtliga fall registreras och inkallas de vapenfria till tjänstgöring genom respektive truppregistreringsmyndighet och uppbär ekonomiska och sociala förmåner enligt samma regler, som gäller för övriga värnpliktiga.

Vid tjänstgöring som obehärad inom försvarsväsendet är den vapenfrie i tjänstgöringshänseende underställd vederbörande förbandschef, medan den som fullgör tjänstgöring enligt alternativ b) är underställd chefen för vederbörande förvaltning eller institution.

Tjänstgöring i särskild arbetsinrättning är avsedd att ifrågakomma i de fall, där detta för upprätthållande av ordningen är nödvändigt, eller då den värnpliktige inte samtycker till tjänstgöring enligt alternativ b). Förordnande om sådan tjänstgöring utfärdas av provningskommissionen.

Arbetsinrättningarna är underställda socialdepartementet.

Norge. Värnpliktig, som medgivits befrielse från militär tjänstgöring skall istället fullgöra civil arbetstjänst. Tiden för denna tjänsteplikt är under första tjänstgöringsomgången av samma var-

aktighet som motsvarande tjänstgöringsomgång vid hären med ett tillägg av fyra månader.

Tjänsteplikten skall ha civil karaktär och stå under civil ledning. Den får inte äga anknytning till militära inrättningar eller företag.

Samma tjänstetillägg gäller för den, som medgivits vapenfri tjänst efter det han påbörjat militär tjänstgöring. Han äger dock i sådant fall avräkna den fullgjorda militärtjänstgöringen från den för civil tjänsteplikt fastställda tjänstgöringstiden.

Under tjänstgöringen utgår ekonomiska och sociala förmåner till de tjänstepliktiga enligt i huvudsak samma regler, som gäller för meniga värnpliktiga i hären.

Enligt hittills gällande bestämmelser är de tjänstepliktiga fördelade på två administrationsområden. Därifrån fördelas de tjänstepliktiga till olika förläggningar i landet. Flertalet av de tjänstepliktiga är placerade till tjänstgöring vid olika statliga institutioner med skiftande tjänstgöringsuppgifter — från civilförsvaret till humanitärt hjälparbete. Under senare år har möjligheter även öppnats för de tjänstepliktiga att få tjänstgöra inom hälso- och socialsektorn. Därvid har tjänstepliktiga bl. a. fått genomgå utbildning vid civila sjukvårdsskolor. Denna utbildningsverksamhet är av försökskaraktär. Det kan dock förväntas, att denna försöksverksamhet kommer att ytterligare utvidgas inom ramen för de befogenheter, som i dessa avseenden tillagts Kungl. Maj:t genom den nya lagstiftningen.

Avkastningen av den tjänstepliktiges arbete tillfaller staten. Enligt särskilt stortingsbeslut 1962 skall denna avkastning överföras till UNICEF — FN:s barnfond — som därigenom tillföres ett årligt bidrag om något mer än en miljon kronor.

De tjänstepliktiga kan åläggas civil repetitionstjänstgöring enligt särskilda regler. Den sammanlagda längden av repetitionsövningarna skall dock motsvara den repetitionstjänstgöring, meniga värnpliktiga i hären kan åläggas enligt gällande värnpliktslag.

De till civil tjänsteplikt uttagna är registrerade vid försvaret men är i tjänstgöringshänseende underställda justitiedepartementet.

Belgien. Enligt den nyligen antagna »vapenvägrarstatuten» kan vapenfri tjänst fullgöras antingen inom en icke vapenbärande militär enhet eller som hjälptjänst inom landet i det s. k. civilskyddet. Sådan hjälptjänst förutsättes i första hand komma att bestå i hjälp och arbetsinsatser vid katastroftillfällen, exempelvis gruv- och järnvägsolyckor, eldsvådor, översvämningar o. dyl. Även inom andra områden som t. ex. hjälporganisationer för flyktingar, handikappade m. fl. samt inom sjuk- och mentalvården förutsättes de vapenfria komma att utnyttjas.

Tjänstgöringstiden för den, som fullgör vapenfri tjänst inom försvaret, är ett år, d. v. s. densamma som för värnpliktiga i allmänhet. De till hjälptjänst inom civilskyddet uttagna är däremot skyldiga att fullgöra två års tjänstgöring och är under denna helt underställda inrikesdepartementet.

Ett tredje tjänstgöringsalternativ kan förekomma för vissa vapenvägrare med speciella kvalifikationer. Enligt en särskild lag kan nämligen personer, som är beredda att tjänstgöra tre år i ett utvecklingsland, befrias från militärtjänst. Lagen gäller endast för sådana speciella kategorier som missionärer, legitimerade läkare, veterinärer och ingenjörer samt personer, »som genom sin yrkesutövning eller vissa specialkunskaper kan bli till hjälp i ett utvecklingsland utanför Europa». Till denna senare grupp räknas

bl. a. lärare, tekniker, apotekare, tandläkare, biologer och viss socialvårdspersonal.

Den som önskar utnyttja denna möjlighet att erhålla befrielse från militärtjänst har att själv söka sådant lämpligt arbete och träffa överenskommelse om löneförmåner, som vederbörande äger själv förfoga över. Från statens sida föreligger i detta avseende intet annat intresse, än att vederbörande fullgör sin utlandstjänst enligt de i lagen stipulerade villkoren.

Då lagen uppställer höga och speciella utbildningsvillkor, måste vederbörande i allmänhet begära anstånd med fullgörande av värnpliktstjänstgöring i avvaktan på att han avlagt för utlandstjänsten föreskriven examen.

Innan den nya vapenvägrarlagstiftningen tillkom, utgjorde u-landstjänstgöringen en möjlighet för vapenvägrare att erhålla befrielse från militärtjänstgöring. Den torde dock numera inte vara avsedd att tillämpas för vapenvägrare, eftersom dessa med stöd av vapenvägrarstatuten skall fördelas till tjänstgöring antingen vid en icke vapenbärande militär enhet eller till hjälptjänst inom civilskyddet. En förutsättning för att detta alternativ skall utnyttjas är, att den presumtive vapenvägraren avstår från att anmäla samvetsbetänkligheter i samband med ansökan om u-landstjänst. Först sedan han efter bestyrkt u-landstjänst medgivits befrielse från militärtjänst, kan han anmäla vapenvägran och riskerar då inte att bli ianspråktagen för vare sig militär- eller alternativtjänst.

Under tjänstgöringen utgår ekonomiska och sociala förmåner enligt i huvudsak samma regler, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst.

Frankrike. Enligt den franska »vapenvägrarstatuten» kan vapenvägrare placeras till tjänstgöring inom den militära förvaltnings- eller sjukvårdstjän-

ten. Vederbörande är därvid skyldig att bära uniform och är ifråga om tjänstgöring och i disciplinärt avseende underställd vederbörande militära myndigheter. Tjänstgöringstiden är lika lång som för meniga värnpliktiga i vapentjänst.

Ett nytt tjänstgöringsalternativ — civilt arbete av allmännyttig natur — har tillkommit genom den nya vapenvägrarlagstiftningen. Enligt bestämmelserna skall denna bestå av arbeten eller uppdrag av allmännyttig art, vilka kan vara av riskfylld karaktär. I händelse av krig ålägges dessa värnpliktiga tjänste- och räddningsuppdrag av nationellt intresse eller av sådan natur, att de innebär allas likhet inför den gemensamma faran. De förutsättes därvid komma att överföras till tjänst antingen inom en icke väpnad militär formation eller till någon försvarsorganisation.

Under fredstid förutsättes de civilvärnpliktiga komma att sysselsättas under sex månader med byggnadsarbeten inom vissa departement inom landet för att sedan ingå i en särskild skogsvaktarbrandkår inom civilskyddet.

Tjänstgöringstiden för de civiltjänstepliktiga är dubbelt så lång som för meniga värnpliktiga i vapentjänst. I disciplinärt hänseende är de underkastade den militära strafflagstiftningen men är i övrigt underställda inrikesdepartementet.

Under tjänstgöringen utgår ekonomiska och sociala förmåner enligt för övriga värnpliktiga gällande regler.

Nederländerna. I de fall de åberopade samvetsbetänkligheterna riktar sig mot strid med vapen, skall vederbörande i stället för militärtjänst åläggas vapenfri tjänst inom krigsmakten. I sådant fall placeras denne vid en särskild arméenhets »Mobiele colonnes», som är avsedd att lämna hjälp till de civila myndigheterna vid krig eller krigsfara samt vid omfattande olyckshändelser.

Tjänstgöringstiden är i dessa fall densamma, som gäller för värnpliktiga i vapentjänst.

Den som uttagits till civil ersättnings-tjänst är skyldig att fullgöra sex månaders längre tjänstgöring än övriga värnpliktiga. Försvarsministern äger medge, att tjänstgöringstiden minskas med den tid, varunder vederbörande kan ha fullgjort värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning.

Under krig eller krigsfara kan vederbörande inkallas till s. k. utomordentlig ersättningstjänst under motsvarande tid och förhållanden, som gäller för övriga värnpliktiga.

Ersättningstjänsten skall fullgöras inom de civila delarna av statsförvaltningen eller i kommunala eller andra institutioner av allmännyttig karaktär. Som exempel på sysselsättningar för de till ersättningstjänst uttagna kan bl. a. nämnas befattningar som läkare och tandläkare vid olika sjukvårds- och utbildningsanstalter, instruktörer eller ungdomsledare inom ungdomsvårdsinstitutioner, ingenjörer och tekniker inom post-, tele- och sjöfartsverken samt arbeten inom skogs- och vattenvård, vägarbeten, dupliceringsarbeten och bokbinderi.

Under tjänstgöringen erhåller de till ersättningstjänst uttagna ekonomiska och sociala förmåner enligt samma regler, som gäller för övriga värnpliktiga. Å andra sidan är de institutioner och myndigheter, som utnyttjar de tjänstepliktiga, skyldiga att inbetala ersättning till statsverket av i princip samma storleksordning, som skulle ha utgått i lön till motsvarande fast anställd befattningshavare. För de statliga institutioner, som utnyttjar tjänstepliktiga, innebär detta, att institutionen inlevererar motsvarande lön till vederbörande departement, som sedan svarar för kostnaderna för de ekonomiska och sociala förmåner, som ut-

går till den tjänstepliktige under tjänstgöringstiden.

De till ersättningstjänst uttagna är underställda försvarsdepartementet.

Västtyskland. Enligt 1960 års lag om civil ersättningstjänst skall ersättningstjänsten avse uppgifter, som »tjänar den allmänna välfärden», t. ex. tjänstgöring vid sjukhus, kur- och vårdanstalter. Om sysselsättning inte kan beredas de till ersättningstjänst uttagna vid sådana vårdanstalter, kan dessa utnyttjas för att bygga anläggningar för sociala och välgörande ändamål, förebygga och avhjälpa skador till följd av katastrofer och olyckshändelser eller utföra allmännyttiga och nationalekonomiskt värdefulla arbeten, avsedda att främja vattenförsörjning och nyodlingsverksamhet.

Ersättningstjänsten kan fullgöras i särskilda ersättningstjänstgrupper, som är underställda förbundsministeriet för arbete och social ordning, eller i grupper, som är organiserade av vissa auktoriserade halvstatliga eller enskilda organisationer. Bland dessa kan nämnas Röda Korset samt olika religiösa eller sociala organisationer, som bedriver social- eller annan humanitär verksamhet.

Den tjänstepliktige kan själv föreslå tjänstgöring vid en sådan auktoriserad organisation, som är villig att bereda honom lämpligt arbete.

Tjänstgöringstiden för de till ersättningstjänst uttagna är lika lång som för menig soldat i förbundsvärnet. Den som medges vapenfri tjänst efter påbörjad värnpliktstjänstgöring får tillgodoräkna den redan fullgjorda tjänstgöringen.

Under tjänstgöringen utgår sociala och ekonomiska förmåner enligt i huvudsak samma regler, som gäller för menig värnpliktig i vapentjänst.

Vissa länder där särskild vapenfrihetslagstiftning saknas

Italien. I den italienska grundförfatt-

ningen anges uttryckligen, att det är »medborgarens heliga plikt att försvara fosterlandet» och att militärtjänstgöring är obligatorisk inom ramen för lagens bestämmelser. Endast katolska präster är undantagna från militärtjänst.

Vapenvägran bestraffas med fängelse. Normalstraffet är 4 mån. fängelse första gången och ökas därefter i regel med 2 mån. för varje upprepade vägran. I praktiken brukar dock inte återinkallelse ske sedan straff avtjänats för tredje eller fjärde gången.

Israel. Israel har värnplikt för såväl män som kvinnor. Vapenvägran av män erkännes inte, medan kvinnor kan medges alternativtjänst på kibbutsar, sjukhus etc.

Normalstraffet för vapenvägran är fängelse (upp till 2 år) och/eller böter. Under försvårande omständigheter kan vapenvägraren dömas till fem års fängelse.

Schweiz. Vapenvägran är sällsynt förekommande i Schweiz och torde i viss mån förklara frånvaron av särskild lagstiftning i dessa avseenden. Vissa föreskrifter i inskrivningsförordningen gör det dock möjligt att placera dem, som hyser samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, till tjänstgöring vid sjukvårds- eller trängförband.

Vägran att inställa sig till tjänstgöring eller att fullgöra beordrad tjänst straffas med fängelse. Den militära strafflagen innehåller emellertid vissa undantagsbestämmelser som berör religiösa vapenvägrare. Sålunda föreskrives att den, som har handlat utifrån religiösa samvetsbetänkligheter, inte skall berövas sina medborgerliga rättigheter under strafftiden. Likaså kan domstolen bestämma, att fängelsestraff i sådant fall skall utbytas mot arrest.

Huvuddelen av vapenvägrarna tillhör

»Jehovas vittnen», vilka även vägrar att utföra tjänst inom den militära sjukvården. De problem, som detta medför, söker man i vissa fall komma ifrån genom att förklara vederbörande olämpliga till militärtjänst på grund av psykiska skäl.

Polen. Någon särskild vapenfri tjänstgöring för värnpliktiga finns inte i Polen. Enligt konstitutionen har alla medborgare samma rättigheter och skyldigheter. Sålunda kan något undantag från skyldigheten att fullgöra lagstadgad värnpliktstjänstgöring inte göras för den som hyser samvetsbetänkligheter mot att bära vapen.

Sovjetunionen. I Sovjetunionens konstitution har allmän värnplikt föreskrivits, och tjänstgöring i de väpnade styrkorna är för varje sovjetmedborgare en helig plikt. I Sovjetunionen finns inga lagar, som av religiösa skäl befriar sovjetmedborgaren från militär tjänstgöring. Från sådan tjänst kan befrielse medges endast av hälso- och familjeskäl.

Tjeckoslovakiet. För värnpliktiga, vilkas samveten förbjuder dem att utföra militärtjänst med vapen i hand, finns i Tjeckoslovakiska socialistiska republiken inga i lag stadgade lättnader. Sådana frågor löses enbart genom lämplig placering i militära förband.

Österrike. Enligt värnpliktslagen kan den som hyser samvetsbetänkligheter mot fullgörande av tjänst med vapen omplaceras till vapenfri tjänst inom försvaret, t. ex. i sjukvårds- eller själavårdstjänst. Möjlighet att erhålla civil ersättningstjänst föreligger däremot inte.

Den som placerats i vapenfri tjänst inom försvaret är skyldig att fullgöra 3 mån. längre tjänstgöring än övriga värnpliktiga.

Vägran att fullgöra vapenfri tjänst bestraffas med fängelse.

BILAGA II

Fredsorganisationernas undersökning

Fredsorganisationernas förslag till 1964 års utredning om vapenfria värnpliktiga sammanfattas i följande att-satser:

1. att namnet på den vapenfria tjänsten skall vara *civiltjänst* och att den vapenfrie värnpliktige skall benämnas *civiltjänstepliktig*,
2. att motiveringen för ansökan om civiltjänst skall vara *allvarlig religiös, etisk eller social övertygelse*,
3. att en vapenvägrarnämnd, som med angivande av motivering skall bevilja eller avslå ansökningar om civiltjänst skall inrättas, och att Kungl. Maj:t skall tillsätta en sådan inom varje inskrivningsområde,
4. att vapenvägrarnämnden skall bestå av fem personer, nämligen en jurist eller erfaren nämndeman som ordförande, en av länsstyrelsen föreslagen ledamot, lämpligen en socialkurator eller psykolog, en av inskrivningsområdet föreslagen ledamot, en präst eller frikyrkopastor, föreslagen av ekumeniska nämnden, samt en person, föreslagen av freds-rörelsen,
5. att vapenvägrarnämndens beslut skall kunna överklagas hos en *centralnämnd*, som tillsättes av Kungl. Maj:t, och att centralnämnden i princip får samma sammansättning som vapenvägrarnämnden, dock med en domare som ordförande,
6. att centralnämndens beslut skall kunna överklagas hos Kungl. Maj:t,
7. att skriftlig ansökan om civiltjänst

skall ställas till vapenvägrarnämnden i samband med inskrivningen och innehålla en utförlig motivering för begäran samt vara styrkt med intyg från två trovärdiga personer som väl känner sökanden, jämte övriga handlingar som sökanden önskar åberopa, och att sökanden ej skall inkallas till militärtjänst förrän målet definitivt avgjorts,

8. att sökandens begäran om civiltjänst i princip skall kunna avgöras av vapenvägrarnämnden utan hans personliga närvaro och således enbart på grundval av ansökningshandlingarna,
9. att ansökan om civiltjänst skall kunna göras även efter inskrivningen ända fram till utträdet ur värnplikts-åldern (eftervägran), att sökanden, om han vid tillfället är inkallad, omedelbart skall hemförlovas och att ärendet i övrigt skall behandlas på samma sätt som under punkterna 3—8 ovan,
10. att handlingarna i målet i händelse av avslag och överklagande, liksom även de muntliga förhandlingarna, om sådana äger rum, skall vara offentliga,
11. att den civiltjänstepliktige skall lyda under ett civilt departement, lämpligen *socialdepartementet*,
12. att civiltjänsten skall kunna avtjänas:

A) inom totalförsvarets ram som hittills av dem som accepterar

sådan tjänstgöring (nuvarande alternativtjänster),

B) *utanför totalförsvarets ram* av dem som anhåller därom,

13. *att under punkt 12 B tillfälle ges till en konstruktiv insats, där vederbörandes utbildning, speciella färdigheter och intressen i möjligaste mån utnyttjas, dels vid*
 - a) *tjänstgöring inom landet, dels vid*
 - b) *tjänstgöring utanför Sveriges gränser, i första hand u-länder för dem som är lämpade här för,*
14. *att följande tjänstgöringsmöjligheter skall kunna komma i fråga:*

vid svenska humanitära och ideella organisationer såsom FN-förbundet, Inomeuropeisk mission, Internationella arbetslag, Kväkarhjälp, Lutherhjälp, Rädda barnen, Röda korset, Svalorna, missionen, olika kyrkors och samfunds sociala institutioner och ungdomsarbete,

vid utländska organ såsom Internationella civiltjänsten och Eirene,

vid allmänna sjukhus, mentalsjukhus, hem för epileptiker, handikappade, MS-sjuka och kroniskt sjuka, vid ålderdomshem, alkoholistanstalter, ungdomsvårdskolor etc., räddningstjänst vid katastrofer,

fredsforskning, utgrävnings- och museiarbete, visst lantbruksarbete, inom yrken där rekryteringssvårigheter råder såsom vid skolor i glesbygd, inom egna yrken,

u-landstjänst och fredstjänst genom den svenska fredskåren och andra svenska projekt, samnordiska biståndsaktioner och inom olika FN-organ,
15. *att tjänstgöringstiden för de civiltjänstepliktiga i princip skall vara av samma längd som för andra värnpliktiga av lägsta manskapsgrad,*
16. *att undantag från nämnd princip beträffande tjänstgöringstiden endast skall göras på grund av tjänstens eller arbetets krav, t. ex. u-landstjänst, men att då all tjänst skall göras i en följd, varför inga inkallelser till repetitionsövningar skall äga rum,*
17. *att gedigen utbildning skall ges den civiltjänstepliktige för den uppgift han ålägges,*
18. *att den civiltjänstepliktige på statens bekostnad skall ha samma lön och samma sociala förmåner som värnpliktiga av lägsta manskapsgrad,*
19. *att arbetsgivaren — stat, kommun eller enskild — skall betala avtalsenlig lön för utfört arbete och att inkomsten skall gå till u-landsbistånd och/eller fredsforskning,*
20. *att den civiltjänstepliktige aldrig skall tvingas bära uniform av militär natur,*
21. *att utbildning i icke-våld skall införas som ett moment i den civiltjänstepliktiges utbildning,*
22. *att Jehovas vittnen, för den händelse de ej accepterar något av de erbjudna alternativen, skall befrias från värnplikt och att kontrollen beträffande deras ärliga övertygelse skall åvila vapenvägrarnämnden i enlighet med vad som gäller för dem som söker civiltjänst,*
23. *att utförlig upplysning om lagen om civiltjänsteplikt skall lämnas till alla värnpliktiga i samband med informationen om värnpliktslagen och i god tid före inskrivningen.*

KUNGL. BIBL.
25 DEC 1965
STOCKHOLM

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1965

1. Transportekonomisk forskning i Norden.
3. Enkelte mellomriksveger mellom Norge og Sverige.
4. Forskning af international politik.
5. Afro-asiatiske studier i Norden.
6. Utbildning av sjukhusadministratörer i Norden.
7. Nordisk forskningskonferens i Helsingfors.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1. Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. [2] Del 2. Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. [3] Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. [34] Del 5. Förslaget till riksdagsordning. [37]
Rättegångshjälp. [18]
Godtrosförvärv av lösöre. [14]
Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. [17]
Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispassch. Ansvarsbestämmelser m. m. [18]
Dagstidningarnas ekonomiska villkor. [22]
Ändringar i ensittarlagen m. m. [26]
Pensionsstiftelser II. [41]
Författningsfrågan och det kommunala sambandet. [54]
Radioansvarighetslag. [58]
Mönsterskydd. [61]
Riksdagens justitieombudsmän. [64]
Kontinentalsockeln. [66]

Utrikesdepartementet

Sveriges sjöterritorium. [1]

Försvarsdepartementet

Soldathemsverksamheten. [52]
Värnplikten. [68]
Om upphandling av försvarsmateriel. [69]
Vapenfri tjänst. [71]

Socialdepartementet

Tandvårdsförsäkring. [4]
Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. [24]
Hälsö- och socialvårdens centrala administration. [49]
Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Målsättning och utformning. [50]
Barn på anstalt. [55]
Samordnad rehabilitering. Del 3. Rehabiliteringsinsatser i näringslivet. [57]
Vissa pensionsfrågor. [62]
Hemarbete och servicekontakter. [65]

Kommunikationsdepartementet

Skånes och Hallands vattenförsörjning. [8]
Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. [19]
1960 års radioutredning. 1. Radions och televisionens framtid i Sverige I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. [20] 2. Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. [21]

Vägmärken. [33]

Nykterhet i trafik. [35]

Körkortet och trafikutbildningen. [42]

Statens trafikverk. [43]

Radiolag. [46]

Statens vägverk. [47]

Arbets- och arbetsinspektion för vägtrafiken. [48]

Finansdepartementet

Måttenheter. [5]

Uppbördsfrågor. [23]

Nytt skattesystem. Remissyttranden. [28]

Ecklesiastikdepartementet

Antikvitetskollegiet. [10]

1963 års universitets- och högskolekommitté 1. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. [11] 2. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. [12]

De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. [15]

1960 års lärarutbildningssakkunniga III. 1. Studieplaner för lärarutbildning. [25] 2. Lärarutbildningen IV: 1. [29] 3. Lärarutbildningen IV: 2. [30] 4. Specialundersökningar om lärarutbildning V. [31]

Fackutbildning i automatisk databehandling. [56]

Kyrklig beredskap. [59]

Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola. [60]

Lokaler för ungdomsverksamhet. [63]

1958 års utredning kyrka—stat: VI. Lagstiftning.

Rättskipning. [70]

Jordbruksdepartementet

Ny jordförvärvslag. [16]

1960 års jordbruksutredning. 1. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden. [27]

Stöd åt hästavlen. [44]

Skoglig yrkesutbildning. I. [67]

Handelsdepartementet

Sveriges släktnamn 1965. [36]

Beredskap mot oljeskador. [45]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén VI. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. [6] VII. Kommunala bolag. [40]

Praktik- och feriearbetsförmedling. [7]

Arbetsmarknadspolitik. [9]

Höjd bostadsstandard. [32]

Affärstidsutredningen. 1. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. [38] 2. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. [39]

Gemensamma bostadsförmedlingar. [51]

Polisutbildningen. [53]